

TALLINNA ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE INSTITUUT

Epp Ehand
EESTI AUDIOVISUAALSE ARHIIVI KASUTAMISE NÄITED AJALOO
ÕPPEMATERJALINA
Magistritöö

Juhendaja: PhD Tiiu Kreegipuu

Tallinn 2025

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1. AUDIOVISUAALSED AJALOOALLIKAD AJALOOÕPPES	6
1.1 Ajalooallikad ajalooõppes	6
1.2 Audiovisuaalsed ajalooallikad	7
1.3 Audiovisuaalsete ajalooallikate kasutamise näited koolitunnis	10
1.4 Kokkuvõte: märksõnad audiovisuaalsel arhiivil põhinevate ülesannete loomiseks	17
2. EESTI AUDIOVISUAALSED ARHIIVID	18
2.1 Rahvusarhiivi filmiarhiiv	18
2.2 Rahvusringhäälingu arhiiv	19
3. METOODIKA.....	21
4. NÄITEÜLESANNETE KOOSTAMINE JA NENDE KIRJELDUS	23
5. NÄITEÜLESANNETE KATSETAMINE KOOLIDES JA TAGASISIDE	26
5.1 Ülevaade ülesannete katsetamisest koolides	26
5.2 Youtube'i ja tiktoki põlvkond	28
5.3 Oma silm on kuningas.....	29
5.4 Teadmised antud ajaperioodist, analüüsioskus ja empaatia	31
5.5 Tagasiside konkreetsetele ülesannetele	34
5.5.1 Ülesanne „Eluolu Eesti vabariigis 1920-1940“	34
5.5.2 Ülesanne „Eesti vabariik ja Konstantin Päts“	37
5.5.3 Ülesanne „Nõukogude aeg – plaanimajandus ja defitsiit“	40
5.5.4 Ülesanne „Nõukogude aeg – kultuurielu laulupeo näitel“	43
5.5.5 Ülesanne „Elu nõukogude Eestis – terrorist ja hävitusest sula ja kohandumiseni“	46
5.5.6 Ülesanne „Taasiseseisvumine – 10 kaadrit aastatest 1988-1992“	50
5.6 Keegi peaks ütlema, et kasuta seda.....	51
6. EESTI AUDIOVISUAALSETE ARHIIVIDE KASUTAMISVÕIMALUSED AJALOOÕPPES	54
KOKKUVÕTE.....	59
SUMMARY	61
Kasutatud kirjandus.....	63
Lisa 1. Intervjuu rahvusarhiivi filmiarhiivi kogumise ja kasutamise valdkonnajuhi Maarja Hindoallaga	67
Lisa 2. Intervjuu rahvusringhäälingu arhiivide juhi Heli Pikaga	71
Lisa 3. Näiteülesanded.....	81

Lisa 3.1 Eluolu Eesti vabariigis 1920-1940	81
Lisa 3.2 Eesti vabariik ja Konstantin Päts	84
Lisa 3.3 Teine maailmasõda – eesti mees kolmes mundris	88
Lisa 3.4 Nõukogude aeg – plaanimajandus ja defitsiit	91
Lisa 3.5 Nõukogude aeg – kultuurielu laulupeo näitel	94
Lisa 3.6 Taasiseseisvumine – 10 kaadrit aastatest 1988-1992.....	97
Lisa 3.7. Elu nõukogude Eestis – terrorist ja hävitusest sula ja kohandumiseni	100
<i>Lisa 4. Tagasiside küsimused õpetajatele .....</i>	<i>101</i>
<i>Lisa 5. Tagasiside küsimused õpilastele .....</i>	<i>102</i>
<i>Lisa 6. Lapsevanema nõusolek: uuring audiovisuaalse arhiivi kasutamise võimalustest ajaloo õpetamisel.....</i>	<i>103</i>

SISSEJUHATUS

Üks pilt ütleb rohkem kui tuhat sõna. Või kas ikka ütleb ja mida täpsemalt, kas maailma või hoopis pildi autori kohta, kas tõtt või valet? Võib küsida mitmesuguseid küsimusi visuaalsete ajalooallikate kohta. Ühelt poolt näevad nad välja lummavalt päris ja ajalugu justkui elustub neis, teisalt keelab kõike analüüsiv mõistus neid puhta tõe ja mineviku kujutisena võtmast, samas midagi neis justkui ikkagi on ja seejuures midagi sellist, mida mujalt ei leia. Need kahtlused võiks võtta kokku ajaloolase Peter Burke'i sõnadega, et piltide konventsioonid filtreerivad informatsiooni maailma kohta, aga ei jäta seda ka sealt välja (Burke, 2001, lk 184).

Käesolev töö on algtõuke saanud autori kahjutundest, et kuigi Eestis on olemas video- ja audiosalvestiste arhiiv, mis katab juba rohkem kui sada aastat aja lugu, siis leiab see koolitundides ikkagi üldiselt suhteliselt nappi kasutamist. Põhjuseid võib olla mitmeid alates sellest, et mahuka õppekava läbimiseks tunduvad teistsugused õppevahendid ja -meetodid otstarbekamad kuni selleni välja, et huvipakkuva otsimine võib kohati olla keerukas, napib hariduslikul eesmärgil koostatud lahendusi ja aega nende koostamiseks. Samas ei pea see ilmingimata nii olema. Audiovisuaalne arhiivipärand on ajas üha kasvav ja viimastel aastakümnetel ka üha kättesaadavamaks muutunud, ühtlasi haakub see meid tänapäeval ümbritseva üha visuaalsema infokeskkonnaga. Selliste allikate kasutamine ajalooõppes arendab oskust neid kasutada ja kriitiliselt analüüsida ning ajaloole mitmeperspektiivselt läheneda. Ühtlasi aitavad need avada ajalugu õpikutekstist erineval viisil ja filmide kasutamise kasu ajalooõppes on lisaks allikaanalüüsi oskuste arendamisele nähtud veel näiteks empaatia arendamisel, vastuolulistest või tundlikest temadest rääkimisel, mineviku visualiseerimisel ja ajaloolisest narratiivist rääkimisel (Marcus jt, 2010).

Kui soovitus ajalooõppes ajalooallikaid kasutada on nii teoreetilises kirjanduses kui ka õppekavades üsna üldlevinud, siis oluliselt vähem võib leida konkreetseid näiteid ja soovitusi, kuidas seda teha. Audiovisuaalsete ajalooallikate puhul näitab teema aktuaalsust ühtlasi see, et varasematest uuringutest on ilmnenu, et õpetajatel on küll olemas soov audiovisuaalseid arhiivimaterjale kasutada, aga sobivate materjalide otsimist ja ülesannete loomist nähakse äärmiselt ajamahuka ülesandena. Õpetajad ootavad rohkem kureeritud lahendusi, riikliku õppekavaga seotud materjalide väljapakkumist ja valmis õppematerjale (Laadoga, 2018; Laiapea, 2024). Samal ajal püüavad arhiivid just praegu samuti omalt poolt samme selles

suunas astuda, et arhiivipärand käepärasemalt kasutatav oleks (Hindoalla, 2025; Pikk, 2025). Nii võiks arutelu võimalike lahenduste ning parima praktika üle olla abiks nende püüdluste teoks tegemisel.

Käesolevas töös otsin ma vastust küsimusele, kuidas ajaloo oskusi arendada dokumentaalsete audiovisuaalsete ajalooallikate abil. Töö eesmärk on inspiratsiooniks pakkuda välja mõned näidisülesanded, koguda neile õpetajate ja õpilaste tagasisidet ja analüüsida selle põhjal Eesti audiovisuaalse arhiivi kasutamisevõimalusi koolitundides. Milliste teadmiste ja oskuste arengut audiovisuaalsete ajalooallikate kasutamine toetab? Kas saab välja tuua mingeid arhiivimaterjale, mis ajalooõppes kasutamiseks eriti hästi võiksid sobida ja kas saab nende kohta näiteid tuua Eesti arhiividest? Millised lähenemised ülesannete loomisele arhiivipärandi kasutamisel võiksid anda häid tulemusi? Millised praktilised lahendused hõlbustaksid arhiivipärandi kasutamist ajaloo õpetamisel?

Töö esimeses osas annan teoreetilise ülevaate audiovisuaalsete ajalooallikate kasutamisest ajalooõppes. Teises osas tutvustan põgusalt audiovisuaalseid arhiive, millele toetun. Antud töö ei tegele mitte kogu audiovisuaalse arhiiviga, vaid dokumentaalse osaga sellest ehk eelkõige uudiste, päevakajasaadete, dokumentalistika, ringvaadete ja kroonikate materjaliga. Kolmandas osas järgneb metoodika tutvustus, neljandas näidisülesannete kirjeldus, viiendas õpetajate ja õpilaste tagasiside neile ning kuuendas analüüs ja lõpuks kokkuvõte.

1. AUDIOVISUAALSED AJALOOALLIKAD AJALOOÕPPES

1.1 Ajalooallikad ajalooõppes

Kooli ajalooõpikutesse ja õppematerjalidesse on leidnud tee mitmesugused ajalooallikad. Eesti riiklikes õppekavades nimetatakse ühe ajalooõppes arendatava olulise pädevusena info otsimise ja allikate ning neis sisalduva teabe analüüsi ja kriitilise hindamise oskuseid (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2023; Põhikooli riiklik õppekava, 2023).

Ajalooallikate kasutamise väärtustamine ajalooõppes kõlab ka pea kõikjal ajaloodidaktika klassikute lähenemistes, kuivõrd ajaloo õpet ei nähta niivõrd teadmiste omandamisena vaid pigem teatud kategooriates mõtlemise oskuse omandamisena. Jörn Rüsen kirjutab oma teoses „Tõend ja tähendus“ ajalooteadvusest kui ajaloodidaktika põhilisest kategooriast ja tema õppimise teooria analüüsib ajaloolise tähenduse kujunemise protsesse. Tähendus moodustub seejuures läbi nelja omavahel seotud tegevuse – kogemus ehk taju, selle tõlgendamine, millele järgnevad juba orientatsioon ja motivatsioon tegutseda (Rüsen, 2017, lk 194, lk 17-18).

Peter Seixas räägib ajaloolise mõtlemise kontseptsioonist ja oskus kasutada primaarallikaid tõendusmaterjalina moodustab olulise osa sellest kõrvuti suutlikkusega märgata ajaloos tähenduslikkust, tunda ära muutusi ja järjepidevust, analüüsida põhjuseid ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ehk omada empaatiat ning mõista eetilist mõõdet ajaloos (Seixas & Peck, 2004; The Historical Thinking Project).

Peter Lee kirjutab, et ajalooõpetus peab olema avatud raamistik, mitte iseenesest narratiiv, vaid erinevaid narratiive võimaldav refleksiivne lähenemine, mis eelkõige võimaldab õpilasel mõista, kuidas millelegi minevikus toimunule on tähendus antud, võtmetähtsusega on seejuures mõisted nagu muutus, tõend ja selgitused (Lee, 2004, lk 11-12).

Allikad, tõendid või jäljed minevikust, kuidas kellelegi meeldib neid nimetada, ja nende tõlgendamine on kõigis eelpool refereeritud lähenemistes kesksel kohal ja justkui tööriistaks

teiste oskuste ja teadmiste arendamisel. Nõnda saab kasutada ka audiovisuaalset arhiivi – tõenditena minevikust, mis eeldavad analüüsi ja tõlgendamist.

1.2 Audiovisuaalsed ajalooallikad

Audiovisuaalsed ajalooallikad on ühelt poolt samasugused allikad nagu kõik teised, mida uurida ja analüüsida. Sellised arhiivid kajastavad esmaallikatena juba rohkem kui saja aasta pikkust perioodi ja see ulatus pikeneb iga päevaga. Oleks raiskamine neid mitte kasutada. Ühtlasi ümbritseb audiovisuaalne info meid tänapäeva ühiskonnas kõikjal alates televisioonist ja kinost interneti ja arvutimängudeni välja. Nii on selliste teabeallikatega ringikäimine ka ühelt poolt loomulik ja teisalt hädavajalik oskus.

Samas on audiovisuaalsed ajalooallikad aga üsna erilised. Ajaloo uurimine ja õpetamine on olnud kõigepealt ja valdavalt sõnaline ja tekstikeskne asi. Juba mõiste - ajalooline aeg - tähistab perioodi, millest on säilinud kirjalikke mälestisi. Nii ei ole audiovisuaalsed allikad ajaloolaste ja ka ajalooõpetajate jaoks kindlasti mitte esimene ja harjumuspärane valik.

Oma koht on visuaalsetel allikatel kõige laiemas mõistes alates koopajoonistest ajaloolaste jaoks aga siiski alati olnud. Peter Burke teeb oma raamatus piltide kasutamise kohta ajalooallikana läbi aja ringkäigu maalidest reklaamplakatite, fotode ja filmideni välja. Ta nimetab neid kõiki piltideks (images). Piltide kasutuse tähtsus ajaloo uurimisel on tema sõnul seejuures kasvanud, sest ajaloolaste huvid on laienenud näiteks mentaliteedi, igapäevaelu ja materiaalse kultuuri uurimisele. Just neis uurimissuundades peab Burke pilte eriti väärtuslikuks allikmaterjaliks (Burke, 2001).

Audiovisuaalsed ajalooallikad muudavad ajaloo nähtavaks ja seda ka olustiku aspektides ning detailides, millest tekstid üle libisevad või üldse ei puuduta. Lisaks võimaldavad nad osa saada erinevatest mineviku inimeste vaatepunktidest, olgu siis videos näha olevate inimeste omadest või video autori omast narratiivi näol, mida see kannab. Nõnda võiks nende kasutamine aidata kaasa ajaloolise empaatia arendamisele. Kuigi tegemist on palju vaieldud kontseptsiooniga, on seda siiski enamasti ühes või teises sõnastuses ajalooõppe eesmärgina nimetatud. Nii on seda mainitud ka Eesti riiklikes õppekavades (Gümnaasiumi riiklik õppekava, 2023; Põhikooli

riiklik õppekava, 2023). Peter Lee ja Rosalyn Ashby kirjutavad, et empaatia või ratsionaalne mõistmine tähendavad seoste nägemist kavatsuste, olude ja tegevuste vahel. Empaatia ajaloolise mõistmise tähenduses on nende sõnul ühtlasi midagi, mis nõuab rasket mõttetööd tuginedes allikatele, ja see võib kooliõpilastele raske olla, sellegipoolest tuleks püüda õpilastele anda selleks intellektuaalseid vahendeid ja strateegiaid (Lee & Ashby, 2001, lk 24-25). Barton ja Levstik käsitlevad empaatiat kahetisena – ühelt poolt kognitiivse ülesandena ehk mineviku inimeste perspektiivi mõistmisena ja teisalt ka ikkagi emotsionaalse hoolimisena (Barton & Levstik, 2004, lk 206-241).

Peter Burke julgustab visuaalseid allikaid kasutama, aga rõhutab et ajaloolane peab visuaalsete allikate puhul säilitama tavapärase allikakriitilisuse ja tundma oma allikate nõrkusi. Pildimaterjali puhul tekib näiteks suur kiusatus võtta seda tegeliku maailma peegeldusena, mida nad aga ei ole. Iseäranis tekib selline kiusatus dokumentaalsete kaadrite näiteks fotode puhul, Burke kasutab selle kirjeldamiseks kirjanduskriitiku ja semiootiku Roland Barthesi terminit – reaalsusefekt. Aga ka fotode puhul on tehtud palju valikuid alates objekti valikust, võimalikust lavastusest, kadreeringust, valgusest, kasutatud kaamerast ja tehnilistest võimalustest. Samas on nad Burke'i sõnul sellegipoolest olulised ajaloolised tõendid, kajastades osa detailiderikkast sotsiaalsest reaalsusest, millest tekst üle libiseb ja ka sotsiaalse tegelikkuse moonutused, millega võib piltidel tegu olla, on juba iseenesest ajaloolasele huvipakkuvad. Veel tugevamast reaalsuse efektist ja aktuaalsuse illusioonist võib tema sõnul rääkida filmide puhul, kus montaažiga on erinevad kaadrid näilise kergusega kokku seotud ja küsimusi autentsuse ja usaldusväärsuse kohta kerkib veel enam kui fotode puhul. Film pakub võimalust olla justkui mineviku tunnistaja. Samas jutustavad oma lugu nii dokumentaalfilmitegijad kui veel enam näiteks ajalooliste mängufilmide tegijad, kes pakuvad ajaloole selgelt oma interpretatsiooni ja keda võib selle poolest võrrelda ajaloolastega (Burke, 2001, lk 21-33, lk 154-168).

Burke arutleb ka selle üle, kuidas visuaalseid allikaid ajaloo uurimisel kasutada ja kuidas neile läheneda. Ta kirjutab Hamburgi grupist kunstiteaduses ja ikonograafilisest lähenemisest (Burke, 2001, lk 34-35). Selle põhimõtteid võttis kokku Erwin Panofsky oma essees 1939. aastast. Selle kohaselt on kolm piltide tõlgendamise taset. Kõigepealt kirjeldus ehk objektide ja sündmuste tuvastamine pildil. Teiseks ikonograafiline analüüs ehk mis on pildi konventsionaalne tähendus. Ja kolmandaks on ikonoloogiline tõlgendus ehk üldisem suurem tähendus kultuuris (Panofsky, 1939). Burke kirjutab, et ikonograafilise lähenemise kriitika

heidab sellele ette liigset spekulatiivsust ja ignorantsi sotsiaalse konteksti suhtes ning küsib, millised lähenemised võiksid olla sellest sammuks edasi olla ja leiab kolm võimalust – psühhoanalüüsist lähtuv, strukturalismist või semiootikast ja sotsiaalsest kunstiajaloost lähtuvad lähenemised. Neist viljakaimaks peab Burke semiootilist lähenemist ja semiootikal on ka pikk ajalugu piltide ja filmide analüüsil. See tähendab piltide vaatlemist märkide süsteemina ja osana millestki suuremast, suhete, vastanduste, pildil oleva ja sealt puuduva analüüsimine. Burke ei pea ikonograafilist lähenemist ja semiootilist tegelikult ülemäära vastandlikeks, aga kirjeldab ka kolmandat teed, mille kohaselt konventsioone nähakse küll informatsiooni filtritena maailma kohta, aga nad ei jäta siiski infot maailma kohta päris välja. Päril raamatu lõpus leiab ta kokkuvõtlikult, et pildid ei ole mitte otsetee mingi aja sotsiaalse tegelikkuse juurde vaid pigem kaasaegsete vaateni sellele maailmale, piltide seeriad annavad usaldusväärsema ülevaate kui üksikpilt ja need tuleb asetada ajastu konteksti või veel parem kontekstidesse ning et ajaloolane peab lugema ridade vahelt ehk märkama olulisi detaile, milliste jälgede jätmisest pildi looja võib-olla isegi teadlik ei olnud. (Burke, 2001)

Audiovisuaalsete allikate üks omapära on nende suur multimodaalsuse määr ehk omamoodi kõikehõlmavus, mis haarab kaasa ja loob tegelikkuse tajumisele lähedase kogemuse (sageli on loojad ka teadlikult selle efekti nimel vaeva näinud). Tähendus moodustub komplekselt teksti, pildi, heli ja loendamatu hulga poolnähtamatute elementide terviklikus koosmõjus. Suulise kõne teksti võib esitada näiteks lõputul hulgal eri moel, pilti võib komponeerida ja välja valgustada samuti mitmel moel, tehniliselt saab seda üles võtta erinevalt ja hiljem kokku lõigata samuti. Kõik sellised otsused ja valikud koosmõjus kujundavad lõpuks filmi tähenduse. See tegelikkuse lähedane kogemus ja valikute poolnähtamatus on väljakutse kriitilise analüütilise vaimu säilimisele nende suhtes ajalooallikana.

Sotsiaalsemiootika traditsioonis on Gunther Kress ja Theo van Leeuwen kirjutanud multimodaalsest diskursuseanalüüsist, mille puhul vaadeldakse samaaegselt eri märgisüsteeme. Nende peateos kannab nime „Kujutiste lugemine. Visuaalse kujutamise grammatika” („Reading images: The Grammar of Visual Design”). Nad kirjutavad kolmest metafunktsioonist. Ideatsiooniline metafunktsioon on seotud representatsiooniga ehk füüsilise maailma kujutamisega. Interpersonaalne metafunktsioon hõlmab autori, vastuvõtja ning kujutatud tegelaste vahelisi suhteid. Tekstuaalne metafunktsioon seob märgid ühtseks tervikuks, tähenduslikuks tekstiks ja loob konteksti. Teos pakub visuaalse info analüüsimiseks mitmesuguseid tööriistu ja kontseptsioone nii staatilisel kujul kui ka liikuvatel pildidel, näiteks

nagu tegutseja ja eesmärk, suhted nende vahel, protsess, distants, kaamera nurk, kompositsioon, valgus, filmi tehnilised omadused ja nii edasi (Kress & van Leeuwen, 2006).

Koolitunnis ei saa analüüsiga sageli süvitsi minna, aga need on lähenemised ja suunad, millest inspiratsiooni, tööriistu ja mõisteid leida, et toetada õpetaja enda ja õpilaste audiovisuaalse info analüüsimise oskust.

1.3 Audiovisuaalsete ajalooallikate kasutamise näited koolitunnis

Kui üldiselt võib nii akadeemilises kirjanduses kui ka koolides kohata üsna palju positiivset suhtumist videomaterjali kasutamisse koolitunnis ja vähemal määral ka kriitikat eesmärgita filmide vaatamise ja justkui aja raiskamise kohta, siis vähem leiab konkreetseid soovitusi, näiteid ja analüüse selle kohta, kuidas selliseid materjale eesmärgipäraselt kasutada. Aga neid siiski on.

Alan S. Marcus, Scott Alan Metzger, Richard J. Paxton ja Jeremy D. Stoddardi on filmide kasutamise koolitunnis fookusesse võtnud oma teoses „Ajaloo õpetamine filmi abil. Strateegiad keskkooli ühiskonnaõpetuse jaoks“. Nende peatähelepanu on mängufilmidel, aga nende kõrval on kasutatud ka dokumentalistikat. Raamatus on välja toodud neli suunda, mille arendamisel autorid filme otstarbekaks peavad – empaatia, allikate analüüs ja tõlgendamine, vastuoluliste teemade käsitlemine, mineviku visualiseerimine ja film kui ajalooline narratiiv. Iga teema juures on välja toodud näidistund konkreetsete filmide loendiga ja analüüsiga. Edu võtmeks peavad autorid eelkõige õpetaja tegevuse eesmärgistatust, filmide käsitlemist ühe tekstina teiste seas ja õpilastele selgete ülesannete andmist seoses filmi vaatamisega. Empaatia arendamise puhul on näiteks ühe pikema näidisteema käsitus üles ehitatud nii, et alguses vaadatakse haaravat mängufilmi, misjärel asutakse teema kohta lugema dokumentaalseid allikaid ja vaatama dokumentaalfilme, lõpuks naastakse esimese mängufilmi juurde ja õpilastelt küsitakse alternatiivse võimaliku filmistsenaariumi ja võimalike teiste vaatenurkade kirjeldust. Allikaanalüüsi näidisteema puhul kasutati erineva vaatenurgaga mängufilme sama teema kohta, lisaks loeti õpikust vastavaid peatükke, loeti filmide tegemise kohta ja filmikriitikat, uuriti filmide kohta enne vaatamist ja tutvustati seda klassile, õpetaja juhtis filmi

vaatamise ajal mõnede asjadele tähelepanu, peatas filmi vahepeal ja aitas kommentaaridega kujundada kriitilise vaatamise harjumust, ülesanneteks olid arutelud ja kirjutamisülesanded. Teise allikaanalüüsi näidisteema puhul alustati teema tutvustamisega õpikuteksti ja kaardi abil, seejärel keskenduti võtmemõistetele ja nimedele, seejärel hakati filmi vaatama ülesandega kirjutada üles kolm fakti, mida õpilane varem ei teadnud, filmi vaatamise ajal tegi õpetaja pause ja toetas taustainfoga, järgmises tunnis jätkati filmi vaatamist kirjutades seejuures taas vastuseid õpetaja antud konkreetsetele küsimustele, järgmises tunnis alustati filmi sõnavaraga ja ülesandega mõisteid seletada, ning jätkati filmi vaatamisega ja nii edasi kuni jõuti lõpuks taas teiste allikate ja õpiku tekstini ning üldisemate aruteluteemadeni (Marcus jt, 2010).

Eelpool toodud näidetes oli tegemist pikkade põhjalike õppetsüklitega samal teemal, kus vaadati ära pikad filmid ja põhirõhk oli fiktsionaalsetel mängufilmidel. Samas tasub mitmeid kirjeldatud strateegiaid kasutada ka lühemate teemakäsitluste ja dokumentaalsete videolõikude puhul nagu näiteks audiovisuaalse materjali sidumine teiste samasugustega või teistsuguste allikatega ning laiemas kontekstiga, erinevad vaatenurgad (vastanduvad, üllatavad), konkreetse ülesanded videolõikude vaatamise eel, vaatamise ajal ja järel, video peatamine ja täiendamine kommentaaridega, arutelud ja kirjalikud ülesanded.

Euroopa ajalooõpetajate ühendus Euroclio on äsja koostanud niinimetatud tööriistakasti esmase versiooni audiovisuaalse arhiivi kasutamiseks ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õppes fookusega info ja allikate analüüsil nimega „Vaadates videoid ajaloolasena“ („Watching Videos like a Historian“) ja selles on tähelepanu pööratud nii mängufilmidele kui ka dokumentaalsele videomaterjalile, seejuures just lühematel videolõikudel põhinevatele ülesannetele. Kõigepealt on selle raames sõnastatud meedia kirjaoskuse kompetentsi raamistik. Kompetentsi kolm osa on info otsimine ja leidmine, teiseks hinnangute andmine ja kolmandaks info arendamine ning esitamine, kõigis neis on eraldi välja toodud vastavad teadmised, oskused, hoiakud ja väärtused. Raamistik on esitatud allpool tabelina (vt Tabel 1) (Euroclio, 2024).

Tabel 1. Meedia kirjaoskuse kompetentsi raamistik

(Euroclio, 2024, lk 8-9)

Ajaloohariduse panus meedia kirjaoskuse	A: teadmine ja mõistmine	B: oskused	C: suhtumised	D: väärtused
1. Õpilased otsivad ja leiavad (ajaloolist) informatsiooni	Õpilased teavad, kust ajaloolist informatsiooni võib leida nii internetist kui väljaspool seda. Nad mõistavad, millised on usaldusväärsed informatsiooni omadused ja mõistavad, et kallutatud allikad võivad sellegipoolest olla kasulikud (ajaloolistele) küsimustele vastamisel.	Õpilased suudavad leida relevantset ajaloolist informatsiooni. Nad suudavad formuleerida relevantseid uurimisküsimusi ja kasutada parimaid märksõnu (internetis ja väljaspool seda).	Õpilased suhtuvad uudishimuga ajaloolise informatsiooni esmaallikatesse. Nad tahavad teha täiendavat uurimust, et kindlaks teha, kas info on korrektne ja nad ei toetu üksnes ühele infoallikale.	Õpilased peavad oluliseks, et (ajalooga seotud) väited põhinevad usaldusväärsel informatsioonil ja kindlatel tõenditel. Nad lähenevad ajaloolistele subjektidele multiperspektiivselt.
2. Õpilased hindavad ja langetavad otsuseid (ajaloolise) informatsiooni kohta	Õpilased teavad ja mõistavad, et (ajaloolised) allikad on alati loodud kindlas kontekstis ja (ajalooline) informatsioon on alati esitatud teatud eesmärgiga. Nad on teadlikud vaadetest, uskumustest ja sel ajal kättesaadavast informatsioonist. Õpilastel on selged standardid (allikakriitika põhimõtted), mille alusel nad hindavad allikate kasulikkust tõendina.	Allikakriitika põhimõtteid kasutades suudavad õpilased hinnata (ajaloolise) informatsiooni usaldusväärsust, kasulikkust ja relevanttsust. Nad hindavad allikat, lähtudes selle päritolust, meediumist, autorist, kontekstist, sihtauditooriumist ja kasutavad informatsiooni uurimisküsimustele vastamiseks.	Õpilased ei võta infot puhta kullana. Nad suhtuvad info päritollu kriitiliselt. Nad võtavad alati arvesse, mis alustel ja millise eesmärgiga info on esitatud. Nad on avatud uutele ideedele ja valmis oma arvamusi kohandama.	Õpilased peavad oluliseks, et otsused, mida nad ajaloo kohta langetavad, oleksid ausad, eriti kui see puudutab moraalseid ja eetilisi küsimusi (nagu näiteks süütundega tegelemine ja süüdistamine).
3. Õpilased arendavad ja esitavad (ajaloolist) informatsiooni	Õpilastel on arusaamine, kuidas meediat luuakse, kasutatakse ja tarbitakse, nii ajaloolises kui ka tänapäeva kontekstis. Õpilastel on arusaamine eri meediatüüpide eelistest ja puudustest ning iseloomulikest tunnustest. Midagi taaskasutades ja uut luues on nad teadlikud, et annavad varem olemas olnud materjalile uue tähenduse.	Õpilased suudavad kasutada digitaalseid tööriistu ja (ajaloolisi) ressursse ning märksõnu, et luua uut kvaliteetset meediasisu (näiteks isetehtud lühifilme). See sisu sobib auditooriumile, on tõhus info edasiandmisel, ja aitab auditooriumil paremini mõista või suurendada nende huvi ajaloo vastu.	Õpilased püüavad esitleda meediat mitmekülgsel moel. Samal ajal mõtlevad nad loovalt ja kastist väljas. Nad on avatud konstruktiivsele kriitikale ja soovivad osaleda informeeritud aruteludes.	Õpilased soovivad esitleda inimesi ja inimeste gruppe ausal ja tasakaalustatud viisil, mis ei aita kaasa (täiendavale) stigmatiseerimisele, üldistustele ja stereotüüpide levitamisele.

Seejärel on välja toodud erinevad õpetamise strateegiad nagu näiteks ise väikse dokumentaalfilmi tegemine, kasutades arhiivimaterjale, et mõista valikuid, mida filmi autorid filmides teevad, mängufilmi ajaloolise tõepärasuse hindamine, reklaamide vaatamine fookusega ühiskondlikel normidel ja dokumentaalse reportaaži analüüs. Videolõikude valimisel on soovitatud lühikesi kuni mõne minuti pikkuseid lõike, videod kokku võiksid jääda seitsme minuti piiresse (Euroclio, 2024).

Dokumentaalse reportaaži analüüsi näitena on välja pakutud ülesanne Tšehhi sametrevolutsiooni reportaaži kohta Kataloonia televisioonis. Vaatamise eel vastavad õpilased

küsimustele allika kohta – mis tüüpi allikaga on tegu, kes kellele ja millal selle lõi. Seejärel vaatavad õpilased alla kaheminutilist lõiku ja vastavad küsimustele videos nähtava kohta ja selle kohta, kus see on filmitud ja millise eesmärgiga, seejärel vaatavad nad veel rohkem kui viieminutilist lõiku ja vastavad küsimustele, millise info ja allikate põhjal see reportaaž on valminud ja mida me teame autorite vaatepunkti kohta. Seejärel paigutatakse reportaaži osasid ajajoonele ajaliselt järgnevusse ja arutatakse, kuidas võisid autorite vaated või reportaaži vaatamise asjaolud mõjutada selle sisu. Seejärel hinnatakse reportaaži usaldusväärsust ja põhjendatakse oma arvamust, kirjutatakse üles vähemalt kolm selle materjali põhjal tekkinud küsimust ja leitakse neile usaldusväärsusest allikatest vastus ning tuuakse esile kriteeriumid, millele allikas vastab (Euroclio, 2024, lk 51-53).

Robert Stradling kirjutab oma praktilises käsiraamatus „Euroopa 20. sajandi ajaloo õpetamine” telesaadete kasutamisest ajalooallikana, et neis võib kajastuda aspekte, mida kirjalikes allikates pole nagu näiteks unikaalne vaatenurk, nad vahendavad sündmuses või ajaloomuutustes osalenute kogemusi, mõtteid, tundeid ja suhtumisi, võimaldavad tajuda kohta ja ajastut ning muutusi ühiskonnas ja olla atraktiivseks õppematerjaliks, aga ka Stradling rõhutab siinjuures allikakriitilise lähenemise olulisust (Stradling, 2005, 181-187).

Teises peatükis kirjutab Stradling pikemalt ja põhjalikumalt karikatuuride ja fotode kasutamisest ajalooõppes. Seda võib mitmeski mõttes kasutada analoogia ka audiovisuaalse arhiivi kasutamisel. Stradling kirjutab fotode kohta, et viimased äratavad meis emotsionaalse reageeringu kajastatavate sündmuste kohta ning annavad sündmustele tähenduse ilma eelneva analüüsita. Samas tuleb ka neid tõlgendada või „lugeda“ sarnaselt teistele ajalooallikatele. Fotod ei ole üldiselt neutraalsed vaid juhivad meid objekti ja vaatenurga valikuga, manipuleerimisega valguse, tooni, kontrasti ja tekstuuriga, manipuleerimisega vaataja emotsionaalsete reageeringutega ja pealkirja valikuga teatud tõlgendusteni. See võib olla põhjus, miks ajaloolased on fotodesse ebamugavusega suhtunud. Ta toob fotode kasutamise kasulike võimaluste näiteks oluliste ajaloosündmuste kajastused seotuna teiste infoallikatega või ühiskondlike muutuste otsimine näiteks reklaamfotode abil või piltide seeriade kaudu samasugusest nähtusest eri aegadel. Näiteks muutused teatud valdkonnas nagu tehnoloogia, transport, arhitektuur, kunst, haridus. Või kohad nagu tänav (või ka lausa mõni konkreetne tänav või maja), turg, pood, kodu. Või korduvad sündmused nagu põgenemised, töölisstreigid, vähemuste diskrimineerimine, massiprotestid ja valimised (Stradling, 2005, lk 84).

Fotode valimisel soovib Stradling silmas pidada veel seda, et eelistatud on fotod, mida on lihtne siduda muu allikmaterjaliga või mis seavad kahtluse alla konventsionaalse teadmise või õpilase ootused ning endastmõistetavaks peetud eeldused, stereotüüpe tajus, fotod mis esindavad mõnda vastuolu või mitmetähenduslikkust, fotod mis tõstatavad küsimusi, millele saab vastata teiste allikate abil, fotod milles ilmneb midagi sellist, mida fotod erinevalt teistest allikatest pakuvad (Stradling, 2005, lk 85-86).

Õpilased peaksid seejuures teadma, et fotod on läbinud intensiivse ja mitmetasandilise valikuprotsessi, fotod peegeldavad oma ajastu konventsioone ja ootusi, fotod on kergelt toimetatavad ja manipuleeritavad ja fotograafil võis olla otsene mõju sündmustele. Selle kõige mõistetavaks tegemiseks soovib Stradling analüüsida erinevalt töödeldud fotosid samas asjast või lasta neil ise mõnda fotot töödelda ja analüüsida, kuidas foto tähendus muutub (Stradling, 2005, lk 86-87).

Ühtlasi pakub Stradling välja analüütilise raamistiku, mis koosneb kõigepealt kirjeldusest, seejärel tõlgendusest ja järeldustest, kolmandaks seostamisest varasemate teadmistega, lünga leidmisest tõendusmaterjalist ja täiendava informatsiooni leidmisest. Selle kohta on ta teinud ka näiteküsimustiku, mille abil õpilased võivad teatud fotosid analüüsida (Stradling, 2005, lk 87).

Lester Andrist, Valerie Chepp, Paul Dean ja Michael Miller kirjutavad video kasutamisest sotsioloogia õppes ja pakuvad omalt poolt välja järgneva tüpoloogiat – dokumentalistika (conjunction), tunnistused, infograafika, popkultuurist pärit fiktsioonižanrid (pop fiction), propaganda ja varasema teose kasutamine uues kuues ja tähenduses, ka suisa pea peale pööratult (detournement). Ühtlasi tõid autorid välja, millist pedagoogilist eesmärki neist igaühe kasutamine teeniks. Dokumentaalse materjali puhul nimetavad nad sotsiaalsete muutuste märkamist ühiskonnas, tunnistuste puhul esmaallika info väärtuslikkust mingite sündmuste või teemade kohta, mille eriline väärtus on isiklik subjektiivne veenvus ja unikaalne vaatepunkt ning suhteline vabadus muudest narratiividest (ka võimalik vastuolu nendega), propaganda puhul kriitilise analüüsioskuse arendamist, pop fiction'i puhul samuti analüüsioskuse arendamist ja empaatia arendamist, varasemale teosele uue tähenduse andmine näiteks satiiri võtmes arendab aga analüüsi ja sünteesi oskusi (Lester jt, 2014).

Audiovisuaalse arhiivi kasutamise võimalusi ajalooallikana koolitundides on katsetanud näiteks Alexander Cutajar katsetas ja uuris dokumentaalsete kaadrite kasutamist Malta koolis ajalooliste sündmuste kohta nagu näiteks Berliini õhusild, Berliini müüri langemine ja Ungari ülestõus ning pidas seejuures eesmärgidena silmas nii teadmisi konkreetse sündmuse ja ajastu kohta kui ka ajaloolise mõtlemise oskusi ja kontseptsioone nagu tõend, järeldus, tagajärg, muutus, empaatia, tähendus. Oma järeldustes tõi ta välja selle, et videomaterjalidest väljakasvava tõhusa arutelu sünniks oli võtmetähtsusega õpilaste tähelepanu detailide suhtes ehk videomaterjali vaatamine selge fookusega ja teiseks õpetaja sekkumine ning kommentaarid. Ühtlasi kirjutas ta et videoklipid peaksid olema lühikesed 5-10 minutit ja rõhutas nende sidumise olulisust teiste allikate ja laiema kontekstiga (Cutajar, 2021).

Emily Rutherford on kirjutanud Suurbritannia uudistesaadete arhiivi kasutamise võimalustest ajalootunnis. Tema toob välja kõigepealt ajalugu visualiseeriva aspekti (millesse tuleb seejuures suhtuda terve skeptitsismiga) ja teiseks ideoloogilise analüüsi võimaluse ehk analüüsida, millist visiooni Suurbritanniast uudistesaadet pakkusid ja seejuures ei tasu end häirida lasta eriti moonutatud/kallutatud lähenemistest, analüüsimiseks võivad need olla eriti sobivaks aineks. Ja lõpuks on üha kättesaadavamad audiovisuaalsed arhiivid tema sõnul sobivaks materjaliks õpilaste uurimistöödeks (Rutherford, 2021).

Uudiste ja lühifilmide kasutamise võimalustest ajaloo õppes on USA kontekstis kirjutanud käsiraamatu laadis ülevaate Aaron Gulyas. Selles raamatus on autor aastakümnete kaupa pakkunud välja konkreetseid teemasid ja filme USA arhiividest, millest võiks ajaloo õppes kasu olla ja ka konkreetseid küsimusi ja ülesandeid, mida nendega seoses teha saaks või mis küsimuste üle neist lähtuvalt arutleda (Gulyas, 2017).

Eestis ei ole audiovisuaalse arhiivi kasutamist ajaloo õpetamisel ülemäära palju uuritud. Aimar Silivälja on uurinud rahvusringhäälingu saadete kasutamise võimalusi ajalootunnis, keskendudes eelkõige ajaloosaadetele, mida võib näha teisest ajalooallikatena ja justkui alternatiivina õpikule või abiõpetajana (Silivälja, 2015). Samuti on uuritud õpetajate ootusi audiovisuaalsetele arhiividele ja soove ning võimalusi arhiivipärandit kasutada (Laadoga, 2018; Laiapea, 2024).

Eesti ja maailma audiovisuaalse arhiivipärandi kasutamist võib praegu leida kirjastuse Avita ajalooõpikutes Opiqu veebikeskkonnas, kus neid on kasutatud väikeste ülesannete loomisel või

lihtsalt illustreerivas rollis (opiq.ee). Audiovisuaalsel arhiivipärandil põhinevaid ülesandeid on võimalik juba leida ka filmiarhiivi uuest hariduskeskkonnast EDU Arkaader (edu.arkaader.ee). Üldisemalt ja laiemalt visuaalse pärandi viimisest koolitundi rääkides võiks mainida veel näiteks Tartu ülikoolis loodud õpikeskkonda „Ajalugu ekraanil“ (ajalugu.haridusekraanil.ee/), Kunstimuuseumi, Ajaloomuuseumi ja Tartu Ülikooli raamatukogu varamul põhinevat õppematerjali „Ajalooõpetus ja -pildid“ (www.eays.edu.ee/%C3%B5ppematerjalid/ajalugu/audiovisuaal-i), Kunstimuuseumi Christian Ackermannile ja tema loomingule pühendatud digitundi (ackermannidigitund.ekm.ee) ja Eesti Mälu Instituudi suuliste mälestuste kogumise videoportaali „Kogu Me Lugu“ (kogumelugu.ee).

1.4 Kokkuvõte: märksõnad audiovisuaalsel arhiivil põhinevate ülesannete loomiseks

Audiovisuaalset arhiivi saab ajaloo õppes kasutada ilmselt väga paljudel viisidel. Eeltoodud teoreetilise kirjanduse ja praktiliste katsetuste näidete ning soovitude põhjal olen parima tulemuse suunas liikumiseks arhiivimaterjali otsimiseks ja ülesannete loomiseks koostanud käesoleva töö jaoks abiks järgneva märksõnade kaardi.

Joonis 1. Märksõnade kaart audiovisuaalsel arhiivipärandil põhinevate ülesannete loomiseks

2. EESTI AUDIOVISUAALSED ARHIIVID

2.1 Rahvusarhiivi filmiarhiiv

Eestis on kaks suurt audiovisuaalset arhiivi – rahvusarhiivi filmiarhiiv ja rahvusringhäälingu arhiiv. Filmiarhiiv sisaldab meie vanimat audiovisuaalset pärandit alates 20. sajandi algusest, esimesed seal säilinud filmikaadrid pärinevad 1908. aastast. Säilitatakse ringvaateid, kroonikapalu, dokumentaal-, muusika-, mängu-, anima-, reklaam- ja amatöörfilme, kokku üle 8000 filmi ja ligi 7000 originaalvideot, lisaks veel mitmesuguseid lisamaterjale (rahvusarhiivi veebileht, 2025). Lisaks filmile ja videole on arhiivis ka helisalvestisi ja fotosid. Valdav osa filmiarhiivi ja teiste rahvusarhiivi üksuste sellisest varast on vaadeldav ja ligipääsetav Meediateegi veebikeskkonna kaudu. Sealt otsides leiab kokku ligi 28 tuhat ühikut filmi- ja videomaterjali, üle 13 tuhande helisalvestise ja üle 961 tuhande foto (Meediateek, 2025).

Rahvusarhiivi filmiarhiivi kogumise ja kasutamise valdkonnajuhi Maarja Hindoalla sõnul on Meediateegi kaudu ligipääsetav 99% nende arhiivist, seda vähemalt kirje tasandil, osadel juhtudel puudub vaatekoopia. Lisaks Meediateegile näeb valitud filmiarhiivi vara ehk kureeritud sisu mitmete temaatiliste rubriikidega aga ka Arkaadri veebilehel. Hindoalla sõnul on Meediateek justkui sõnaraamat, kus on kõik sõnad sees, Arkaader aga justkui ilukirjanduslik teos, kus sõnad on pandud sellisesse järjekorda, et nad loovad mingi omaette tähenduse. Arkaadris presenteeritakse seda, mida peetakse vaatajate jaoks kõige huvipakkuvamaks (Hindoalla, 2025).

Ja lisaks Arkaadrile on sellel hariduslikke eesmärgi silmas pidades sõsarkeskond EDU Arkaader, kus õpetajatel on võimalus arhiivipärandit kasutades ülesandeid luua ja neid õpilastega jagada. Keskkond lubab otsida mitmete tunnuste kaudu ja valida filmidest välja vajalikke videolõike, luua neist kogusid ja kirjutada sinna juurde küsimusi ja ülesandeid. Osa õpetajate loodud ülesandeid on neil oma privaatsetel kontodel, kümned ülesanded on aga juba avalike õpiobjektidena kõigile kasutamiseks kättesaadavad. 2024. aasta lõpu seisuga on EDU Arkaadril erinevate õppeainete õpetajate seas üle 900 kasutaja rohkem kui 300-st koolist ja filmiarhiivi eesmärk on võimaldada õpetajatele võimalikult lihtsat arhiivi kasutamist, et nad

saaksid seal luua õppematerjale, mille loomiseks arhiivil nende hinnangul puuduvad teadmised ja ressurss (Hindoalla, 2025).

Arkaadri ja EDU Arkaadri sisu on filmiarhiivil kavas üha laiendada, vanema arhiivi osas sõltub see paljuski digiteerimise ja restaureerimise võimekusest. Samuti on plaanis parandada keskkonna funktsionaalsust. Tulevikus aga ei välistata suuremate võimaluste ja vabaduste pakkumist nii õpetajatele kui ka õpilastele seelses keskkonnas videote ja muu materjaliga toimetada. Üks konkreetne plaan on näiteks luua võimalus lisada õpikogudesse ka fotosid, mis oleks kindlasti äärmiselt tänuväärne, arvestades seda, et rahvusarhiivi fotokogu on Eesti suurim (Hindoalla, 2025).

2.2 Rahvusringhäälingu arhiiv

Kui filmiarhiivi kogude trump on vanim audiovisuaalne arhiiv ja rikkalik filmikogu, siis rahvusringhäälingu arhiiv pakub ulatuslikku tele- ja raadiosaadete valikut, suuremas osas 20. sajandi teisest poolest ja 21. sajandi algusest. Rahvusringhäälingu arhiivi veebilehele minnes leiab sealt arhiivi mahu kirjeldusena 72 532 videot ja 37 188 tundi videomaterjali, 125 239 audiofaili ja 53 628 tundi audiomaterjali ning 268 451 fotot. Audioarhiiv ulatub 1902. aastani, videoarhiiv 1950-ndatesse aastatesse ja vanimad fotod pärinevad 1940-ndast aastast. Arhiiv hõlmab audiovisuaalset pärandit läbi aastakümnete uudistest ja päevakajasaadetest kultuuri, lavastuste ja telefilmideni välja (rahvusringhäälingu arhiivi veebileht, 2025).

Rahvusringhäälingu arhiivide juhi Heli Pika sõnul on arhiivi veebilehel kättesaadav valdav osa rahvusringhäälingu arhiivivarast. Kättesaadavad ei ole näiteks hankesaated, teatrietendused ja muusikalvestused autoriõigustega seotud piirangute tõttu ja ka osa vanast AK arhiivist, sest see on alles digiteerimisel (Pikk, 2025).

Mõeldes arhiivi kasutamisele õppetöös, siis saab rahvusringhäälingu arhiivis praegu otsingumootorit kasutades huvipakkuvat materjali mitmete tunnuste järgi otsida, ära märkida videoklipi alguse, koostada klippide liste ja neid mitmel moel jagada. Käesoleva aasta jooksul peaks lisanduma võimalus klipil ka lõpp ära märkida. Tulevikus võiks võimaluste ring kindlasti

avarduda ja arhiivide juht näebki seda järgmise sammuna arhiivide digitaliseerimisele - hakata selle peale looma uusi võimalusi kultuuripärandi kasutamiseks (Pikk, 2025).

3. METOODIKA

Käesolev töö on meetodilt haridusteaduslik arendusuuring ehk eesmärk on pakkuda välja mõned audiovisuaalsel arhiivil põhinevad näidisülesanded, koguda neile õpetajate ja õpilaste tagasisidet ja analüüsida selle põhjal Eesti audiovisuaalse arhiivi kasutamise võimalusi koolitundides.

Rakendatud on ADDIE mudelit ehk – analüüsist, disainist, arendusest, rakendusest ja hindamisest koosnevat arendustsükli. Analüüsi osas hinnatakse, kas ja mida täpsemalt vaja on arendada, disaini faasis täpsustatakse, millise tulemuseni jõuda soovitakse, arenduse faasis õppematerjal valmib, rakendamise faasis viiakse õppematerjal klassiruumi ja hindamise faasis hinnatakse saavutatud tulemust ehk jõutakse ringi algusesse tagasi (Branch, 2009).

Analüüsi etapis tutvusin audiovisuaalse arhiivipärandi kasutamisega õppematerjalides ja selle teema uurimisega akadeemilises kirjanduses. Selle käigus leidis kinnitust, et arhiivipärandit on küll kasutatud, aga mitte ülemäära palju, samuti ei ole selle kasutamise võimalusi palju uuritud. Teema on aktuaalne, kuivõrd mahukad audiovisuaalsed arhiivid on lõpuks ometi digitaalselt mugavalt kättesaadavaks muutunud. Eesti arhiivide juhid näevad vajadust järgmise sammu astumiseks, et kättesaadavusest areneks välja mugavus ja et pärand tõepoolest kasutusse jõuaks, seda ka hariduses (Hindoalla, 2025; Pikk, 2025). Õpetajate seas tehtud uuringud on näidanud, et ka õpetajate seas on huvi olemas selliseid arhiivimaterjale rohkem kasutada (Laadoga, 2018; Laiapea, 2024).

Disaini faasis otsisin teoreetilise kirjandusest ja praktilistest näidetest kriteeriume, millest lähtudes audiovisuaalsel arhiivil põhinevaid ülesandeid koostada – kuidas otsida arhiivimaterjali ja millele ülesannete loomisel tähelepanu pöörata. Need on nimetatud kokkuvõtlike märksõnadena peatükis 1.4. Lisaks tutvusin Eesti audiovisuaalsete arhiivide sisuga ja palusin õpetajatel nii isiklikes vestlustes kui ka ajalooõpetajate listi kaudu ühendust võttes nimetada märksõnu, millega seondvalt sellised ülesanded võiksid koolitunnis kasutamiseks huvi pakkuda.

Arenduse faasis valmis kokku seitse erinevaid ajastuid käsitlevat, eri tüüpi audiovisuaalse arhiivi materjalidel põhinevat ja mõnevõrra erineva ülesehitusega ülesannet. Kaks ülesannet

puudutasid Eestit ajaperioodil 1920-1940, üks teist maailmasõda, kolm nõukogude aega ja üks taasiseseisvumise aega. Ülesannetes kasutasin filmiarhiivi materjali nii läbi Meediateegi kui ka EDU Arkaaderi ja rahvusringhäälingu arhiivi materjali. Ülesannete valmimise järel sain väärtuslikku tagasisidet magistritöö juhendajalt ja õpetajatelt, kelle klassidesse ma hiljem ülesandeid kasutama läksin. Vastavalt nende kommentaaridele ja küsimustele, tegin ülesannetes väikseid parandusi.

Rakendamise faasis käisin ülesandeid katsetamas kokku viies koolis, kümnes klassis (kuues gümnaasiumi klassis ja neljas üheksandas klassis) ja üheteistkümnes tunnis (eri pikkustega 40-90 minutit). Katsetada õnnestus seitsmest ülesandest kuut, ainsana ei õnnestunud katsetada ülesannet eestlaste valikute kohta teises maailmasõjas, sest koolides ei olnud töö tegemise ajal see teema parasjagu kuskil käsil. Suuremas osas neist viisin tundi ise läbi, paaril juhul üksnes vaatlesin, tunni lõppedes kogusin poolstruktureeritud intervjuudes tagasisidet õpetajatelt ja õpilastelt. Õpetajaid, kellega rääkisin, oli kokku viis, õpilasi 35. Lisaks tagasisidele tegin ka vaatlusmärkmeid ja mulle jäid paljudel juhtudel analüüsimaterjaliks ka õpetajate täidetud töölehed.

Hindamise faasis olen arhiivimaterjalide ja ülesannete toimimist ning sobilikkust analüüsinud, tuginedes vaatlusmärkmetele, õpilaste anonüümsetele kirjalikele töölehtedele/märkmetele ja intervjuudele õpilaste ning õpetajatega.

4. NÄITEÜLESANNETE KOOSTAMINE JA NENDE KIRJELDUS

Näiteülesandeid lõin töö tarbeks kokku seitse. Temaatiliselt puudutavad kaks neist sõjajärgset Eesti vabariiki, üks teist maailmasõda, kolm nõukogude aega ja üks taasiseseisvumise aega. Lai temaatiline ja ajaline raam sai valitud selleks, et katsetada võimalikult eriilmelisi arhiivimaterjale. Konkreetsemate teemade valikul lähtusin ajalooõpetajate välja pakutud märksõnadest ja isiklikest eelistustest. Ajalooõpetajate listi saadetud küsimusele vastuseks ja tuttavate ajalooõpetajatega vestlustes pakkusid õpetajad välja võimalike huvipakkuvate teemadena nõukogude propaganda, nõukogudeaegse majanduse ja defitsiidi, kultuurielu loosungi „sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik“, nõukogudeaegse elu-olu, maailmaajaloo sündmuste kajastused nõukogude liidus ja läänes, Eesti iseseisvumise ja taasiseseisvumise.

Et nõukogude aeg leidis õpetajate poolt enim mainimist, siis ongi kõige rohkem ehk kolm ülesannet pühendatud sellele perioodile. Üks ülesanne keskendub nõukogude majandusele ja defitsiidile, põhinedes eelkõige rahvusringhäälingu arhiivis oleval legendaarse teleajakirjaniku Rein Karemäe reportaažil defitsiidist 1969. aastast. Ülesanneteks sobiva arhiivimaterjali otsimine meenutab mõneti kullakaevamist - teema ja ajastuni on arhiivides üldiselt võimalik märksõnaotsingutega jõuda, aga sobiva katkendi väljaotsimine eeldab siiski lihtsalt teatud hulga materjalide läbivaatamist ja valiku tegemist lähtudes peatükis 1.4 kirjeldatud kriteeriumidest. Seejuures võib juhtuda nii, et hakates ühte asja otsima, satud hoopis mõne teistsuguse kullaterani, mida ei osanud otsidagi. Rein Karemäe reportaaži võlu seisnes minu jaoks kõigepealt elulisuses, vahetuses ja humoorikuses, selles on elavalt tabatud nõukogude aja olustikku, inimeste kogemusi toonases kaubanduses ja kuuleb ka nõukogude aja kõnepruuki ehk teisisõnu see sisaldab palju nõukogude ajale omast, samas ka huumorit ja kriitikat selle suhtes, aga seda jällegi nõukogude ajal lubatud piiridesse jäädes. Nii pakub see reportaaž võimalusi märgata ajastu märke ja detaile ning analüüsida ühtlasi reportaaži ennast omas ajas. Ülesande koostamisel on kasutatud kolme katkendit reportaažist pikkustega 3.30, 1.47 ja 1.22, ülesandega kaasneb tööleht ja mõned tsitaadid täiendavatest tekstilistest allikatest nagu ühiskonnaõpetuse ja majanduse õpikutest ning Enno Tammeri nõukogude aja mälestustele pühendatud raamatust (Lisa 3.4).

Teine ülesanne keskendub laulupidude traditsioonile nõukogude ajal ja moto „sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik“ väljendumisele, see põhineb rahvusringhäälingu laulupeoreportaažil 1975. aastast ja 2019. aastal valminud laulupidude ajaloost kõneleval saatel kommentaaride ja mälestustega toonasest ajast. 1975. aasta laulupeoreportaaž sai valitud sellepärast, et see on varaseim veel sügavast nõukogude ajast pärinev pikema tervikuna säilinud laulupeosaade, mille mina arhiivist leidsin. Videoklippides on esindatud nii nõukogude ajale omased loosungid, lipud, sõnumid ja repertuaar kui ka rahvariided ja eestlastele oluline Gustav Ernesaksa ja Lydia Koidula laul „Mu isamaa on minu arm“. Klippe on kokku kuus pikkustega 0.27, 2.38, 1.01, 0.56, 3.24 ja 3.55. Lisaallikana on veel viidatud laulupidude ajaloost rääkivale artiklile Postimehes ja laulupidude ajaloo lehele laulupidude kodulehel (Lisa 3.5).

Kolmas nõukogude ajale pühendatud ülesanne valmis EDU Arkaaderi keskkonnas ja paneb kokku propagandistlikud ringvaated 1940-ndatest ja 1960-ndatest ning nüüd hilisemal ajal salvestatud küüditamise mälestuse 1949. aasta küüditamise kohta Andres Söödi filmist „Aegumatu“. See mälestuskatke tundus eriti sobilik, sest on väga emotsionaalne ja detailirikas samal ajal ning võiks ehk ühtlasi mõjuda vastuoluliselt ja ootamatult sellega, et süüdistab kohalikku eestlast rohkem kui vene sõdurit või sellega, et küüditatu oli punaarmee abikaasa. Ringvaated 1940-ndatest on samas kontrastina küüditamise valule eriti raju propaganda kolhooside ja tööstuse ainetel, 1960-ndate materjal on juba võrdluseks oluliselt pehmem. Praktilises plaanis on EDU Arkaaderis ülesandeid teha kindlasti kõige mugavam, saab märkida klipi alguse ja lõpu, klipid koonduvad kõik kokku õiges järjekorras ja sinnasamasse saab kohe lisada ka ülesanded, samuti on tegu restaureeritud hea kvaliteediga arhiivikatketega. Selle keskkonna nõrkusena on valik dokumentaalkaadrite osas esialgu veel veidi piiratud. Klippe on ülesandes kokku kuus, ringvaadete katkendid jäävad umbes minutise pikkuse juurde, mälestuskatke on pikkusega 3.42 (Lisa 3.6).

Teise maailmasõja ülesanne keskendub eestlaste valikutele teises maailmasõjas ja põhineb suuremalt jaolt ühes või teises mundris sõdinud meeste mälestustel rahvusringhäälingu arhiivist filmist „Surnupealuu sõdurid“ ning ajaloolase kommentaaril metsavendadele pühendatud sarjast „Metsavennad“. Lisaks filmikatketele on laiema ülevaate saamiseks lisatud lisaallikana link sõjamuuseumi lehele. Klippe on kokku viis ja need on pikkustega 3.28, 2.15, 0.28, 1.34 ja 1.21 (Lisa 3.3).

Sõjaeelse vabariigi kohta koostas kaks ülesannet. Esimene neist käsitleb selle aja eluolu ja põhineb neljal filmiarhiivi Meediateegi keskkonnas oleval kroonikal, mis on pühendatud maaelu, põllumajandusnäituse, elektriliste kodumasinate ja puhkuse teemale. Need võimaldavad arutada ühiskonna moderniseerumist – tehnika lisandumist igapäevaellu, riietust ja tavasid, aga ka meeste ja naiste maailma eraldatust ja linna ja maa erinevust. Ühtlasi on need filmikatked ise erineva stiiliga – esimesed kaks rohkem filmimehe-krooniku silmaga üles võetud, viimased kaks propagandistlikuma reklaamfilmi võtmes ehk võimaldavad taas arutleda ka allika enese üle. Klipid on pikkustega 2.15, 2.45, 2.00 ja 0.51 (Lisa 3.1).

Teine sõjaeelse vabariigi ülesanne on pühendatud Konstantin Pätsi rollile ja vaikivale ajastule. Kasutatud on kahte filmiarhiivi Meediateegi keskkonna kroonikat. Esimene neist kajastab Konstantin Pätsi visiiti Hiiumaale ja teine seda, kuidas ta iseendale ausamba avas. Lisaks filmikatkele on kasutatud viidet ajaloomuuseumi ajaveebi Konstantin Pätsi eluloole ja katkendit Andrus Kivirähki „Ivan Orava mälestustest“. Kasutatud klipid võimaldavad rääkida tolle aja olustikust, isikukultusest, vaikivast ajastust ja ühtlasi sellest, millist rolli sellised kroonikafilmid ise propagandas ja isikukultuse kujundamise mängisid. Kasutatud katkendite pikkused olid 0.56 ja 1.10 (Lisa 3.2).

Eesti taasiseseisvumisele pühendatud ülesanne on mälumäng, kus on kasutusel kümmekond lühikest videokildu eelkõige rahvusringhäälingu arhiivist, aga ka Meediateegist esmase eesmärgiga tekitada huvi või kinnistada teadmisi. See on mõeldud eelkõige mänguna, huvi äratajana või teema kinnistajana ja arutamisesandena meeskondadele, valitud klippide seas on riiklikult ajaloolisi hetki nagu Eesti taasiseseisvumise otsuse vastuvõtmine ja Balti kett, aga ka rahvusraamatukogu kaablikraavi kaevamine, missivalimised ja tühjad poeletid. Klippide pikkused jäävad vahemikku 8 sekundit ja 2.49 (Lisa 3.7).

Ülesannete koostamisel lähtusin punktis 1.4 välja toodud mõtetest. Valdavalt on ülesannetes juhitud tähelepanu nii video sisu aspektidele – mis ja kes pildis konkreetselt näha on ning mida selle põhjal järeldada võib, aga ka allikale endale, selle loomise ajale ja autoritele ning laiemale ajaloolisele kontekstile. Arhiivimaterjal on ühtlasi enamasti seotud teiste arhiivimaterjalidega või hoopis teist tüüpi allikatega. Kasutatud arhiivikatked võiksid pakkuda võimalust märkamisteks aja kohta, allikaanalüüsi oskuste ja empaatia arendamiseks ning laiemaks aruteluks.

5. NÄITEÜLESANNETE KATSETAMINE KOOLIDES JA TAGASISIDE

5.1 Ülevaade ülesannete katsetamisest koolides

Seitsmest näiteülesandest õnnestus koolides kevadel 2025 katsetada kuut, teise maailmasõja ülesande tegemiseks ei õnnestunud leida kooli, kus õppimisega oleks just selle teemani jõutud. Kokku oli koole viis ja igas koolis kaks erinevat klassi ehk kümme klassi, neist kolm kooli ja kuus klassi olid gümnaasiumi astmes ja kahe kooli neli klassi põhikooli üheksandad klassid. Kolm kooli asusid Tallinnas ja kaks väljaspool Tallinna. Ülesandeid sai läbi tehtud veidi eri moel – mõnes tunnis ühiselt ekraanilt vaadates, mõnes tunnis igaüks oma arvutis, mõnes tunnis rühmades ja mõnes tunnis individuaalselt, lõpuks alati üle klassi aruteluna. Allolevas tabelis on info ülesannete katsetuste kohta koolides ja ka tagasiside kogumise kohta detailsemalt välja toodud. Tagasisidet intervjuu vormis sai kogutud kokku 35-lt õpilaselt ja viielt õpetajalt, kui õpilased täitsid ka töölehti ülesande tegemise ajal ja olid valmis need mulle jätma, siis jäid ka need mulle pärast analüüsimaterjaliks.

Tabel 2. Näidisülesannete katsetamine koolides

Arvutis tähendab allolevas tabelis, et õpilased vaatasid videomaterjale individuaalselt oma arvutis, ekraanil et vaatasime koos suurel ekraanil; järgneb info selle kohta, kas kasutati töölehti arvutis või paberil ja kui palju neist mulle seejuures tagasisidena laekus, lõpuks on intervjuueeritud õpilaste arv, kui ühe klassiga on katsetatud mitut ülesannet, siis oli üldiselt tegu pikema tunniga (70-90 minutit) ja jõudsime läbi teha mitu ülesannet, intervjuu sai tehtud tunni lõpus ehk mõlema ülesande puhul välja toodud intervjuud on samade õpilastega tehtud, III kooli ühe klassi puhul käisin aga kokku kahes eri tunnis ja need arvud tähendavad eri õpilasi, kokku on intervjuueeritud õpilasi 35.

	eluolu 1920-40	Konstantin Päts	nõukogude majandus	nõukogude laulupidu	nõukogude propaganda ja küüditamine	taasiseseisvus
I kool, 12. kl 1			arvutis, paberil tööleht, tagasiside töölehti 31, 4 õpilase intervjuu			
I kool, 12. kl 2			arvutis, paberil tööleht, tagasiside töölehti 25, 2 õpilase intervjuu			
II kool, 9. kl 1					ekraanil, paberil tööleht, 2 õpilase intervjuu	
II kool, 9. kl 2					ekraanil, paberil tööleht, 2 õpilase intervjuu	
III kool, 9. kl 1				arvutis, tööleht arvutis, tagasiside	ekraanil, paberil tööleht, töölehti 26, 4 õpilase intervjuu	

				töölehti 15, 2 õpilase intervjuu		
III kool, 9. kl 2					ekraanil, paberil tööleht, töölehti 25, 5 õpilase intervjuu	
IV kool, 11. kl	ekraan, tööleht paberil, tagasiside töölehti 5, 4 õpilase intervjuu					ekraanil, mälumäng rühmades, 4 õpilase intervjuu
IV kool, 12. kl				arvutis, tööleht paberil, tagasiside töölehti 19, 7 õpilase intervjuu		ekraanil, mälumäng rühmades, 7 õpilase intervjuu
V kool, 11. kl 1	ekraan, tööleht arvutis, rühmatöö, tagasiside töölehti 22, 2 õpilase intervjuu	arvutis, tööleht arvutis, tagasiside töölehti 22, 2 õpilase intervjuu				
V kool, 11. kl 2	ekraan, tööleht arvutis, rühmatöö, tagasiside töölehti 12, ühe õpilase intervjuu	arvutis, tööleht arvutis, tagasiside töölehti 25, ühe õpilase intervjuu				

Õpilastega salvestasin mõneminutilised intervjuud gruppides kohe pärast tundi, rääkisin ühe kuni seitsme õpilasega, enamasti kahe kuni neljaga, see sõltus natukene sellest, kui paljudel õpilastel oli aega ja tahtmist tagasisidet anda, õpilasi püüdsin valida selle järgi, kes aktiivsemalt tunnis osalesid või ka selle järgi, kes mulle lähemal istusid või keda õpetaja soovitas või kelle vanemad olid loa andnud intervjuuks, nii et see kujunes üsna juhuslikult. Ühte tundi ma ise praktilistel põhjustel ei jõudnud, seal kogus õpetaja pärast tundi töö jaoks kahe õpilase tagasiside. Lisaks tagasisidele tegin ka vaatlusmärkmeid kas tunni ajal, kui ma vaatlesin või pärast tunni lõppu, kui olin ise juhendaja – ülesande läbiviija rollis.

Gümnaasiumi astmes tutvustasin ennast ja oma tööd tunni alguses ja selgitasin, et mulle tagasiside andmine on vabatahtlik ja kogu info jääb anonüümseks. Põhikoolis olin töö tegemiseks eelnevalt küsinud vanematelt luba ankeediga google formsi keskkonnas. Ankeedi sisu on esitatud töö lisana (Lisa 6). Kui ühes põhikoolis läks loa saamine ladusalt ja valdav osa lapsevanematest pani sinna lubava linnukese, siis teises koolis ainult neli, keegi ka ei keelanud, aga lihtsalt jäeti vastamata, seetõttu sain seal koolis koguda tagasisidet üksnes neilt neljalt õpilaselt.

5.2 Youtube'i ja tiktoki põlvkond

Tänapäeva noored on visuaalsed olendid, ütles üks õpetaja. Teine õpetaja kasutas nimetust tiktoki põlvkond. Rääkides õpilastega sellest, kuidas nad eelistavad ajalugu õppida, siis ilmneb, et audiovisuaalsel maailmal ja erineval videomaterjalil on nende jaoks üldiselt oluline roll. Rohkem kui kolmandik vastanud õpilastest ütleb, et kasutavad mingil kujul videomaterjalide vaatamist ajaloo õppimiseks.

Ma arvan, et kõige rohkem ongi videod, kus päriselt on näha, mis toimus ja siis kui sa loed ... me võime igat asja lugeda, aga sa ei saa seda tunnet päris nii ikkagi kätte, kui sa saad videost.

Õpilased mainivad filme, dokumentaalfilme, Kristo Siigi õppevideoid ja lihtsalt videokatkeid, mille ammendamatu allikas on mõistagi youtube.

Ma enamasti vaatan youtubest ajaloo videoid.

Arvestades youtube'i sisu ulatuslikkust, siis pole see imekspandav. Lisaks õpilastele on youtube kujunenud arvestatavaks materjali otsimise kohaks ka õpetajatele.

Olen ikka otsinud sealt rahvusarhiivi videoarhiivist ka asju, aga põhiliselt lihtsalt ei ole aega. Esiteks, sa pead ära vaatama ta, siis mõtlema, kas ta sobib või ei sobi. Lõpuks on ikka lihtsama vastupanu tee, et mis youtubes ka leitav on.

K: Miks youtube lihtsam on, kui arhiiv on?

Sest keegi on seal mingi eeltöö ära teinud, pannud konkreetse ...

K: Lõike.

Jah just lõiked, mis sest, et see võib täiesti vildakas olla, aga ta on lihtsam.

See vastus näitab ühtlasi, et kuigi youtube on üldteada, levinud ja lihtne keskkond, siis ei ole ka Eesti videoarhiivid õpetajatele võõrad ega teadmata. Neid teatakse ja püütakse ka kasutada. Ka vastanud õpilaste seas leidis üks ekstra audiovisuaalsetele arhiividele tähelepanu pöörav õpilane.

Mu ema on tundnud huvi ka arhiivide vastu ja näidanud mulle ka erinevaid arhiivimaterjale.

...

Kui mingi teema mind huvitab, siis muidugi ma otsin arhiivist selle kohta, näiteks mingid vanad maailmaüritused, mis on juhtunud, et nende kohta olen ma vaadanud mustvalgeid kaadreid.

Ühes klassis uurisid õpilased, kas sellised arhiivimaterjalid on kõigile kättesaadavad ja kuidas filme restaureeritakse. Need vastused näitavad seda, et nii tänased õpilased kui ka õpetajad otsivad audiovisuaalset materjali minevikust ajaloo õppimiseks ja on valmis seda kultuuripärandit kasutama, seda nähakse normaalse osana lähema ajaloo mõtestamisel.

5.3 Oma silm on kuningas

Küsid õpilastelt, kas ja mida audiovisuaalsed arhiivimaterjalid neile annavad ja kuidas need aitavad neil ajalugu õppida, siis enamus vastanutest leidis neis midagi väärtuslikku ja esile tõstmist väärivat. Ainult üks vastaja ütles, et temale konkreetne ülesanne mitte midagi ei andnud, samas ütles ka tema, et ajaloo õppimiseks üldiselt kasutab ta meelsasti just videomaterjali. Vastustes kordusid väljendid nagu „oma silm“ ja „päriselt“ ja selle väärtustamine, et tegemist on esmaste allikatega või „infoga otse allikast“.

Võib-olla need videod aitasid näha, kuidas see päriselt oli ja kuidas propaganda käis.

Me loeme raamatutest, et nõukogude aeg oli halb ja see oli teistsugune, aga noh see on lihtsalt raamat, see on tekst, aga näha päriselt oma silmadega neid kaadreid, see on teistsugune elamus ja see palju lähestab selle olukorraga.

Sai näha kohe oma silmadega seda teistsugust elulaadi ja kuidas võrrelda, kuidas see siis erineb tänapäevast, see on minu arust päris huvitav.

See aitab paremini mõista seda, mis tollal toimus päriselt, mitte õpiku põhjal, vaid siis nähagi ja kuulda.

Videomaterjale nimetatakse üldiselt huvitavateks või ägedateks ning neis vastustes ilmneb nende võlu ja nõrkus samaaegselt. Videod on kaasahaaravad ja detailirikkad ning sellise reaalsusefektiga, mis uinutab analüütilist meelt, sest see, mida me näeme „oma silmaga“, juhtub ju „päriselt“. Nii nõuab nende allikate kasutamine nautimise kõrval analüütilise meele teadlikku ärkvel hoidmist. See tuleb välja ka nii mõne õpilase kui pea kõigi õpetajate vastustest ja tegutsemisest tunnis. Õpetajad panevad suurt rõhku videoga kaasnevate ülesannete sisukusele ja selgusele ning juhivad üldiselt õpilaste tähelepanu konkreetsetele momentidele videos kuni video pausile panekuni ja tähelepanu juhtimisele video vaatamise ajal.

Mis muidugi selle video puhul väga oluline on, on see, et ta peab olema seostatud millegagi, et mingi ülesanne, et nad ei vaata lihtsalt seda videot.

...

Mul on alati ülesanded selle kohta. Ma annan tavaliselt enne selle ülesande algust juba, et nad teavad, mis neid seal ees ootab, et nad siis pärast ei ole niimoodi, et just nagu enne, et mitte pärast, et siis nad oskavad seda jälgida selles videos, et lihtsalt videot või filmi me ühtegi niisama ei vaata. Alati mõtestatult, aga see on väga väärt õppevahend minu silmis.

Õpilaste vastustest tuleb samuti välja see, et video vaatamise kasutegur ajaloo õppimisel on ka nende silmis seotud aktiivsuse ja konkreetse ülesandega, mida seejuures tehakse, kuigi see nõuab ühtlasi pingutust ja on teatud määral vastuolus naudinguga video vaatamisest.

Pigem nagu analüüsioskused äkki, muidu tavavaatajana sa ei vaata neid klippe niimoodi, et näiteks kui sa vaatad televiisorist, mis see klipp oli 2019. aastast, sa nagu ei vaata niimoodi, aga kui sul on küsimused ette antud, siis on palju lihtsam jälgida seda.

...

Tüütu on ikka natukene kirjutada neid asju. Huvitav on vaadata, aga see kirjutamine on ikkagi oluline.

5.4 Teadmised antud ajaperioodist, analüüsioskus ja empaatia

Need on põhilised aspektid, milles nähakse audiovisuaalse arhiivi kasulikkust ajaloo õppimisel nii vabades vastustes kui ka konkreetselt nende kohta küsides. Sellised selgitused kõlavad õpilaste ja õpetajate vastustes eraldiseisvalt ja ka omavahe läbipõimunult. Õpilased näiteks kirjeldasid seda, kuidas audiovisuaalsed allikad aitavad neil ajalugu õppida, nõnda.

Pigem andis teadmisi selle kohta, mis toimus nagu vanasti, mis oli päriselt nõukogude ajal.

Ja no ma arvan ka, et kui oli mingi küsimus ajaloo õppimisel, näiteks et mis oli inimeste suhtumine sellel ajal kas siis defitsiiti või kuidas see tootmisprotsess oli või kuidas üldse riigikorraldus oli, siis näha videopildis, kuidas inimesed tegelikult ka räägivad, vastavad mingitele küsimustele, et mis on nende meelsus, et see jääb palju paremini meelde ma arvan, kui puhtalt lugeda mingit teksti.

Sa õpid seda ka videot analüüsima, sa saad sealt mingid vastused.

Me võime lugeda nii palju kui me tahame, aga kui sa ikka näed audiovisuaalset pilti ka, siis see annab nagu nii palju juurde, et saaksid ise seda läbi elada, siis on palju kergem seda analüüsida, aru saada, mis need inimesed tundsid sel ajal.

Videost saab nii palju kätte et see vastab justkui sajale küsimata küsimusele, mis inimesel võib tekkida ajastu kohta, inimeste tunnetus oli kõige enam, mis ma nägin, et seda ei saa kätte õpikust, kuidas inimesed tundsid ennast, milline oli nende hoiak ... see tõstab empaatiat ma ütleksin, sa justkui näed inimese näost, mis nad sellest arvavad. Sa näed nii palju rohkem.

Et mõista, mida Eesti rahvas siis tundis.

Ma ütleks, et kindlasti annab just seda, kuna see annab selle visuaali, et kui nad räägivad sellest ajast, siis sa nagu mõistad, kui raske see on, nagu isegi rohkem, sest kui sa enne saad aru, et jah see aeg on raske ja ei ole kindlasti mitte hea aeg, siis siiski see nagu annab veelgi sihukese sügavama tunde ja nagu ka sügavamalt eestlase tunde, et jumal tänatud, et saime iseseisvunud, sihuke hästi mõtlikuks paneb ise ka sellele ajale analüüsima seda just.

Õpetajad tõid samamoodi välja, et sellised ülesanded võimaldavad saada teadmisi ajaperioodi kohta ja arendada ühtlasi allikaanalüüsi oskusi ning empaatiat.

Teadmine nõukogu igapäevaelust, arusaam, kuidas see plaanimajanduslik elu võis välja näha.

...

Seda peaks ma analüüsima, mis oskusi ta veel annab, analüüsioskus kindlasti. Võrdlemine. Need on esmased, mis ma näen seal. Laias laastus ka empaatiavõime arendamine, et sa näed, kuidas inimesed elavad, käituvad, mõtlevad selles ajas. Võib-olla ka ajastu mõistmine ja konteksti tajumine, kõik need ilusad sõnad.

Ma arvan, et need kolm asja kõik tulevad välja nendest ülesannetest, kindlasti allikatöö oskus, mida peaks põhikoolis ja gümnaasiumis arendama, need ülesanded võimaldavad seda.

...

kuidagi neile mõjuvad jah sellised arhiivikatked, et nad jah nagu hakkavad aru saama sellest, see ongi seesama empaatia. Kui sa loed tekstist, et suri 60 miljonit inimest, et mida see siis tähendab, aga kui sa näed seda sõja konteksti ja mitte ainult seda võitlusmomenti, aga näed ka neid inimesi, kes sinna sõtta on kuidagi tiritud, siis ta hakkab mõistma kuidagi selle sündmuse traagikat. Kindlasti on oluline jah, see empaatia teema on sama oluline kui allikaoskuse arendamine nende ülesannete puhul küll.

Ma arvan, et kõike, aga see empaatiaoskus, nagu praegu ka noored siin ütlesid, et jah nendele läks väga see hinge ja südamesse tegelikult, nagu ma aru sain eks ole, osadele vähemalt neist eks ole. Aga tegelikult kui allikakriitilisust, et siis tulebki kas siis erinevad allikad või siis tulebki tegelikult pärast hiljem analüüsida seda kõike. See tuleb üle rääkida, et ta ei jääks niisuguseks pinnavirvenduseks või sidumata teadmiseks, ta tuleb ikkagi üle rääkida, et ongi kas erinevad intervjuud, näiteks üks sündmus, erinevad osalised, erinevad nägemused, need tuleb siis kokku siduda, et igaühel ongi erinev nägemus, see on ka üks ajaloo õppimise eesmärkidest, multiperspektiivsus, seda tuleb ka näha, erinevad tasandid ja erinevad inimesed, see on väga hea video ja intervjuude puhul.

Õpilased tõid veel eraldi välja seoste olulisuse varem õpituga, kusjuures videomaterjali puhul räägiti mitte niivõrd faktiteadmistest kuivõrd emotsioonidest, suhtumistest ja hoiakutest ning teisel tunnetuslikul tasandil sügavamast mõistmisest.

See lisas juurde minu teadmistele, sain nagu paremini aru sellest teemast.

Ma teadsin seda infot juba varasemast, aga see pilt lihtsalt andis parema ülevaate.

See video näitas täpselt ära neid emotsioone.

See küüditamise video oli väga kurva noodiga, võib-olla isegi mõnel natukene hellemal inimesel tõi siin pisara silma, aga jah nüüd ma saan aru, missugune orjaturg seal tegelikult võis olla. See aitas paremini ... meie õpetaja küll oli rääkinud, et seal oli orjaturg, aga siis see jättis mind kuidagi külmemaks.

See kindlasti aitab vanemate inimestega suhtlemisel isegi võiks öelda, nagu mõista, miks nad teevad mingeid asju, miks nad kasvõi toiduga nii kokkuhoidlikud on.

Õpilased rääkisid ka seda, et videomaterjalid on heaks vahelduseks teistsugustele õppematerjalidele ja aitavad täiendada ja kinnistada teadmisi.

Mõnedel ongi parem kui on visuaalne näide, et siis sa saad paremini analüüsida teemat ja paremini aru saada ja siis sa saadki rohkem teada. Minu arust see aitas, siis jääb paremini meelde ka.

Tekstis sa saad rohkem teadmisi ja pildiga saad kinnistada ka seda ja sa nagu näed täpsemalt, et kuidas kõik oli.

Ja mälumängu ülesande puhul tõid õpilased lisaks välja grupiga koostöö tegemise oskuse ja võistlusolukorra positiivse mõju motivatsioonile pingutada ja kaasa mõelda.

5.5 Tagasiside konkreetsetele ülesannetele

5.5.1 Ülesanne „Eluolu Eesti vabariigis 1920-1940“

Eluolule sõjajärgses Eestis pühendatud ülesandes on kasutatud nelja videokatkendit Meediateegi keskkonnas, mis kajastavad maaelu, põllumajandusnäitust, kodutehnikat ja toonast kuurorti elu. Seda ülesannet sai katsetatud kahes koolis kokku kolmes 11. klassis, ekraanilt ühiselt vaadates, kahes klassis rühmades arutades ja ühes klassis rohkem individuaalseid märkmeid töölehele tehes, kõikides tundides järgnes lõpuks üle klassi arutelu. Tagasiside pärineb vaatlusest, 39-st töölehest ja intervjuust seitsme õpilase ning kahe õpetajaga.

Videomaterjal tundus õpilastele huvitavat olevat juba selle poolest, et ajaline distants on suur ja nähtav pilt erineb märgatavalt tänapäeva elust. Kommentaarid olid hasartsed ja märkamisi oli õpilastel palju ja mitmesuguseid – klippides nähtavate masinate kohta, inimeste väljanägemise ja tegevuste kohta. Järgnevad tsitaadid pärinevad vaatlusmärkmetest ja töölehtede vastustest.

Elu oli rikkam, kui ma arvasin.

Rahvast oli väga palju. Tänapäeval on uuemad masinad. Mitmed inimesed olid pidulikult rietatud, peas kübarad.

Karm töö. Tänapäeval hobustega küll enam keegi tööd ei tee.

Kõik on käsitsi, väga põllu kultuur.

Masinad on algelised ja ohtlikud.

Viisakamalt käidi riides.

Traktor, peen riietus, pintsakud ja värki.

Ma ütleks, et masinad olid isegi lähedamad kui tänapäeval (kodumasinade kohta - toim).

Kunagi olid traktorite asemel hobused, kuna masinad ei olnud veel nii välja arenenud.

Osa videoklippides nähtavatest masinatest tunti ära, kõik mitte, näiteks rehepeksumasina puhul kippusid alguses tulema pigem väljendid seoses heinaga. Triikimisrull tekitas küsimusi.

Töölehti vaadates ilmneb aga see, kuivõrd olulised on olnud ühise vaatamise juures õpetaja kommentaarid, õpilased on töölehtedele kirja pannud mitmed märksõnad, millele õpetaja klippide juures tähelepanu juhtis. Näiteks see, et kodumasinade juures oli juttu üksnes perenaistest ja see näitas meeste ja naiste maailma erinevust tollases ühiskonnas.

Elekter perenaise abina – naine on see, kes kodus on ja neid kasutab.

Koduperenaine – mehe töö tõi piisavalt raha sisse, tänapäeval ikka käivad kõik tööl.

Tänapäeval teevad mehed ka majapidamistöid.

Töölehtedelt leiab aga ka selliseid tähelepanekuid, millest õpetaja klassis ei rääkinud, näiteks et tänavatel oli eriti palju inimesi või et rannas oli vähe inimesi. Või ka selline eriti positiivne ja helge mulje, mis näiteks Narva-Jõesuu puhkekoha kohta vändatud kroonika põhjal tekkis.

Kõik on rõõmsad, mängitakse, ujutakse, päevitati, kõik oli puhas.

Näiteks selline tähelepanek annab võimaluse rääkida vaadatud ringvaadetest enestest, analüüsida neid allikana ja arutada, kuidas ja millise eesmärgiga need tehtud on. Palvele võrrelda stiili poolest esimest kahte ja viimast kahte videot, oli õpilastel raske kohe ja kiiret vastust leida, aga kõikides klassides hakkas mõte liikuma sellesse suunda, et kaks viimast on „ilusamad“ ja „reklaamilikumad“. Või nagu üks õpilane intervjuus ütles.

Võib-olla oligi see, et kui me vaatasime neid, mis olid esimese vabariigi aegsed videod, ongi võib-olla, kuidas see seal olid näiteks kaks videot, mis olid rohkem propaganda stiilis ja siis olid kaks videot, mis näitasid taluelu rohkem, sealt saab võib-olla mingi sellise vahe välja mõelda.

Tunnetuslikult tajuti vahe ära ja see pakub võimalust rääkida, milliste võtetega selline efekt on ringvaadetes saavutatud ja vaikiva ajastu kontekstist, mil selliseid propagandistlikke klantspildile sarnanevaid filme tehti ja näidati.

Videomaterjalide valikule ja ülesande ülesehitusele õpilastel ega õpetajatel üldiselt suuri etteheiteid ei olnud. Õpilastel ei olnud raskusi info leidmisega videomaterjali kohta, nagu autor ja tegemise aasta, küll aga oli kohati keeruline kohe esimene küsimus – mis tüüpi allikas see on. Üks õpilane ütles seda ka oma intervjuus.

Jah, sa ei saa aru, mis täpselt panema peab ja see oli kohe esimesena.

Vaadates vastuseid töölehtedes, siis tegelikult ka auditooriumi küsimus võib olla keerukas. Konkreetsed küsimused iga klipi kohta olid õpilaste sõnul neile vaatamisel abiks, aga kirjutamine samal ajal vaatamisega võib osutuda ka väljakutseks.

Mulle üldjoontes ei olnud midagi eriti rasket ja see oligi nagu hea vaadata ja siis kui sa vastad ka, siis jääb paremini meelde ka, mis seal oli.

Mul sama ka. Pigem oli isegi mugav samal ajal vaadata ja siis kirjutada.

Kõik oli huvitav, lihtsalt vahepeal sa pidid hästi palju kaasa mõtlema sellega, et ma kirjutan selle asja nüüd üles paberile, aga samal ajal sa pead ka jälgima seda, mis toimub ja siis vahepeal oli selline olukord, et näiteks mina ei näinud seda röntgenmasinat, mis mu pinginaaber nägi, et ma samal ajal kirjutasin.

Ma need küsimused vaatasin enne silmadega üle, siis mul oli sealt videost lihtsam neid välja otsida. Niipidi ma arvan see töötab paremini veidi.

Helikvaliteet võinuks õpilaste sõnul olla parem, probleem oli antud juhul pigem koolides kasutatud helitehnikas kui arhiivimaterjali kvaliteedis. Ja ühe õpetaja sõnul võiks gümnaasiumi tasemel mõelda sinna juurde veidi rohkem analüütilisi küsimusi ja ülesandeid.

5.5.2 Ülesanne „Eesti vabariik ja Konstantin Päts“

Konstantin Pätsi rolli Eesti riigi sünnis ja hilisemas Eesti riigi käekäigus käsitlevas ülesandes on kasutatud kahte videoklippi 1930-ndate aastate lõpust Meediateegi keskkonnas – tema visiidist Hiiumaale ja talle ausamba püstitamisest, ja lisaks sellele teisi kirjalikke allikaid nagu viidet ajaloomuuseumi ajaveebi Konstantin Pätsi eluloole ja katkendit Andrus Kivirähki „Ivan Orava mälestustest“. Seda ülesannet õnnestus katsetada ühe kooli kahes 11. klassis, kus mõlemas õpilased tegid ülesannet igaüks oma arvutis, vaadates videoklippe ja täites töölehte sealsamas arvutis. Tagasiside pärineb vaatlusest, 47-st töölehest ja intervjuust kolme õpilase ning ühe õpetajaga.

Pätsi eluloost, tema rollist Eesti riigi sünnis ja hilisemast vaikivast ajastust said õpilased ajaloomuuseumi lingi abil üldise pildi. Nii asetuvad ka videoklipid paremini üldisemasse konteksti. Võib-olla oli seda infot nende jaoks seal veidi liigagi palju ja detailselt, sest töölehe vastustes püüti paljudel juhtudel seda kõike edasi anda, leidmata kokkuvõtlikku sõnastust. Õpilased märkasid videoklippe vaadates, et president Pätsile näidatakse kalanduse ja põllumajandusega seotud asju, mis näitas nende tegevusalade tähtsust tol ajal. Samuti panid nad tähele, et president Päts külastas Hiiumaad esimest korda. Huvitavad on pakkumised töölehtedel, miks see nii võis olla.

Hiiumaa polnud veel nii tunnustatud ja kuulus. Elu oli palju vaiksem, polnud suurt liikumist.

Mere peal ei olnud nii hea transport veel ja presidenti üritati turvaliselt hoida.

Hiiumaa ei olnud eriti populaarne turismikoht.

Tol ajal olid transpordi võimalused kehvemad, ligipääs kõikjale ei olnud alati olemas ning kaugemale reisimisest ei peetud nii suurt lugu kui tänapäeval.

Nii annab see teema võimaluse arutleda liikumistavade muutumise üle ning kiiruste ja kauguste üle ajas. Huvitav on töölehtedelt ka lugeda, kuidas õpilased kirjeldavad Pätsi visiiti ja inimese suhtumist temasse.

Võeti vastu väga hästi, rahvas tundub väga rõõmus, kuid närvis. Pätsi kujutatakse, kui kõrgkodanikku, keda austatakse meeletult. Pildis tänab Päts kõiki lahkuse eest. On valitud rõõmus tantsuline taustamuusika. Talle anti ka mälestusalbum rahva poolt.

Võeti vastu väga hästi, rahvas väga ootas, kõik olid kokku kogunenud, lapsed ootasid lilledega, kujutati väga võimekana ja rõõmsana ja meelekindlana.

Videos on loodud mulje, et rahvas on väga õnnelik, et president on külas ja kõik, nii lapsed kui täiskasvanud, on tulnud visiiti suurima hea meelega vaatama. Muusika on väga positiivne ja loob mulje nagu kõik oleksid väga rõõmsad. Pätsi on kujutatud kui suur sugust isikut aga samas on kujutatud ka tema lihtsameelsust.

Presidenti võeti vastu väga suure aupaklikkusega ja see oli suur sündmus. Rahvas tundus väga õnnelik ja rõõmus. Kogu see video ja seal toimunud sündmuseid näidati väga suure ja uhke üritusena. Ka Päts ise tundus rõõmus. Kuna tema käes oli võim, siis ilmselt tehti teda seal veel võimsamaks.

Inimesed olid nagu ülemäära õnnelikud, viskasid lilli jne, muusika oli pidulik ja video oli suursugune.

Pätsi võeti väga uhkelt vastu, talle tehti terve tee vabaks ja visati talle lilli uhkusest ja õnnest.

Neis tsitaatides on koos ühelt poolt videoklippidest silma paistnud austus riigipea vastu ja teisalt ka selle austuse küsimuse alla seadmine ehk küsimine, kuivõrd see võib olla tehtud ja võimendatud videoklipis. See annab taas võimaluse arutleda klippide eneste üle, selle üle, kuidas nad on tehtud, mida ja miks neis positiivses valguses näidatakse, nende usaldusväarsuse üle ja selle üle, millist rolli nad ise mängisid riigipea isikukultuse kujundamisel ja võimendamisel. Ühtlasi tõid õpilased välja klippide eneste mitmeid erinevusi võrreldes tänapäevaga.

Enam ei dokumenteerita selliseid asju ning uuemad autod on.

Eriliseks paistab filmiline stiil ja taustamuusika – rahulikus ja pidulikus toonis, peegelduvad ajastu väärtused ja propogandistlik eesmärk. Tänapäeval oleks selline visiit kaetud rohkem uudislugude ja kiirete, energilisemate kaadritega.

Liiaselt aupaklik tekst oli ja lugeja hääldus oli ka pehmem.

Kindlasti see, et video muusika on teistmoodi kui tänapäeval ja ma isegi ütleksin, et tekst, mis on videole peale loetud on palju lihtsam kuulata kui näiteks tänapäeval telekast kuuled.

Võimendatud patriotism ja õrn Eesti keele kõla erinevus

Õpilased olid veel välja toonud näiteks selliseid momente, et väga palju inimesi oli presidenti vaatama kogunenud, kas siis sellepärast, et huvi oli suurem või sellepärast, et „polnud tehnoloogiat, mis võimaldaks teda varem näha“. Ja seda, et presidendi maakonnaviisi nähti tol ajal olulisema ja ametlikuma sündmusena kui tänapäeval.

Taas ilmneb see, kui olulised on õpetaja kommentaarid. Kuigi antud juhul töötasid õpilased alguses individuaalselt, siis näiteks ausamba püstitamise teema juures on väga palju töölehtedesse kirjutatud sõna isikukultus, mis hilisemas üle klassi arutelus õpetajalt tuli. Laiemas arutelus jõudsime ka küsimusteni nagu, kas oleks saanud sel ajal teha kriitilist filmi presidendist ja mida oleks muutnud see, kui enne teist maailmasõda oleksid arengud Eestis olnud demokraatlikumad.

Aega ülesande tegemiseks läks pikemalt kui algselt planeeritud 30 minutit ehk ligi 45 minutit ja enamus õpilastest ei jõudnud vaatamata sellele veel Andrus Kivirähki raamatukatkendi lugemiseni, mis oli ülesande lõpus viimane tekst.

Videomaterjali valiku ja ülesande ülesehituse kohta kehtivad samas kommentaarid, mis said eelmise ülesande puhul välja toodud. Üldiselt sobis ülesanne õpilaste ja õpetaja hinnangul, esimene küsimus allika tüübi kohta oli veidi segadusse ajav ja keerukas ning õpetaja sooviks gümnaasiumi tasemel suuremat rõhuasetust analüütilistele küsimustele. Õpetaja sõnade kohaselt läheb see ülesanne ja need klipid samas hästi kokku sellega, mida varasemates tundides on räägitud ehk et võiks aidata teadmisi kinnistada ja tekitada ka äratundmise ning ahhaa momendi.

5.5.3 Ülesanne „Nõukogude aeg – plaanimajandus ja defitsiit“

See ülesanne põhineb rahvusringhäälingu arhiivis oleval 1969. aasta saatel nõukogude aja majandusest ja defitsiidist. Kasutatud on kolme katkendit sellest saatest ja tsitaate täiendavatest tekstilistest allikatest nagu ühiskonnaõpetuse ja majanduse õpikud ja Enno Tammeri nõukogude aja mälestustele pühendatud raamat. Ülesannet õnnestus katsetada kahes 12. klassis, kus õpilased tegid ülesannet individuaalselt igaüks oma arvutis ja paberil töölehtedel, millele järgnes üle klassi arutelu. Tagasiside koosneb tundide vaatlusest, töölehtede vaatamisest, mida tuli kahe klassi peale kokku 56, ja intervjuudest kuue õpilase ning õpetajaga.

Üldiselt leidis ülesanne positiivset vastuvõttu, õpilased tundsid materjali huviga vaatavat, hilisem arutelu klassis kujunes aktiivseks ja sisukaks ja pärast tundi küsitud tagasisides väljendasid õpilased samuti üldiselt positiivset suhtumist sellistesse ülesannetesse.

Nõukogude aja tegelikkust töölehtedes kirjeldades märkasid õpilased üldist kaupade puudust, pikki järjekordi ja inimeste suhtumist sellesse.

Kaupa pole lettidel piisavalt, väga elementaarsetest asjadest on puudus.

Inimesed ei proovinud kellelegi kaevata, et asjad puudu olid. Defitsiit oli tavaline.

Samuti pälvis tähelepanu teistsugune kõnepruuk ja väljendusviis nagu näiteks sõna „seltsimees“ kasutamine ja pidev jutt plaanidest. Arutasime selle üle, miks kõnepruuk oli sageli segane, puine ja bürokraatlik. Valdavalt said õpilased siiski vaatamata keeruliste sõnastustele saates kõnelenud inimeste intervjuudest aru, et tarbijate soovitud tooteid ei olnud näiteks sellel põhjusel, et tehas pidi tootma teatud tükkide arvu tooteid, mistõttu eelistati lihtsamaid mudeleid keerukamatele ja keerukamad tooted lihtsustusid samal põhjusel mingite elementide ärajätmise läbi. Sellega haakus üldisem plaanimajanduse ehk käsumajanduse ja turumajanduse võrdlus, mida oli neis klassides just ka eelnevalt õpitud ja mida toetasid ülesandega kaasas olnud tsitaadid õpikutest. Väiksemad õpilaste märkamised töölehtedes olid näiteks inimeste riietumisstiil, venekeelsed poesildid, mustvalge video ja filmimiseks kasutatud tehnoloogia.

Kõige olulisemaks üllatuseks ja huvitavamaks aruteluteemaks selle ülesande puhul neis klassides kujunesid aga need videoklipid ise ehk tõdemus, et nõukogude ajal ja tsensuuri

tingimustes, nagu õpilased olid varasemalt õppinud, oli siiski võimalik ka televisioonis teha kriitikat süsteemi suhtes. Selle üllatuse tõid õpilased arutelus ise välja, nende tähelepanu täpsem juhtimine selle kriitika stiilile viis aruteluni lubatud kriitika piiride üle ja selle üle, keda ja mida tohtis kritiseerida ja mida mitte. See teema kajastus lõpuks ka töölehtedes ja intervjuude vastustes.

Autorid soovisid näidata tolle aja probleemkohti nii ostjate kui ka tootjate perspektiivist.

Õrnalt kriitika.

Eesmärk oli kajastada defitsiiti ja plaanimajanduse negatiivseid külgi, aga poldud seejuures väga kriitilised.

Peegeldas tegelikkust. Otsene kriitika puudus, aga oli mõistetav

Tundus, et autor oli toimuva suhtes kriitiline ja üritas näidata olukorra absurdust. Reporter tundus natuke sarkastiline ja küsis niiöelda „õigeid küsimusi“.

Oleks arvanud, et ei tohi üldse kritiseerida. See klipp näitab ka veidi seda reaalsust, et kuidagi on võimalik midagi vähemalt öelda, et täiesti hullu tsensuuri ei ole, et ei saa midagi öelda.

Samuti tekkis ühes klassis arutelu ajalise perspektiivi üle, et kui me 20 aasta pärast vaatame tänapäeva videoklippe, siis mida me siis imestusega vaataksime.

Hinnang ülesandele õpilaste ja õpetajate intervjuudes oli üldiselt positiivne. Õpilased hindasid, et videoklipi näol oli tegu autentse allikaga, klipid olid lühikesed ja ülesandes esitatud küsimused olid samuti asjakohased, aga küsimused võiksid nende hinnangul rohkem varieeruda.

Klipp oli väga huvitav, seda oli huvitav vaadata, sest see oli midagi otsest sellest ajast. Mulle meeldis see ülesanne, neile küsimustele vastata, võib-olla need küsimused oleksid võinud olla rohkem erinevad üksteisest.

Minu meelest oli ka huvitav jälgida, pole kunagi selle aja uudiseid väga vaadanud ja nagu kuidas ta vaikselt ja läbi huumori kritiseeris siis seda plaanimajandust ja kommunismi, seda oli huvitav vaadata.

Minu meelest see vaheldus oli hea, et paariminutiline klipp ja siis küsimused, paar minutit veel ja siis küsimused, aga jah need küsimused olid natukene sama tüüpi. Aga ma olen eelmise vastusega ka nõus, et uudiseid sellest ajast on huvitav vaadata, et seal on kriitika nagu ridade vahel, see ei ole nagu otse välja öeldud.

Üks õpilane pakkus välja, et võiks selle ülesande juures näiteks ka võrdleva analüüsiga süvitsi edasi minna.

See ülesanne oli minu meelest väga hästi üles ehitatud. Kui on rohkem aega selle jaoks ja on mingi teema, milles minna rohkem süvitsi, siis kasvõi analüüsida seda, et kas see, mida need kaupluse omanikud rääkisid, kas see oli adekvaatne, et võtta mingi teine allikas kõrvale ja siis võrrelda neid, see aitab ka sügavamalt mõista seda.

Õpetaja tõi ülesande juures tugevusena välja selle, et jõudsimme aruteluga laiemale kontekstini ja et videomaterjal oli jagatud lühemateks lõikudeks. Paremini võiks tema sõnul ülesande vormistada.

Mulle meeldis see, kui sa siin praegu nendega analüüsisid, et seosed laiemale ajalooga, et tõi välja selle Hruštšovi sula. Et kuidas on üldse võimalik selline saade sellisel ajal.

...

Mina, kes ma olen vormistusfriik, siis ma vaatan seda, et kirjutamisruumi on hästi vähe. Kui vaadata õpilaste kirjutamisi ka, siis nad on püüdnud sinna mahutada. Reavad tuleks suuremaks teha ja võib-olla selline pool oleks. Ma pean ütlema, et mulle väga meeldib see, et see video on tehtud osadeks, et sa oled viitsinud seda teha.

Ajaliselt taas kord ei mahtunud ülesanne algselt planeeritud 30 minuti sisse, kulus ära kogu tunni pikkus, mis selles koolis oli 40 minutit.

5.5.4 Ülesanne „Nõukogude aeg – kultuurielu laulupeo näitel“

Laulupidude traditsioonile nõukogude ajal ja motole „sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik“ pühendatud ülesanne põhineb rahvusringhäälingu laulupeoreportaažil 1975. aastast ja 2019. aastal valminud laulupidude ajaloost kõneleval saatel, klippe on kokku kuus. Lisaallikana on viidatud laulupidude ajaloost rääkivale artiklile Postimehes ja laulupidude kodulehele. Seda ülesannet õnnestus katsetada kahes koolis – ühe kooli 9. klassis ja ühe kooli 12. klassis. Mõlemas klassis tegid õpilased ülesannet individuaalselt arvutis video vaadates ja täites töölehte kas arvutis või paberil, sellele järgnes üle klassi arutelu. Tagasiside koosneb tundide vaatlusest, töölehtede vaatamisest, mida oli kahe klassi peale kokku 34, ja intervjuudest üheksa õpilase ning kahe õpetajaga.

Nii põhikooli kui ka gümnaasiumi õpilased leidsid laulupeoreportaažist üles rahvuslikke ja nõukogude aega iseloomustavaid märke nagu rahvariided ja punalipud, vene laulud ja rahvuslikud eesti laulud kõrvuti repertuaaris. Ootuspäraselt on gümnaasiumi ja põhikooli õpilaste analüüsioskus ja eelteadmiste tase mõnevõrra erinev. Nii on põhikooli õpilaste vastused töölehtedel napimad ja ka arutlus klassis jäi nappisõnalisemaks. Näiteks kirjeldavad põhikooli õpilased töölehtedes seda, kuidas nad mõistavad nõukogude kultuurielu iseloomustanud motot „sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik“ nii.

Laulude ja muu kultuuri sisu pidi tunduma rahvuslik, aga sisult pidi olema tõlgendatav sotsialistlikult.

Nõukogude loosung „sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik“ tähendas seda, et kultuurivormid võisid olla rahvuslikud, kuid nende sisu pidi vastama nõukogude ideoloogiale.

Sotsialistlikule võimule pidi olema truu. Võis olla rahvuslik ja oma rahvuslikkust üles näidata (nt laulupeoga), aga seal taga pidi olema ikkagi sotsialistlik mõtlemine, kõik käis reeglite järgi.

Samuti leiab vastuste seast selliseid, mis näitavad eelteadmiste nappust, aga samal ajal seda, et pilt kõnetab sellele vaatamata ja pakub võimalust just pildist alustades hakata rääkima näiteks sellest, milliste lippudega tegu on.

Nad kannavad punaseid lippe, millel on sinine lainetus peal.

Gümnaasiumi 12. klassi õpilased sõnastasid oma arusaama moto „sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik“ ja laulupeol toimuva kohta töölehtedes nõnda.

Rahva meeleolu pidi üleval hoidma, et vastupanu poleks nii palju ja et hoida rahvast produktiivsena.

Tekitada olukord vastuvõtlikum rahvale.

Näidata välja, et tähistatakse Eestit, aga ei tohtinud unustada Nõukogude Liitu.

Nad tahtsid pealt välja näha head, et teeme meie asjad ära ja siis teeme natuke teie asju.

Rahvas kohandab sotsialismi enda jaoks.

Nõukogude propaganda.

Tundub suurem rahvamass kogunenud olevat, võib-olla (osaliselt) sunniviisiline? Osaliselt eestimaaline tahe?

Pärast tundi tehtud intervjuudes tulid välja veel sellised märkamised.

Seal videos oli inimeste emotsioone ka näha, et laulupeol olid seal venemeelsete laulude ajal suht kurvad näod, aga siis kui oli näiteks „Mu isamaa on õnn ja rõõm“, siis seal oli kõikidel uhkus ja rõõm sees, kui nad seda laulsid.

Eriliste märkamistena nende videoklippide kohta tõid õpilased välja veel triiksärkides pioneerid, laste hääled, rohelisemad puud ja selle, et klippide tehniline kvaliteet jätab soovida. Selle ülesande puhul ilmnes põhikoolis vahepeal ka tehniline probleem, et klipid ei avanenud. Samuti ilmnes taas eriti põhikooli vastustes, et see viis, kuidas allika kohta infot on ülesandes küsitud, ei ole kõige lihtsam ega arusaadavam. Nii näiteks olid töölehtedes sellised vastused.

Tegemist on ajaloo allikaga.

Selle video reporterid on Valdo Pant, Ervin Martinson ja Rein Järlik. Ma arvan, et see on loodud inimestele, kes tulevikus tahaksid teada, kuidas kunagi elu oli.

Selle lõi ajaloolane? See on mõeldud õpilastele ja õpetajatele.

Kokkuvõtlikult võib selle ülesande kohta öelda ka seda, et see ei käivitanud õpilasi siiski sel moel, kui mitmed teised antud töö raames tehtud ülesanded. Arutelu jäi natukene loiuks, vastused üldsõnalisteks ja seda tõi välja ka üks õpetaja.

Nad tegid, aga olid nagu mõtetega kuskil kohati nagu mujal eks ole. No vahepeal siis olid siin juures asjal, aga siis ei olnud.

...

Ja võib-olla isegi see esimene ülesanne teha ka nagu rühmatöös rohkem nii-öelda, et nad saaksid siis arutada. Võib-olla, et mida ma teeks – laseks arutada, panekski mingid küsimused võib-olla, et mida te seal nägite, tooge need välja ja arutage enda vahel läbi, et võib-olla ühise arutelu käigus nad nagu rohkem jõuaksid selle tõeni võib-olla et ühel on üks teadmine või teisel üks kogemus, siis võib-olla tuleks nagu selline aruteluvorm välja. Võib-olla ma oleks seda kasutanud.

See oli ühtlasi ainus ülesanne, mille puhul üks õpilane ütles, et talle ei andnud see ülesanne mitte midagi. Teistes õpilaste vastustes kõlasid ikkagi märksõnad nagu analüüsioskus, empaatia ja teadmised nõukogude ajast. Probleemina tõid õpilased välja, et küsimusi oli liiga palju ja ülesande ülesehitus kohati segane.

Neid oli nii palju ja sa ei suutnud kõikidele vastata ja siis sa lihtsalt jätsidki mõned tühjaks, suva ... aga muidu nad aitasid nagu rohkem analüüsida, näiteks kui ma oleksin niisama vaadanud, siis mul ei oleks midagi meelde jäänud, aga kuna me kirjutasime midagi üles ka, siis mäletan rohkem.

Ja võib-olla esimese ülesande juures võiks olla see tööleht teistmoodi vormistatud, sest seal oli küsimuste blokk ja siis oli linke vahel ja siis oli teine küsimuste blokk ja kohe ei pannud kokku, et see käib sama video kohta ja siis tegid nagu pausi, aga tegelikult oleks pidanud teisi küsimusi jälgima juba, aga siis jäid kuidagi maha sellest ja olid segaduses.

Mõlemad õpetajad, kelle tunnis materjali sai katsetatud, leidsid et allikmaterjal oli sobiv ja iseenesest aitas ülesanne kaasa õpitu kinnistamisele. Samas võttes ikkagi arvesse, et see ülesanne ei tundunud õpilaste jaoks olevat sama huvitav kui mitmed teised selle töö raames tehtud ülesanded, võiks edaspidi otsida õpilasi enam kõnetavaid katkendeid selle teema tarbeks.

5.5.5 Ülesanne „Elu nõukogude Eestis – terrorist ja hävitusest sula ja kohandumiseni“

Viimane nõukogude ajale pühendatud ülesanne valmis EDU Arkaaderi keskkonnas ja paneb kokku propagandistlikud ringvaated 1940-ndatest ja 1960-ndatest ning hilisemal ajal salvestatud küüditamise mälestuse 1949. aasta küüditamise kohta Andres Söödi filmist „Aegumatu“. Klippe on ülesandes kokku kuus (Lisa 3.6). Seda ülesannet õnnestus katsetada kahes põhikoolis neljas üheksandas klassis. Kõikides klassides vaatasid õpilased videoklippe suurel ekraanil koos ja täitsid seejuures paberil töölehti. Seda ülesannet koostades proovisin vähem rõhku panna detailse info otsimisele videoklippide kohta või selle kohta, mida seal nähta-kuulda on ja jätta rohkem aega ja ruumi üldisemale võrdlemisele ja tunde tabamisele. Ühes koolis tegi aga õpetaja ikkagi täpsustatud töölehe ise vaatamise juurde, öeldes, et see aitab õpilastel paremini jälgida. Näiteks küsis ta seal pildil näha olevate tegevuste ja loosungite kohta ning üldisemate tooni, hoiakute, väärtuste, meeleolude kohta. Selles koolis andis vaid neli lapsevanemat ka loa andmeid kasutada, teised ei olnud vastu, aga jätsid lihtsalt ankeedile vastamata, see tähendab, et saan sealt tagasisidena kasutada vaid nelja õpilase intervjuusid. Kaks neist tegin ise, kaks tegi õpetaja, sest selle tunni ajal ei olnud mul praktiliselt võimalik kohal viibida. Teises põhikoolis seevastu andis nõusoleku 42 lapsevanemat, vastu ei olnud keegi, osa jättis vastamata. Anonüümseid töölehti andsid õpilased mulle seal koolis aga 51, neid olen kasutanud, heas usus, et kedagi sellega ei riiva. Intervjuusid tegin selles põhikoolis pärast seda ülesannet kokku üheksa, neil õpilastel kõigil oli lapsevanema luba olemas. Mõlemas koolis rääkisin õpetajaga.

See ülesanne pani õpilased üsna palju kirjutama ja rääkima ja kaasa mõtlema ning tundub, et võti selleks oli eelkõige äärmiselt emotsionaalne ja detailirikas küüditamise mälestus. Tugevalt propagandistlikud ringvaated selle kõrval mõjusid tugeva kõverpeeglina ja panid õpilasi selle aja sõnumite ja valikute üle mõtlema.

Ringvaateid kirjeldasid õpilased töölehtedes üldiselt propagandistlikena. Mõnes vastuses kõlas arvamust, et võib-olla midagi seal vastas tõele, aga üldiselt nähti neid pigem tõest kaugel olevatena.

Riik ja ise inimesed püüdsid leida positiivsust juhtunust, liikuda edasi ning jätta kõik selja taha. Need ringvaated on tehtud peamiselt positiivsest küljest – riigi esimene vili, kingade masstootmine.

Esimesed kolm olid tehtud nõukogude liitu kiitvalt, et kui hästi asjad on. Viimane rääkis küüditamise tõdedest. Esimeses kolmes näitas inimestele, kuidas kolhoosid ja tööstused töötavad ja need olid propaganda.

Prooviti jätta mulje, et nõukogude režiim on hea eestlastele, kuid taheti lihtsalt, et eestlased rügaks tööd.

Propageeriti kolhoosi – kui „tõhus“ see on jne. Propageeriti töö tegemist. Hoiak: Väga optimistlik. Midagi ületati kogu aeg.

Need on imelikul kombel positiivse tooniga, energiline ja ergas taustamuusika on ka taustal. Esimeses videos räägiti, kuidas elu on nüüd nii hea ning meeldib, mis tegelt ei olnud tõsi. Need tunduvad kui vene propaganda.

Küüditamise mälestus oli nende ringvaadetega teravas vastuolus ja seda vaadates ja kuulates oli selgelt tunda ja näha, kuidas raske meeleolu klassile peale vajus.

Küüditamise mälestusele pühendatud film seletas, kui kohutav kogemus küüditamine oli ning oli ka väga nõukogude režiimi vastase suhtumisega.

Filmist tuli välja, kuidas NL kohtles rahvast tegelikult. Näha oli, kui ebainimlikult inimestesse suhtuti.

Film toob välja selle kui raske tol ajal oli, kuidas iga hetk võidi tulla ja öelda, et nüüd pead sa minema Siberisse. Küüditamise mälestusele pühendatud film on suures vastuolus nõukogude ringvaadetega.

Nad kujutavad küüditamist kui tragöödiat ja tohutut ebaõiglust.

Küüditamise mälestustele pühendatud film on kurvatooniline ja masendav.

Teda küüditati samal ajal, kui ta ootas last. Lihtsal kohutav.

Nii tõid õpilased üsna valdavalt ka välja, et inimeste valikuid 1940-ndatel ja 50-ndate alguses määras hirm ja valikuid väga palju ei olnud. Mitmetes vastustes toodi välja metsavendlus kui võimalus.

Valikud olid et kas lähed riigivõimuga kaasa või tõenäoliselt lõpetad Siberis või hauas.

Valides oma riigi eest seista või mitte võis paljudel jääda puudu julgusest ja motivatsioonist tänu personaalsetele suurtele kaotustele. Julgemad, kes vastu astusid suruti aga vägivaldselt vaikima.

1960-ndate ringvaadete puhul tajusid õpilased tooni pehmemaks muutumist ja reklaamilikkust, mis ei kaotanud aga nende võltsi üldmuljet. Samuti toodi välja režiimi leebemaks muutumist ühelt poolt ja inimeste kohanemist teiselt poolt.

Need ringvaated jätavad endiselt valeliku mulje. Endiselt jätab propaganda tunde ning tahetakse, et inimesed arvaks, et elu on hea. Taustal on endiselt särtsakas muusika. Ringvaadete sisu pole eriti usutav, vaevalt et nad võimlesid tubakatehastes.

Tehastest loodi meeldivad kohad, kus on lõbus, venitatakse ja töölised on õnnelikud. Propageerides rohkem inimesi tööle asumale. Kolhoosides näidatakse uudsust ja mugavust. Näha oli ka innovatsiooni. Üritati mitte peale sundivalt panna meeldima inimestele nende töökohad ja elukohad, sest kõige parem vangla on vangla, kus ükski vang ei arva, et nad vanglas on.

Ringvaade on muutunud rõõmsameelsemaks, inimesed tundusid vabamad, pehmem propaganda, inimesed olid leplikumad selle valitsuse ja võimuga.

...

Võim ei olnud enam nii range.

Hääl on muutunud pehmemaks, räägitakse headest modernsetest teenustest. Lisaks mainitakse, kuidas töölised on nobedad ja kiired.

...

Inimesed muutusid palju ükskõiklikumaks, nad tegid, mida riik tahtis, sest töölised teadsid, et nad ei ole tugevam ega võimsam kui riik.

Pärast tundi tehtud intervjuudes tõstsid õpilased ise nende jaoks huvitava ja olulisena esile nii küüditamise mälestust kui ka propagandat.

No see viimane video, kus see naine rääkis, et mis ta tundis, selliseid detailseid jutte.

See küüditamise video oli väga kurva noodiga, võib-olla isegi mõnel natukene hellemal inimesel tõi siin pisara silma, aga jah nüüd ma saan aru, missugune orjaturg seal tegelikult võis olla. See aitas paremini ... meie õpetaja küll oli rääkinud, et seal oli orjaturg, aga siis see jättis mind kuidagi külmemaks.

Tore oli näha neid propagandasid, ma polnudki näinud varem sihukest vene propagandat, aga nüüd ma nägin.

Õpetajad hindasid ülesande üldiselt sobivaks ja ajastu teemasid esile tõstvaks. Õpilaste eelteadmised ja oskused end neil teemadel väljendada olid aga üsna erinevad, nii tõi üks õpetaja välja, et seda võiks tundesõnavaraga toetada, sama õpetaja aitas õpilastel märgata ka teatud termineid ja elemente pildil, juhtides tähelepanu video vaatamise ajal või peatades hetkeks video.

Mida ma tahaks võib-olla teha, on paremini jälgida ajakasutust ja võib-olla anda neile tundesõnavara sõnu ette, et neil oleks lihtsam öelda, mis tundeid see tekitab neis, see on neil vahepeal keeruline.

Ülesanne ise meeldis sellele õpetajale tavainimese kesksuse ja loovuse poolest.

Mulle see ülesanne meeldib, see on loova lähenemisega, sa ei pea nagu midagi otseselt meelde jätma, aga sa saada vaadata ja analüüsida seda tavainimese vaatenurgast, et mida tegi see tavainimene.

Teine õpetaja tõi aga selle ülesande puhul praktiliselt positiivsena välja, et klipid olid lühikesed ja jooksid Arkaaderi keskkonnas järjest, samuti oli nende kvaliteet selgem kui mõne teise töö raames valminud ülesande materjalid. Samas oli mõlemas koolis selle ülesande puhul veidi probleeme helikvaliteediga, sest siin oli oluline kuulata, aga see probleem tulenes taas mitte niivõrd arhiivmaterjalide kehvast kvaliteedist kuivõrd koolide helitehnikast.

Ajaliselt kulus ülesande tegemisele taas plaanitud 30 minuti asemel ikka terve 45-minutine tund. Minu enda jaoks tekkis pärast selle ülesande katsetamist küsimus, kas ülesanne lõpuks tervikuna liiga laialihajuv ei olnud ja kuidas mälestuste kasutamisel koolitunnis tagada toimetulek tugevate emotsioonidega.

5.5.6 Ülesanne „Taasiseseisvumine – 10 kaadrit aastatest 1988-1992“

Eesti taasiseseisvumisele pühendatud ülesanne on täpselt see, mida pealkiri ütleb ehk 10 videokildu rahvusringhäälingu arhiviist ja Meediateegist, mis on mõeldud mälumänguna huvi äratama või teadmisi kinnistama, eelkõige eesmärgiga veidi üllatada ja seeläbi panna mõtlema ning arutlema. Seda ülesannet õnnestus katsetada ühes gümnaasiumis kahes klassis, mõlemas klassis korraldasime mälumängu meeskondades. Kindlasti oli tegemist selle töö raames valminud ülesandega, mida kõige suurema hasardiga kaasa tehti. Ühtlasi on tegemist ülesandega, mille puhul on kogutud tagasisidet kõige vähem, sest töölehti ei olnud, tegemist oli suulise mänguga ja tagasisideks on vaid intervjuud õpetaja ja õpilastega, intervjuueeritud sai kahe klassi peale kokku 11 õpilast.

Õpilaste sõnul innustas neid selle ülesande puhul eelkõige võistlusolukord ja see pani meeskondades asju intensiivselt arutama.

Kui on selline võistlusolukord, siis kõik tahavad ka rohkem, et vastus oleks õige ja mõtlevad kõik kaasa.

Kui on sellised küsimused Eesti kohta ja vastust ei tea, siis hakkab natukene piinlik ja siis on kohe tahe juurde õppida ja teada saada, et mis see oli.

Mulle meeldis see, et see oli nagu viktoriin või võistlus, siis oli rohkem motivatsiooni nagu õigesti öelda või ära arvata.

Ja kõige suuremat elevust ja arutelu tekitasid pigem mitte niivõrd üldtuntud oluliste ajalooliste hetkete jäädvustused nagu näites Eesti taas iseseisvaks kuulutamine, vaid hoopis natukene veidrased ja ootamatud klipid.

Uusi teadmisi sai, ma ei teadnud vaata, et seal mingi selle rahvusraamatukogu juures need särgita mehed kaevasid seda kraavi.

Rohkem sihukest sisemist vaadet sellele just iseseisvumisajale ja siis täiesti uued teadmised, et millal oli Miss Estonia ja millal oli esimest korda, kui oli Eesti lipuga esimene näitamine ja kes seal laulsid esimest korda ja sihukest.

Ma ise nägin ülesannet katsetades, et kahte rahareformiga seotud klippi ei saa samas mälumängus kasutada, seda oleks liiga lihtne ära arvata, ja mälumäng tervikuna kujunes lõpuks ikka liiga ühetaoliselt rahvuslikuks, hea oleks natukene teises meeleolus klippe tollest ajast ka sinna vahele leida.

5.6 Keegi peaks ütlema, et kasuta seda

Õpilastega rääkides ei kurda nad eriti, et nende ülesannete tegemine nende jaoks tehniliselt väga ebamugav ja klippide vaatamine eri linkidelt keerukas oleks. Õpilased suudavad üsna osavalt nende vahel navigeerida, isegi nutitelefonis videoklippe vaadates. Õpilaste arvamusi kokku võttes võiks öelda, et muidugi võiks mugavam olla, aga nii saab ka hakkama. Probleem

on aga õpetajatel, kes tahaksid, et audiovisuaalse arhiivi kasutamine oleks nende jaoks mugavamaks tehtud. Kinnitust leiab varasemateski uurimustes ilmnenu teadmine, et õpetajad ootavad selles vallas valmislahendusi või vähemalt poolvalmislahendusi.

Keegi peaks nagu ütlema, et need on olemas, kasuta neid nüüd selle teema juures.

...

Jaa, et on juba lõigud välja võetud ja on ülesanded, aga just et see õpiampru formaat sobibki täpselt nii, et ma teen ikkagi oma tunni, aga ta lähebki mul siis sellise kümneminutilise blokina sinna sisse või kuidagi, et kõik, mis eelneb, ma teen ise, aga keegi on jah selle, mis puudutab seda arhiiviasja, ta on välja pakkunud ka küsimused ja mõtlemise ülesande.

Tõstke meie palka ja vähendage meie koormust, põhiline on aeg, olen käinud rahvusarhiivi tutvustusel, kus nad seda Arkaaderit tutvustasid ja ma ütlesin, et issand kui äge asi, aga millal ma sellega tegelen.

...

Jaa, me oleme ajalooõpetajatega korranud nagu mantrat igasugustele koostööpartneritele kogu aeg – õpetaja tahab valmis asja, millega ta saab kohe minna, sest aega ei ole, tööd on nii palju, et ei jõua, hea asi, mis töötab.

Tegelikult selleks, et oleks õppematerjaliks sobiv on ikkagi vist vaja, et need ajaloometoodikud aitaksid või paneksid nagu need kokku ja on vist vaja ilmselt tehnilist toetust siis sealt kelleltki teiselt eks ole, ma toon nagu näiteks selle, mis on ajalooõpetajate seltsi lehel on need kunsti, maalide põhjal on tehtud sellised, kuidas läbi kunsti saab, ma ei tea, kuidas öelda lõiming on siis need klipid, et ta on ikkagi tehtud ajaloolaste ja tegevõpetajate poolt, kes saavad aru, mida siin tunnis oleks nagu vaja.

...

Seal ka neid klippe on jube palju, kui sa hakkad mõtlema, et tahaks kasutada, see võtab tunde ja tunde aega, et sa need läbi vaataksid.

...

Nende sealt kokku panemine, et ta oleks igal moel mõttekas ja kasulik, see on jube aeganõudev. Ilmselt tegevõpetajal ei olegi nii suurt ajaressurssi eks ole, et seda teha.

EDU Arkaaderi keskkond, kuhu on hakanud tekkima juba kasutusvalmis lahendused ehk õpiobjektid, on õpetajate hinnangul samm õiges suunas, aga tuleks samas suunas järgmised sammud teha.

Videoklipid võiksid olla õpetajate sõnul üldiselt lühikesed 1-2 minutit, maksimum 4-5-6 minutit, vastasel korral hakkab huvi ja tähelepanu hajuma ning väsimus maad võtma. Pikemad videomaterjalid võiksid olla juba erandid. Ka õpilased ütlesid, et pika video vaatamine võib kujuneda väsitavaks ja tüütuks ega aita enam õppimisele kaasa.

Ja audiovisuaalset arhiivi nähakse kasutuskõlblikuna üldiselt igasuguste teemade juures. Õpetajad toovad märksõnadena siiski näiteks välja konkreetsed ajaloolised sündmused nt kaheksas pleenum, Praha kevad või Ungari ülestõus, ajalooliste sündmuste tunnistajate/osaliste intervjuud, mälestused, propaganda, eluolu, nõukogude aeg, taasiseseisvumisaeg, kõik, mis illustreerib seda, mis on õpikus. Õpilaste intervjuudest tulevad välja sarnased märksõnad - emotsioonid ja mälestused, küüditamine, sõjad, propaganda, võimustiilid, eluolu/igapäevaelu/tavaelu, atmosfäär.

6. EESTI AUDIOVISUAALSETE ARHIIVIDE KASUTAMISVÕIMALUSED AJALOOÕPPES

Arendusuuring hõlmab ka kokkuvõtete tegemist ja hinnangu andmist, mis õnnestus ja mis mitte ja kuidas saaks paremini. Antud töö raames loodud Eesti audiovisuaalsetel arhiividel põhinevad ülesanded ja nende katsetused koolitundides näitasid kõigepealt seda, et selline kultuuripärand kõnetab ja huvitab õpilasi. Üldine suhtumine arhiivikatkenditel põhinevatesse ülesannetesse oli positiivne. Katkendid panid õpilasi kaasa mõtlema, neid analüüsima ja arutlema nii neis nähtud ajastu kui ka allikate eneste üle.

Ülesannete katsetused tundides ja õpilastelt ning õpetajatelt kogutud tagasiside kinnitas arusaama, et sellistest ülesannetest võiks olla kasu ühelt poolt teadmiste täiendamiseks konkreetse ajastu kohta, teisalt allikaanalüüsi oskuse ja empaatia arendamisel. Nende aspektideni jõudsid õpilased ja õpetajad intervjuudes, vastates küsimusele, mida need ülesanded ajaloo õppes annavad. Ja seda oli näha ka tundides. Kõikide ülesannete puhul ilmnemise rohked märkamised ajastu ja mitmesuguste detailide kohta või nagu üks õpilane selle sõnastas - see vastab justkui sajale küsimata küsimusele. Samuti pakkusid videod ainet analüüsi oskuste arendamiseks, olgu selleks siis ühe video raames küsimused kauba puudusest poelettidel või tagurpidi lipp vardas või arhiivivideo enese asetamisel laiemasse konteksti, näiteks küsimus ringvaadetest osana riiklikust propagandast või sellest, kui kriitiline võis saatejuht nõukogude aja telesaates kehtiva süsteemi suhtes olla. Samuti oli tunnis silmaga näha ja seda kinnitasid ka pärast tehtud intervjuud õpilastega, kui raskelt ja emotsionaalselt mõjus neile küüditamise mälestus või kuivõrd tõid sõjaeelse Eesti elu-olust kõnelevad ringvaated tolle aja olusid ja inimesi õpilastele lähemale.

Küsimusele, kas saab välja tuua mingeid arhiivimaterjale, mis ajalooõppes kasutamiseks eriti hästi võiksid sobida, võiks õpetajate ja õpilaste intervjuude põhjal vastata nii ja naa. Ühelt poolt kõlab vastustes mõte, et kõige kohta, mille kohta on võimalik audiovisuaalset materjali leida ja mis haakub õppekava ja õpikutega, võiks seda üldiselt ka kasutada. Teisalt kooruvad siiski välja materjalide tüübid, mida teistega võrreldes veidi rohkem mainitakse. Üks märksõna, mis intervjuudes ühes või teises sõnastuses kordub on eluolu/igapäevaelu/tavaelu. Teiseks, ajaloolistes sündmustes osalenute või lihtsalt teatud ajastul elanud inimeste intervjuud ja

mälestused. Kolmandaks, rasked teemad nagu küüditamine või sõjad, audiovisuaalset arhiivi nähakse toena kannatuste ja traagika paremal mõistmisel. Ja neljandaks, propaganda.

Need märksõnad haakuvad varasemalt esile tooduga. Peter Burke nimetas igapäevaelu uurimist ühe suunana, kus visuaalsest infost palju kasu võiks olla, samuti julgustas ta kasutama moonutatud infot, millena võib näha propagandat, kuivõrd moonutus ise võib ajaloolase jaoks olla kõige huvitavam asjaolu (Burke, 2001). Kallutatuse kasulikkuse ajaloo õppes tõi välja ka Emily Rutherford (Rutherford, 2021). Robert Stradlingu käsiraamatus leiavad esile tõstmist mälestused, intervjuud ja eri vaatepunktid (Stradling, 2005). Eri vaatepunktidele, empaatialle ja vastuolulistele teemadele on suure osa oma raamatust filmide kasutamise kohta ajalooõppes pühendanud Alan S. Marcus, Scott Alan Metzger, Richard J. Paxton ja Jeremy D. Stoddard (Marcus jt, 2010).

Omaette huvitav teema on audiovisuaalse arhiivipärandi kasutamise võimalused konkreetsete ajalooliste sündmuste käsitlemisel, seda pakkus ka üks õpetaja huvipakkuva võimalusena intervjuudes välja. Ja konkreetsed sündmused olid ülesandes aluseks võtnud Euroclio oma videote vaatamise tööriistakastis (Tšehhi sametrevolutsioon) ja Alexander Cutajar oma analüüsis (nt Berliini õhusild, Berliini müüri langemine) (Euroclio, 2024, lk 51-57); Cutajar 2021, lk 3-4). Enne antud töö tegema asumist tundus see ka mulle kõige loogilisem lähtepunkt. Samas tööle eelnenud varasemates katsetustes ei õnnestunud see mul parimal moel ja näiteks antud töö taasiseseisvumisele pühendatud ülesandes jäid ajalooliselt olulised hetked nagu näiteks Eesti taas iseseisvaks kuulutamine tähelepanu pälvimisel ja arutelu tekitamisel alla teistsugustele momentidele videoklippides nagu näiteks rahvusraamatukogule kaablikraavi kaevamine, missivalimised või lipu tagurpidi heiskamine olümpial. Selle pealt ei maksa ilmselt suuri järeldusi teha, aga võib ehk oletada, et tähtis hetk iseenesest ei lähe õpilastele videos korda üksnes sellepärast, et see on tähtis hetk, seal peaks olema midagi veel, kas siis sisuline draamatika pildis või erinevad vaatepunktid sündmustes osalistelt või autoripositsioonilt narratiivi mõttes. Iseseisvuse taastamise päevadest võiks sellist draamatikat pakkuda ehk näiteks teletorni kaitsmise kaadrid ja lugu. Samuti on võimalik neist päevadest leida ka eri vaatepunkte, näiteks võimuesindajate vaade, vene sõjaväelaste vaade, teletorni kaitsjate vaade ja kodus raadiot kuulanud inimeste mitmesugused vaated. Ja võib ette kujutada ka näiteks mõne ajaloolise sündmuse käsitlemist täitsa erineva narratiivina, näiteks teise maailmasõja aegsed saksa ja vene kroonikad või külma sõja aegsed käsitlused ühest sündmusest läanes ja

Nõukogude Liidus. Viimast teemat pakkus ülesande tegemiseks välja ka üks ajalooõpetaja vastuseks töö alguses ajalooõpetajate listi saadetud küsimusele.

Ülesannete katsetuste põhjal võiks arhiivikatkendite otsimiseks aga välja tuua veel ühe olulise tunnuse – konkreetse arhiivimaterjali enda omadused. Mõned videoklipid toimisid lihtsalt paremini ja tugevamalt, teised vähem. Seega on äärmiselt oluline õnnestunud klipi valik, milles oleks piisavalt värvi, detailrikkust, emotsiooni või vastuolusid/intriigi/mitmetähenduslikkust. Sobiv videokatkend on nagu väike kullatera, mis on õnnestunud välja sõeluda. Näiteks oli katsetatud ülesannete puhul üheks selliseks väga tugevaks ja mõjusaks klipiks küüditamise mälestus Andres Söödi dokumentaalfilmist „Aegumatu“. Õnnestunud ja tundides sisuka arutelu käivitanud valiku näidetena võib tuua välja ka propagandistlikud nõukogude ringvaated, sõjaeelse Eesti eluolu kajastavad ringvaated, saate nõukogudeaegsest defitsiidist ja mitmed klipid taasiseseisvumise ajast nagu näiteks rahvusraamatukogu kaablikraavi kaevamine või olümpiavõidu puhul tagurpidi heisatud lipp.

Robert Stradlingu üks soovitus fotode valimisel oli leida selliseid fotosid, mis seavad kahtluse alla konventsionaalse teadmise või õpilase ootused ning endastmõistetavaks peetud eeldused, stereotüüpse taju, fotod mis esindavad mõnda vastuolu või mitmetähenduslikkust (Stradling, 2005, lk 85-86). Seda soovitust püüdsin ma videote otsimisel mõnel juhul samuti silmas pidada, aga seda ei ole alati lihtne tabada. Mõnevõrra ootamatult hästi üllatavalt mõjus õpilastele katsetatud ülesannetes näiteks rahvusraamatukogu kaablikraavi kaevamine. See oli neile täiesti teadmata asi, pilt oli muljetavaldav ja seose leidmine poolpaljaste kraavikaevajate ja iseseisvuse taastamise protsessi vahel kujunes arutelu käivitavaks väljakutseks. Samas eeldasin ma ülesandeid luues, et näiteks küüditamise mälestuse juures tekitab õpilaste jaoks küsimusi ja arutelu see, et kõneleja ütles, et vene sõdur oli hea, kohalik eestlane halb, või see, et ta ütles, et oli punaarmeeelase naine ja seepärast ei kartnud küüditamist. Aga tegelikult tõi eestlase-venelase vastanduse välja ainult üks õpilane ja punaarmeeelasele ei pööranud keegi tähelepanu. Õpilased ei pruukinud võib-olla teadagi, kes punaarmeeelane oli. Ehk, et see, mis seab kahtluse alla konventsionaalse teadmise ja õpilase ootused, sõltub palju õpilaste eelteadmistest ja ka sellest, millises kontekstis need vastuolulised detailid esinevad. Antud juhul võis jutu üldine sõnum olla lihtsalt nii tugev, et sellele detailile ei jagunud enam tähelepanu.

Lisaks õnnestunud klipi valikule on mõistagi oluline ka see, mida õpilased sellega teevad ehk ülesanded. Antud töö raames püüdsin ülesandeid luues õpilaste tähelepanu juhtida nii video

sisule kui ka videole endale kui allikale ja ka seostele teiste allikatega ning laiemas kontekstiga. Kinnitust leidis see, et neist kõigist aspektidest saab koolitunnis rääkida ja tulekski selleks, et arendada analüütilist lähenemist nende kui ajalooallikate suhtes. Selged ja täpse fookusega ülesanded on seejuures äärmiselt olulised juhtimaks õpilaste tähelepanu konkreetsetele aspektidele videos. Samuti osutusid äärmiselt oluliseks õpetaja kommentaarid ja tähelepanu juhtimised. See kinnitas varasemates analüüsides täheldatud (Marcus jt, 2010, lk 82; Cutajar, 2024, lk 7) Need aitavad justkui õpilasel leida võtmeid video analüüsimiseks. Õpetajad lähtusid neist põhimõtetest ka antud töö raames ülesandeid katsetades. Õpetajad kommenteerisid videot vaatamise ajal, juhtisid tähelepanu, peatasid video vahepeal. Üks õpetaja tegi ise minu ühe ülesande täpsemate küsimustega variandiks, et õpilastel oleks lihtsam videot jälgida. Tema pakkus ühtlasi välja, et võiks õpilastele abiks anda emotsioonide sõnavara, et neil oleks lihtsam väljenduda. Samuti kasutas ta võimalust ka videos esinenud õpilastele võõraid sõnu ja mõisteid seletada. Videost tõukuvate mõistete seletamisest kui ühest õppe võimalusest rääkis ka teine õpetaja. Kõike seda võiks võrrelda justkui tööriistade andmisega video jälgimiseks ja analüüsimiseks. Tööriistad võiksid olla siis tõhusad ja ilmselt tuleks samal ajal leida tasakaal selliste tähelepanujuhtimiste ja ka õpilasele endale avatud pilguga video vaatamise ja analüüsimise aja andmise vahel.

Õpilaste eelteadmised ja oskused infot analüüsida ning end väljendada on muidugi üsna erinevad, ootuspäraselt on gümnaasiumi õpilased selles osas kõrgemal tasemel kui põhikooli õpilased, aga see ei ole takistus põhimõtteliselt sama lähenemist kasutada, nende oskuste omandamist võib vaadata kui teekonda, kus lihtsalt on eri kaugusele jõutud. Iga järgmine harjutus ja uue tööriista avastamine enda jaoks viib sammu võrra kaugemale.

Antud töös ei jõudnud ma nende konkreetsete ülesannete loomisel nende viimistlemiseni, kuna see ei olnud ka selle töö eesmärk. Aga kindlasti võiks näiteülesanded vormistada paremini ja elegantsemalt, muuta mõnel pool ülesannete ülesehitust ja küsimusi arusaadavamaks, muuta neid mitmekesisemaks ja kasutada töölehtede kõrval ka muid lahendusi. Näiteks võiks mõelda loovülesannetele ja videost tõukudes näiteks millegi kirjutamisele või ise video tegemisele. Viimane on ka Euroclio tööriistakastis mainitud ühe ülesandena (Euroclio, 2024). Plaanin ülesandeid tagasisidest tulenevalt parandada ja lihvida ning teha need laiemalt kättesaadavaks. Tulevikule mõeldes ja fantaseerides on aga audiovisuaalse arhiivipärandi kasutamise võimalused ajalooõppes väga avarad – neile toetudes võib luua uusi teoseid ja nendega võib mängida kasutades tehisintellekti võimalusi.

Paljutki saab teha praeguste võimaluste ja tööriistadega. Valdav osa Eesti audiovisuaalsetest arhiividest on internetis kättesaadav ja õpilaste jaoks ei ole eriline probleem navigeerida eri linkide ja keskkondade vahel. Küll aga ootavad õpetajad suuremat kasutusmugavust ja seda, et mingi konkreetse teema juurde sobivad lühikesed videoklipid soovitatavalt koos ülesannetega oleks nende jaoks kuskil välja pakutud. See kinnitab ka varasematest uuringutest ilmnunud õpetajate ootused (Laadoga, 2018; Laiapea, 2024). Selle poolest on rahvusringhäälingu arhiivi sammud klippide ja listide loomise suunas ning rahvusarhiivi filmiarhiivi EDU Arkaader keskkond õpetajate jaoks väga oodatud areng. Selleks, et teha sealt samm edasi, liikuda pudelikaelast edasi ja viia audiovisuaalne arhiivipärand tõepoolest senisest suuremal määral koolitundi oleks ilmselt vaja mingit sorti koostööd õpetajate, metoodikute ja arhiivispetsialistide vahel.

Sealt veel edasi mõeldes näiteks võimaluste loomiseks arhiivipärandid kasutades koolitunnis uut sisu luua eeldaks juba suuremaid muudatusi. Arhiividel on seadusega pandud kohustused oma vara hoida mitmetel põhjustel ja mitmes tähenduses ja selliste võimaluste loomise juures peab jätkuvalt olema tagatud materjali heaperemehelik kasutus. Nii toob rahvusringhäälingu arhiivide juht Heli Pikk välja, et praegu reguleerib rahvusringhäälingu arhiivi kasutust rahvusringhäälingu seadus ja autoriõiguse seadus ning ka arhiivi vastutus selle eest, et arhiivimaterjalid ebasobivasse konteksti ei satuks. Hariduses arhiivi kasutamiseks on küll lubatud teha erandeid, aga ainult suletud kooli keskkonnas kasutamiseks. Seda aga on raske tagada tänases maailmas, kus õpilane tahab suure tõenäosusega oma õnnestunud videotööd internetis jagada. Sellegipoolest usub Heli Pikk, et tulevikus sünnivad ka selliste võimaluste suunas liikuvad lahendused (Pikk, 2025).

KOKKUVÕTE

Käesolevas töös otsisin ma vastust küsimusele, kuidas ajaloo oskusi arendada dokumentaalsete audiovisuaalsete ajalooallikate abil Eesti arhiividest. Milliste teadmiste ja oskuste arengut audiovisuaalsete ajalooallikate kasutamine toetab? Kas saab välja tuua mingeid arhiivimaterjale, mis ajalooõppes kasutamiseks eriti hästi võiksid sobida ja kas saab nende kohta näiteid tuua Eesti arhiividest? Millised lähenemised ülesannete loomisele arhiivipärandi kasutamisel võiksid anda häid tulemusi? Millised praktilised lahendused hõlbustaksid arhiivipärandi kasutamist ajaloo õpetamisel?

Selleks otsisin teoreetilisel kirjandusel põhinevatel soovitud ja õpetajate väljapakutud märksõnadest lähtudes sobilikke arhiivimaterjale, lõin nende põhjal seitse näidisülesannet ja käisin neid viies koolis katsetamas, tegin vaatlusmärkmeid ja kogusin tagasisidet õpilastelt ja õpetajatelt. Tegemist oli haridusteadusliku arendusuuringu ADDIE mudeli rakendamisega, mis tähendab analüüsist, disainist, arendusest, rakendusest ja hindamisest koosnevat arendustsüklit.

Kokkuvõttes võib öelda, et Eesti audiovisuaalsed arhiivid kõnetavad tänaseid õpilasi, arhiivikatkendid tekitasid arutelu ja panid kaasa mõtlema. Töö kinnitas audiovisuaalse arhiivi sobilikkust analüüsioskuse arendamiseks, empaatia ehk ajaloolise konteksti tunnetuse edendamiseks ja teadmiste andmiseks konkreetse ajastu kohta läbi selle mitmekesise ja detailirikka visuaalse aspekti. Seda ütlesid õpetajad ja õpilased intervjuudes ja seda näitasid ka ülesannete tegemisel antud vastused ja tekkinud arutelud.

Õpetajad ja õpilased peavad arhiivi kasutamist üldiselt sobivaks kõikide teemade ja ajastute kohta, millest arhiivimaterjalid on olemas ja mis õppekavaga haakuvad. Sagedasemate märksõnadena olulisemate arhiivimaterjalide kohta korduvad intervjuudes aga eluolu/igapäevaelu/tavaelu, intervjuud ja mälestused, rasked teemad nagu küüditamine või sõjad ja propaganda. Näiteülesannete põhjal võib välja tuua veel ühe olulise näitaja – konkreetse arhiivimaterjali enda omadused. Oluline on leida klipp, milles oleks piisavalt värvi, detailirikkust, emotsiooni ja vastuolusid/intriigi.

Arhiivipärandi kasutamiseks koolitunnis sobivad põhimõtteliselt väga erineva mahuga teosed kuni pikkade filmideni välja, sõltub ülesande ülesehitusest, aga tavapärase tunni raames

eelistavad nii õpetajad kui ka õpilased lühikesi kuni mõneminutilisi videoklippe. Vastasel juhul on raske tähelepanu hoida. Selgus, et äärmiselt olulised on ülesannete juures õpilastele antud konkreetsed juhised, mida jälgida ja õpetaja tähelepanujuhtimised konkreetsetele aspektidele videos või video juures. Need aitavad õpilast video analüüsimisel justkui täiendada tööriistad. Antud töö raames loodud näiteülesannetes oli seejuures tähelepanu juhitud nii klipi sisule, allikale endale kui ka teistele allikatele ja laiemale ajaloolisele kontekstile. See kõik toetas analüütilist lähenemist allikale ja arutelu jõudmist üksiku klipi sisust üldisemale tasandile.

Õpetajad ja õpilased soovivad üldiselt arhiivipärandit ajaloo õppimisel kasutada ja arhiivid soovivad, et seda kasutatakse. Valdavalt on arhiivid ka juba digitaalsel kujul kättesaadavad ja üha kasvab kasutusmugavus, tekkinud on spetsiaalsed hariduslikel eesmärkidel loodud arhiivi veebikeskkond, õpetajatel napib aga sageli aega ja jõudu sobiva materjali väljaotsimiseks ning ülesannete loomiseks. Selleks, et audiovisuaalsed arhiivid tõepoolest senisest enam koolitundidesse jõuaksid oleks vaja edasi liikuda ilmselt õpetajate ja arhiivispetsialistide koostöös.

Üldisemalt audiovisuaalse arhiivipärandi võimaluste üle tulevikus arutades võib liikuvatel pildidel jäädvustatud minevikul olla suur roll nii ajalooõppes kui ka üldisemalt ajaloo mõtestamisel. Nad pakuvad jätkuvalt avastamisrõõmu oma väikeste, kuid tähenduslike detailidega, millest räägib ajaloolane Peter Burke (Burke, 2001, lk188), pakuvad analüüsiainet, toovad kaugeid aegu ja inimesi lähemale ning võimaldavad ka mitmel moel hoopis midagi uut luua. Küsimus on selles, kui palju me ise tähelepanu ja jõudu nende võimaluste arendamisse paneme.

SUMMARY

This thesis explores how to develop students' historical thinking and skills through the use of documentary audiovisual sources from Estonian archives. It examines which types of knowledge and competencies are best supported by the tasks using such sources, identifies material particularly suitable for classroom use, and proposes effective methods for task creation and practical solutions for integrating the heritage into teaching.

Based on theoretical literature and keywords suggested by teachers, seven sample tasks were created using archival materials and tested in five schools. Observations and feedback from students and teachers revealed that archival clips engage students and stimulate discussion. Audiovisual sources are seen as supporting the development of analytical skills, fostering empathy and enriching students' knowledge of specific time periods via their detailed and diverse visual content. This outcome were supported by student and teacher feedback, as well as by responses and discussions during task completion.

Teachers and students found archival materials applicable across topics and time periods, when aligned with the national curriculum. Preferred materials included depictions of everyday life, interviews, personal memories, and sensitive topics such as deportations, war, and propaganda. A key factor in the effectiveness of archival material is the intrinsic quality of the clip — richness of detail, emotional resonance and the presence of some kind of conflict or intrigue considering conventional knowledge.

While long films can be useful, short clips of just a few minutes are preferred for typical classroom settings to maintain student attention. Clear, focused instructions and teacher guidance on what to observe and interventions during video have significant impact on students' ability to analyze material. The sample tasks created for this study emphasized not only the content of the clip but also the nature of the source, other relevant sources, and the broader historical context, thus encouraging a deeper analytical approach.

While digital accessibility of archival materials is improving, time constraints and limited resources hinder teachers from fully utilizing these sources. Closer collaboration between educators and archival professionals is essential to bridge this gap and ensure broader use in classrooms.

Ultimately, the moving images of the past hold significant potential—not only for enhancing history education but also for reinterpreting and revitalizing our connection to history. Audiovisual archives could be powerful tools for learning, analysis, and also creative engagement with the past. The question is how much attention and effort are we willing to invest in realizing these possibilities.

Kasutatud kirjandus

ülesannete loomisel kasutatud arhiivid ja nende veebikeskkonnad

Rahvusarhiivi filmiarhiivi veebileht www.ra.ee/film-foto-heli/film/.

Rahvusarhiivi Meediateegi veebileht <https://www.meediateek.ee/>.

Rahvusarhiivi Arkaaderi veebikeskkond <https://www.meediateek.ee/>.

Rahvusarhiivi EDU Arkaaderi veebikeskkond edu.arkaader.ee.

Rahvusringhäälingu arhiivi veebileht arhiiv.err.ee.

Andrist, L., Chepp, V., Dean, P., Miller, V. M. (2014). Towards a Video Pedagogy: A Teaching Typology with Learning Goals. *Teaching Sociology* 2014, Vol. 42(3) 196–206.

Barton, K. C., & Levstik, L. S. (2004). Teaching history for the common good. In *Routledge eBooks*. <https://doi.org/10.4324/9781410610508>

Branch, R. M. (2009). *Instructional design: the addie approach*. New York: Springer.

Burke, P. (2001). *Eyewitnessing: The Uses of Images as Historical Evidence*. London: Reaktion Books Ltd.

Cutajar, A. (2021). History in Motion: Using Broadcast Media Content in the Teaching and Learning of History – Some Educational Reflections. *Journal of European Television History and Culture*, Jg. 10 (2021), Nr. 19, S. 28– 40. DOI: <https://doi.org/10.25969/mediarep/16245>

Eesti Mälu Instituut. Kogu Me Lugu veebikeskkond. <https://kogumelugu.ee/>, viimati vaadatud 04.05.2025.

Euroclio (2024). *Watching Videos Like a Historian Toolkit v1*. European Association of History Educators (EuroClio) and Partners. https://euroclio.eu/wp-content/uploads/Watching_Videos_Like_a_Historian_Toolkit_v1.pdf

Gulyas, A. (2017). *Teaching History with Newsreels and Public Service Shorts*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Gümnaasiumi riiklik õppekava. Lisa 6. Sotsiaaalained. RT I, 08.03.2023, 6.

https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1080/3202/3006/18m_gym_lisa6.pdf#

Hindoalla, M. (2025). *Intervjuu*, 12. märts 2025. Lisa 1.

Kreem, T.-M., Reier, L., Jõerand, R. Ajalooõpetus ja – pildid, õppematerjal veebis.

(www.eays.edu.ee/%C3%B5ppematerjalid/ajalugu/audiovisuaal-i), viimati vaadatud 04.05.2025.

Kress, G. R., Van Leeuwen, T., & Van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The Grammar of Visual Design*. London/ New York: Routledge.

Laadoga, K. (2018). *Avalike filmi- ja videoandmebaaside kasutuspraktikad Eesti aineõpetajate näitel*. [Magistritöö, Tallinna Ülikool]. ETERA.

<https://www.etera.ee/s/hjsUW5hlbj>

Laiapea, A. (2024). *Õpetajate kogemused Eesti Rahvusringhäälingu digiteeritud audiovisuaalsete arhivaalide kasutamisega ajaloo õpetamisel eesti õppekeelega üldhariduskoolide III kooliastmes*. [Magistritöö, Tartu Ülikool]. DSPACE.

<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/a75e78ad-0d85-4df6-b79d-4e7eb772b9a8/content>

Lee, P., & Ashby, R. (2001). Empathy, perspective taking and rational understanding. In Rowman and Littlefield eBooks. <http://discovery.ucl.ac.uk/10012376/>

Lee, P. (2004). “Walking Backwards into Tomorrow” Historical Consciousness and Understanding History. *History Education Research Journal*, 4(1), 1–46.

Marcus, A. S., Metzger, S. A., Paxton, R. J., & Stoddard, J. D. (2010). *Teaching History with Film. Strategies for Secondary Social Studies*. New York: Routledge.

Olev, Aivo; Alumäe, Tanel. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic J. Modern Computing*, Vol. 10 (2022), No. 3, lk. 409–421

<https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>

Opiq õppekeskkond opiq.ee, viimati vaadatud 06.05.2025.

Panofsky, E. (1939). *Studies in iconology*. New York: Oxford University Press.

Pikk, H. (2025). *Intervjuu*, 12. veebruar 2025. Lisa 2.

Põhikooli riiklik õppekava. Lisa 6. Sotsiaaalained. (2023). *RT I*, 10.08.2024, 2.

https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1080/3202/3005/18m_pohi_lisa6.pdf#

Reier, L., Kreem, T.-M. 2020-2021. Ackermanni digitund.

<https://ackermannidigitund.ekm.ee/>, viimati vaadatud 04.05.2025.

Rutherford, E. (2021). Researching and Teaching with British Newsreels. *Modern British History*, Volume 32, Issue 3, September 2021, lk 441-

461. <https://doi.org/10.1093/tcbh/hwab014>

Rüsen, J. (2017). *Evidence and meaning: A Theory of Historical Studies*. New York, Oxford: Berghahn Books.

Seixas, P. & Peck, C. (2004). Teaching Historical Thinking. A. Sears & I. Wright (toim.), *Challenges and Prospects for Canadian Social Studies* (lk 109-117). Vancouver: Pacific Educational Press.

Silivälja, A. (2015). *Eesti rahvusringhäälingu digitaalse arhiivi saated õppematerjalina ajalootunnis*. [Magistritöö, Tallinna Ülikool]. ETERA.

<https://www.etera.ee/zoom/9877/view?page=1&p=separate&tool=info&view=0,911,2480,2598>

Stradling, R. (2005). *Euroopa 20. sajandi ajaloo õpetamine*. Tallinn: Euroopa Nõukogu Tallinna Infotalitus. <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:243>

Tartu ülikooli transmeedia uurimisrühm. Ajalugu ekraanil õpikeskkond.

<https://ajalugu.haridusekraanil.ee/>, viimati vaadatud 04.05.2025.

The Historical Thinking Project. *Historical Thinking Concepts*.

<https://historicalthinking.ca/historical-thinking-concepts>, viimati vaadatud
06.05.2025.

Lisa 1. Intervjuu rahvusarhiivi filmiarhiivi kogumise ja kasutamise valdkonnajahi Maarja Hindoallaga

12. märts 2025

Ma natukene olen vaadanud nii Meediateegi kaudu kui ka Arkaaderi kaudu filmiarhiivi varasid, aga kui teie peaksite kirjeldama neid, et kui massiivne see varamu on ja kuidas te võõrale inimesele ütleksite, mida kõike sealt leida on?

Meediateek on väga massiivne, Meediateegis leidub siis kogu filmiarhiivi sisu nii-öelda ja mitte ainult filmiarhiivi. Meediateegis on kolm liiki - on film ja video, foto ja helisalvestised. Aga seal siis fotode osas tulevad veel Tallinna linnaarhiivi ja rahvusarhiivi teised üksused, kes fotosid säilitavad. Varem nimetati seda ajalooarhiiviks, aga nüüd me oleme kõik üks rahvusarhiiv nii et ühesõnaga mitte ainult filmiarhiivi materjalid. Ja mis filmiarhiivi kogusid puudutab, siis Meediateegist leiab 99% raames kõik, mis meil üldse arhiivis on. Võib-olla tõesti ainult üks protsent on sellised, mis on juurdepääsupiiranguga materjalid, aga kogu muu, kõik meie teised kogud on Meediateegis vähemalt kirje tasandil olemas. Ehk siis sellist asja, mida varasemalt kujutati ette, et tulen arhiivi kohale, siis alles saan kogu pildi, mis arhiivis leidub, see ei vasta enam tõele, tegelikult Meediateegist saab selle kogu pildi kätte. Aga nüüd selles osas jah, et kui palju on neid digikujutisi Meediateegis näha, et siis paraku mitte kõiki, nii kaugele me ei ole veel jõudnud. Seal tuleb mängu ka autoriõigus, mõned asjad, mis meil on digiteeritud, aga me ei saa neid avalikult andmebaasis kuvada. Sellest siis oleneb, kas see digikujutis on seal nähtav või mitte, aga vähemasti kirje tasandil on kogu filmiarhiivi kõik kogud seal kättesaadavad. Aga nüüd Arkaader sinna kõrvale, siis me oleme kasutanud sellist võrdlust, et kui Meediateek andmebaasina on nagu selline sõnaraamat, kus on kõik sõnad sees, et siis Arkaader on selline ilukirjanduslik teos, kuhu need sõnad on pandud siis sellisesse järjekorda, et nad loovad mingi omaette tähenduse. Ehk siis Arkaader on kureeritud sisuga, mis tähendab seda, et Arkaadris ei hakka kunagi olema kõike, mis arhiivis leidub, vaid sinna me siis presenteerime seda, mis tundub, et võiks vaatajatele kõige rohkem huvi pakkuda. Sest ka liikuva pildi osas filmiarhiivi kogud ei koosne ainult filmidest kui teostest. Seal on väga palju arhiivi moodustajat ehk näiteks ütleme riigikogu istungeid ja selliseid materjale, neid me ei hakka kunagi Arkaadrisse panema. Ka erakanalite teletoodangut on meil mingil määral tulnud, viimasel ajal oleme vastu võtnud näiteks TV1 ja Kanal2 ja sellist ka nagu natuke obskursemat, et millest võib-olla osa jah on Arkaadrisse ka jõudnud, no näiteks Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuse kogu võtsime eelmisel aastal vastu. Et ühesõnaga meil leidub igasugust põnevat kraami, aga seda me siis valime, et mida me täpselt sinna Arkaadrisse paneme.

Ma täpsustan, et kui oli juttu sellest, et kõik ei ole veel digikujul nähtaval, kui suur see osa umbes on, kas see on veerand, kümme protsenti, kolmandik või kui suur, mis ei ole kuskil nähtaval Meediateegis?

Seda ma pean täpsustama hiljem.

Ja kas seda saab ka kuidagi öelda või välja tuua, kui palju üldse tunde või säilikuid kokku on filmiarhiivis jällegi suurusjärgu mõttes?

Nimetuste puhul on seda nagu lihtsam öelda, et filmi puhul meil on umbes kuskil 10 000 nimetust, video puhul 13 000, fotosid, ligi 900 000 või me oleme ka ümardanud juba, et ligi miljon, ja helide puhul, ma arvan, et kuskil 7000 nimetust. Helikogu on kõige väiksem,

fotokogu on Eestis kõige suurem ja filmikogu, ma ei tea muidugi, kuidas ERR mõõdab enda neid nimetusi, et ...

Meil on seal kuskil arhiiv.err.ee lehel, seal on need numbrid kõik välja toodud, aga ma peast ei oska neid öelda, aga jah, seal on tunnid või mingid niisugused ühikud kirjas jah.

Jah, päris tundide kaupa me ei mõõda liikuvat pilti.

Kui nüüd mõelda selle peale, mida kõike seal kogus leida on ja kui õpetaja või keegi, kes seda asja hakkab seal uurima, vaatama, tahab tunnis kasutada, kas võiks ka mingisuguse liigituse teha, kas siis sisuliselt või tehniliselt, kus on mingid murdepunktid? Ma kujutan ette, et juba ajalooliselt üks - Eesti aeg, nõukogude aeg, taasiseseisvunud Eesti. Aga võib-olla on seal veel midagi oluline, näiteks mingi aja on kõik mustvalge, mingi aja on filmilindid ja kuidas te ise jagate neid kategooriaid, mis piirid siin on sellised huvitavad või olulised?

Selge on see, et mahuliselt on kindlasti selline jaotus, et mis ikkagi jääb enne neljakümnnendat aastat, on paraku väiksem osa kogust. Ma mõtlen, et kuidas võrrelda nõukaaega ja taasiseseisvumisaega, et kas need on ilmselt pigem nagu võrdsed, sellepärast et filmitoodang kõvasti ju nõukogude ajal laienes, selles mõttes, et kui me räägime nendest nimetustest, siis me räägime ka ringvaadetest näiteks, mida seal kuldajal toodeti igapäevaselt. See on üks selline suur osa meie kogudest. Meil 90-ndatest ja nullindatest võib-olla see periood on kõige hõredam, sellepärast et pärast taasiseseisvumist kuni aastani 2017 ei olnud säilituseksemplari seadust ehk siis tootjatel ei olnud kohustust filmiarhiivile üle anda enda toodangut. Et nii palju, kui me jõudumööda suhtleme filmitootjatega, siis me katsume veel ka neid auke sealt täita. Aga alates 2017. aastat on tootjatel kohustus aasta pärast linastumist või esilinastust anda filmid filmiarhiivi üle, sealt on jälle siis täielikumad need kogud. Ma ei tea, ma pean ausalt ütlema, et ma ei ole, kindlasti filmi arengus on ju see, et, et mis ajast on helifilmid, mis ajast on värvilised filmid, aga ma võib-olla ise ei olegi selles plaanis otseselt kogudele lähenenud. Pigem võib-olla ma mõtlen ka õpetaja seisukohast, et me oleme proovinud õpetajatele välja pakkuda kuidagi temaatiliselt või tegijate kaudu või nii.

Ma küsingi edasi, et kuidas teie näete seda, kuidas õpetaja võiks läheneda sellele, mis tal oleksid võib-olla kasulikud mõtted, kui ta mõtleb, et ta tahaks kasutada filmiarhiivi materjale?

Ma arvan, et põhiline ikkagi ongi temaatiline lähenemine. See ju tähendab nii palju erinevaid õppeaineid ja õppeastmeid, kus on võimalik filmi mingit pidi kasutada. Seal peaks jah, kas siis teema või ajastu järgi.

No näiteks ajaloost räägime, see minu töö eelkõige puudutab ajaloo õpetamist, 20. sajandi Eesti ajalugu. Kui ta tahaks neid asju kasutada, siis kustkaudu võiks otsida või läheneda või mismoodi mõelda üldse?

Seal jällegi siis oleneb, et kas see on mingi isikuga seotud, ma ei tea, õpitakse Pätsi kohta näiteks, et siis Pätsi kohta otsida või kui on mingi teema, siis märksõna kaudu otsida või siis tõesti eriti selle varasema aja puhul, neid tulemusi ei ole ka nii palju, et võib täiesti ka aastate kaupa käia läbi ja vaadata. Et siin on natukene see küsimus, miks me ka selle EDU Arkaadri oleme teinud, et proovida võimalikult lihtsalt ja mugavalt õpetajatele välja pakkuda seda materjali, mis meil leidub, sest teiselt poolt meil jällegi ei ole seda teadmist ega ressursi

vastavalt siis õppekavale koostada neid materjale, sellepärast me annamegi õpetajatele vabad käed, et nemad saaksid vastavalt enda teemadele, klassidele, ainetele need siis nii-öelda nagu õpiobjektid kokku panna EDU Arkaadris.

Mis plaanid teil EDU Arkaadriga on, ma hakkasin seda ise katsetama, vaatasin, et seal saab panna siis klipid, algused, lõpud ja saab väikse teksti juurde teha nii-öelda ülesandeks. Aga seal on praegu ikkagi üsna väike osa sellest, mis teil kõik on, sealtkaudu kättesaadav. Kas on plaanis seda laiendada või kuidagi edasi arendada?

Seda Arkaadri sisu me kogu aeg laiendame vanema arhiivi ainese põhjal, mis eriti kui varasemast filmipärandist rääkida, oleneb digiteerimise ja restaureerimise võimekusest. Mis paraku tähendab võrdlemisi aeglast tempot.

Natukene kiiremini liiguvad uuema otsa filmid, et eks me katsume, nii kui tootjad on nõus, Arkaadrisse üles panema, et kui nende kinoring on tehtud, et siis saada neid uuemaid filme sinna. Et see kõik on nagu

õpetaja sellises loovuses kinni, et millega tal klikib täpsemalt. Meil näiteks praegu on EDU Arkaadris ajaloo valdkonnas selliseid õpiobjekte, kus on segatud seal 30-ndate aastate algusest dokumentaalfilmi kui ka eelmise aasta film „Elu ja armastus“, pandud kokku, kus ju vapse, niivõrd-kuivõrd näidati. Et täiesti on võimalik ka sellise ligi saja-aastase vahega filmimaterjale kasutada. Aga loomulikult jah, sisu täiendamise osas liigume edasi. Funktsionaalsuse osas me teeme selliseid kasutajate uuringuid, praegu just üks lõppes, selle põhjal me katsume kasutamismugavust ka parandada, aga mingeid selliseid suuri kardinaalseid ettepanekuid ei ole siiani tulnud, et on sellised väiksed asjad, mis võiks veel ära teha. Ja siis katsume sellise turunduse tööga edasi liikuda, et vist eelmise nädala lõpus võtsime selle statistika kokku, et praegu kasutab EDU Arkaadrit siis natukene rohkem kui 300-s koolis, natukene rohkem kui 900 õpetajat.

See on päris palju.

See on päris palju, aga me katsume sellega ikkagi edasi liikuda, et seal on ka jällegi, et me näeme ka seda õpiobjektide arvu, mis on õpetajad teinud ja avalikustanud, aga samas me ei tea, kui palju on selliseid kogusid, mille õpetajad on teinud enda jaoks kasutamiseks, mida nad ei ole õpiobjektiks vormistanud. Et neid võib olla tegelikult kordades rohkem, et seal ongi see vahe, et me väga loodame, et õpetajad teevad enda materjalid avalikuks, et ka teised õpetajad saaksid kasutada, aga see ei ole neil otseselt ka kohustus ja seda me ei näe, et mis kellelgi siis enda isiklikul kontol seal istub, et kui palju kogusid tal on kasutatud.

Aga kui isiklikul kontol teed, siis seda saad samuti õpilastega jagada ja niimoodi kasutada selles mõttes jah?

Jah, enda selle kogu põhjal esitluse, mida õpetajad õpilastega jagada, seda saab.

Te juba ütlesite, et suuri revolutsioonilisi muutusi seal plaanis ei ole, aga võib ju ette kujutada kunagi tulevikus, et äkki saab seal lausa ise monteerida, teha mingisuguse oma väikse filmi arhiivklippidest kokku, et kas midagi sellist ka tulevikus on võimalik või on see ikkagi kosmos?

Ta ei ole võib-olla päris kosmos, sellepärast et ühest viimasest sellest uuringust tõesti tuli välja, et üks õpetaja tegi selle ettepaneku, et ta tahaks filmi kasutada niimoodi, et mitte, et ta teeb erinevad lõigud, vaid et ta tahaks filmis võtta lihtsalt mingi osa nagu vahelt välja, et tal

jookseksid siis need kaks klippi sealt, ütleme, filmi algusest ja lõpust järjest niimoodi. Et ga see ei ole päris kosmos, hetkel see konkreetne arendus ei ole meil ka võib-olla prioriteet, aga see on lihtsalt huvitav silmas pidada.

Või näiteks teha hoopis seal mingi mänguline lahendus, mängu jaoks kasutada arhiiviklippe või siis näiteks õpilased ise monteerivad midagi kokku, teevad seal oma tekstiga mingisuguse asja, kasutades arhiivipärandit, et iseenesest oleks see ju lahe. Aga see on tegelikult tehniliselt üsna keerukas ja ka sisuliselt üsna keerukas, sest probleeme on palju ma saan aru.

See on jah tehniliselt natukene keerukam. Praegu EduArkaader on selles mõttes õpetajakeskne, et õpetaja teeb enda konto ja enda õppematerjalid, mida ta siis jagab õpilastega, et me praegu tegeleme selle kasutajagruppide teemadega, et kuidas me saame õpilased sinna EDU Arkaadrisse sisse lasta, et võib-olla tõesti see, et nad päris saavad ise hakata kokku monteerima on keerukam ja kindlasti kaugema tuleviku küsimus. Aga eks me ikka arenduste juures mõtleme selle peale, et kuidas siis õpilastele ka seda tegutsemisvabadust pakkuda.

Rahvusringhäälingus ma ka küsisin arhiivikolleegidelt, et mis suunas nemad selles osas mõtlevad ja siis seal tuli välja ikkagi, et esiteks on see rahaline autoriõiguste küsimus, et ei saa kõike anda ilmale nii-öelda kasutada, aga teine pool on ka see, et kui õpilane selle paneb suvalisse konteksti, mis võib-olla halvustab filmitegijaid või neid, kes, keda seal on kujutatud kuidagi ja paneb selle sotsiaalmeediasse üles, et see ei saa ka tulevik olla.

Jah, see peab olema kinnine keskkond, kust need materjalid ei lähe rändama ja ma ei tea seda, mis puudutab sellist sobimatut sisu, et sellisel juhul ikkagi see esimene filter peaks olema seal seesama õpetaja ise, et tema vaataks üle, mida õpilased teevad seal.

Aitäh!

Pärast intervjuud lisab intervjuueeritav, et üks mõte on luua EDU Arkaadrisse võimalus lisada õpikogudesse ka fotosid.

Intervjuu on transkribeeritud TTÜ kõnetuvastusteenuse tekstiks.ee abil ja parema loetavuse huvides veidi keeleliselt toimetatud.

Lisa 2. Intervjuu rahvusringhäälingu arhiivide juhi Heli Pikaga

12. veebruar 2025

Kui ma võtan lahti ERR-i arhiivi lehe, siis seal on kirjas, et neid säilikuid on nii ja nii palju. Kui suur osa sellest, mida ERR-i arhiiv sisaldab, on seal väljas ja kui suur osa on kinnine, et kas see on jäämäe tipp, mis seal alles on väljas?

Seal on ikkagi suur osa sellest väljas, sellepärast et raadiosaated on digiteeritud ja kõik on ka seal väljas ja telesaadetest samamoodi, mis on ikkagi omasaated. Need, mis on hiljem nagu leitud või on toodud ja kabinetist leitud Beta kassetid, vaat siis nendest me peame veel läbi närima. Aga suurtes piirides on tegelikult ka videod väljas. Ainuke materjal, mida tegelikult ei ole väljas ja mis on tulemas 2026-27, on filmimaterjal. See on 16-millimeetrine film, AK kroonikapalad, mis kunagi käisid diktoriga eetris, et diktor rääkis teksti ette ja pala lasti siis kõrvale. Ja saadete juurdevõtted, mis jäid saadetest välja, mingid lõigukesed. Ja vaat seda on muide 850 tundi ja seda digiteeritakse 2026-27 projekti rahadega.

No see on tegelikult väga huvitav materjal.

Seesama, mida te praegu saate arhiivist, sellest samast on väljas praegu juba tegelikult AK filmikroonika 1957-92. Seda on 7000 osa väljas, nii et seda annab läbi vaadata. Ja siis sedasama, mis on algmaterjal, ma ei oskagi hetkel öelda, palju neid on, siin on peal ka, palju seda väljas on, 1757 osa on seda väljas, on need saadete algmaterjalid. No need on natuke pikemad. Need AK kroonikapalad on tavaliselt 1.50-2 minutit, maksimum võib-olla kolm minutit. Aga saadete algmaterjalidest, seal on pikemaid asju, seal on nagu kunagiste teatrietenduse esilinastustest väiksed lõigud ja seal on niisugust huvitavat materjali, sellega tuleks võtta endale aega, et lihtsalt uurida, mis seal on. Aga me igapäevaselt paneme üles, kogu aeg tuleb ju ka seda, nii et kui meil vanemad materjali veel, mis on tulnud sellest massdigiteerimisest, nagu praegu vahekoopiad ja me panemegi osad asjad vahekoopiadena üles. Vahekoopia tähendab seda, et ta ei lähegi eetrisse. Aga ta on meil olemas ja inimesed saavad teda siit vaadata, aga ta ei ole nagu eetrimaterjal enam.

Aga ma kujutan ette, et mingi materjal on ka selline, mida ei panda välja.

No me ei saa panna näiteks teatrietendust või, või

Musta materjali, mis me siin näiteks praegugi teeme, meil on palju igasugust musta materjali. Aga kes seda kõike ...

Aga seda kõike ei anta ka üldse arhiivi.

Ahah, okei.

See oleneb ju sellest saatemeeskonnast. Näiteks meil kultuurisaadetes mina ise ka veel vahetevahel ütlesin, et kui teil on mingid väga head pikad intervjuud, et andke meile seda, arhiivis see materjal ka ju siis tavaliselt on seotud muide selle saatega. Näiteks kui on OP-is mingisugune materjal, mis selle puhuks võeti ja ta on pikem, siis see tegelikult on juba sinna juurde pandud, selle sama saate juurde algmaterjalina. Ja see ongi siis see vahekoopia. Eetrikopia on OP, aga vahekoopia on siis see algmaterjal. Kõiki neid uuema aja algmaterjale, neid ei ole väljas, sest nad ongi lihtsalt must materjal.

See on töömaterjal.

Töömaterjal ja seda ei saa niimoodi panna välja noh nagu lihtsalt.

See on nagu must pesu.

Aga mida muidugi ei ole väljas, on hankesaated, sest need on litsentsiga, neid me ei saa välja panna. Ja need ongi niimoodi, et tõesti kui soovitakse mingeid kindlaid asju vaadata, siis neid tullahegi kohapeale vaatama, sest meil ei ole õigust neid hoida veebis. Ja mida meil ka ei ole õigust veebis hoida, on teatrietendused. Meil on sõlmitud uus leping, mille järgi me tohime arhiivis hoida üleval alaliselt kuni 91. aastani etendusi ja sealt edasi on Jupiteris leping, et kas nad vist, minu meelest oli see 20 etendust vist aasta jooksul, mis nad võivad vahetada seal ja hoida ja selleks on etendusasutuste liiduga leping sõlmitud, aga meie neid hilisemaid niimoodi hoida ei saa. Meil ei ole selleks õigusi.

Kui sa ise kirjeldad seda arhiivi, et mida kõike seal on, kui näiteks inimene, kes pole kunagi sinna arhiivi läinud, et kuidas sa seda talle kirjeldaksid?

No eks ma kirjeldakski talle sellega, et meie arhiivis on juba esiteks väga suur filmi, telefilmide pärand. Seal on üle 800 filmi, mis on ja sinna natukene lisandub veel, digiteerimisprojektiga. See on selline osa, millele on meil täielikud õigused ja mida me võimegi hoida alaliselt kogu aeg väljas. Siis on meil seal telesaated, kahjuks telearhiiv, videoarhiiv loodi 75.-st aastast ja sealt edasi on siis need saated, nii palju, kui neid seal on. Sealt algusaastatest ka kõike ei ole, aga noh, hilisemast, kus on siis juba kõik telesaated, mis eetris on olnud ja mis kuulusid säilitamisele ja vaat see on jälle see, et ei pruugi olla kõike, sest et on alati olnud mingisugune aga selle juures, mida säilitatakse alaliselt, mida mitte. Praegusel ajal omasaated peavad praktiliselt telesaated kõik säilitama. Siis on meil väljas uudised, „Aktuaalsed kaamerad“, sellel aastal saime juurde, just eelmisel nädalal lõpetasime kahekesi Ebe Ehrlichiga, laadisime üles kõikvõimalikud viipekeelsed AK-d, mis meil olemas on. Kahjuks neid jälle aastate algusest ei ole, sellepärast et need ei kuulunud alatisele säilitamisele. Seal oli minu meelest liinide küsimus tookord selles. Ja siis video poole pealt ongi, et meil seesama, mis ma rääkisin, need kroonikapalad ja saadete juurdevõtted, mis on huvitavad. Ja siis on meil korralik raadioarhiiv, kus on siis väljas samamoodi üle 125000 saate või saatelõigu. Ja mis on siis ka väga huvitav osa, on telesaadete põhjal suures osas olev fotoarhiiv, kus on praegu väljas kuskil 265 000 fotot vist. Meilt on küsitud erinevaid asju ja erinevaid fotosid, aga kahjuks kuna see raadio pool on seal palju väiksem, raadio pool on tulnud rohkem nii palju, kui me oleme kuskilt, kas raadiost või ringhäälingumuuseumist saanud. Et siis meil nagu mingi osa on raadiopoolseid fotosid, aga telest osa on ikkagi väga palju dokumenteeritud fotodena, isegi kui neid saateid ei ole, siis fotod on õnneks alles. Ja siis on käidud ka küsimas, et mis saated need olid ja saadete sisud, osad on jälle riigiarhiivis, et kui keegi tahab ja leiab aega neid uurida, siis tegelikult tekstid on osaliselt olemas seal rahvusarhiivis. Aga kahjuks jälle saateid kui selliseid meil ei ole, on heal juhul näidissaated. Sama on muidugi ka see, et mida meil väljas ei ole, on kahjuks meie muusika. Meie Eesti Raadio fonogrammide. Ja seda me ka ei saa endale lubada, et me seda välja paneme, sest see on seotud väga suurte kuludega. Ja meil on plaanis, kui see nüüd õnnestub, võib-olla seda teha läbi rahvusraamatukogu, aga see on meil praegu niisuguse väikse eelprojekti tasandil. Me oleme käinud rääkimas sellest ja võib-olla see õnnestub, me loodame, et kui tuleb 2026 100 aastat ringhäälingut, siis järsku selleks ajaks me saame nad läbi rahvusraamatukogu kättesaadavaks teha. Hoiame pöialt.

Kas võib välja tuua ka mingid sellised perioodid või mingid murdepunktid kas siis sisuliselt või tehniliselt, et alates vot selle ajani on arhiiv selline ja siis ta väga palju muutus, ma ei tea, kas filmilindilt Betale või...

Eks kõik muutus siis, kui hakati digiteerima. Mis on selle kõige suurem väärtus, on see, et ta on kättesaadav. Ega siis enne oli ju niimoodi, et väljast inimene nägi ainult televiisorist, näiteks telelavastused ja osa saateid ka, need käivad sul korra ju eetris ära, siis ta käib korra korduses ja siis ta istub ju kümme aastat või võib-olla ka enam kuskil riuli peal ja sa ei näegi. Peale selle näiteks täpselt seesama oli uudistega, väga palju muide vaadatakse AK-sid. See on täiesti hämmastav, et inimesed selleks aega võtavad. Ja täpselt niisugused, mis on hästi tele poole pealt näiteks väga ka ma saan aru, et valimisstuudiod, siis kui tulevad valimised parasjagu, siis kõik see muutub vastavalt sellele, mis vajadused inimestel on. Ja ma ei saakski välja tuua seda, et nüüd mingeid sisulisi, et vot seda nüüd vaadatakse rohkem või vähem, aga ma arvan, et kõige suurem muutus toimuski siis, kui toimus digiteerimine. Ja kui 2011 tuli see esimene variant sellest arhiivist välja.

See on jah arhiivi kasutamise mõttes, aga ma mõtlen, et sisulises mõttes ma kujutan ette, et kindlasti üks suur muutus saadetes oli iseseisvus, taasiseseisvus, et enne seda olid ühtemoodi saated, pärast olid teised. Jaa,

See sisuline külg, see on kindlasti. Sellega on olnud isegi sellist asja, et kui ma vaatasin neid, isegi mitte saateid, vaid näiteks neid AK kroonikapalu. Ja siin tekkis ka selline küsimus, et seal on hästi, mitte hästi palju, aga seal on väga sellist materjali, et Tallinna vabastamine ja kõik niisugused asjad. Et kuidas sellele läheneda, kas me peaksime panema sinna jutumärgid, kas me peaksime seda sõnastust muutma? Kas me peaksime seda sisu laiendama? Ja tegelikult me leidsime, et me ei tee seda. Sellepärast juba, et kui sa lähed arhiivi, inimene peab suhtuma arhiivi teisiti, kui ta suhtub igapäevaelamisse, sest sa lähedki arhiivi, sa vaatad, mis aastast see materjal pärineb, sa pead ikkagi mingit konteksti sellest ajast ju teadma. Ja kui sa uurid seda näiteks ja vaatad, et ahah, mis imeliku sisuga saade see on, siis sa võidki ju tänapäeval, kus sa leiad ka internetist igasugust kõrvalmaterjali, sa võid ju selle aja võtta ette, et miks nad niisugust juttu räägivad. Me ei saa võtta kätte ja seletada kõikidele saadetele ja panna tohutuid artikleid juurde. Et vot sellel aastal tuli, vaat 85. aastal tuli Gorbatšov, tegi selle, et viina ei tohi võtta, sa ei jõua. Samas meil on olnud ka muid asju, mis tänapäeval tunduvad inimestele, et millega on väga suuri probleeme, on kõik see mustanahalisisus ja erinevad nimetamised asjadel. Et ja jälle ongi see, et isegi kui neid meil saadetes on, siis on see, et me oleme teinud seda, et meie tekstides ei ole sellist inimesi solvavaid väljendeid ega sõnu. Aga me ei saa neid saadetest välja lõigata, me ei saa teha saateid ümber. Et sellel ajal nagu lauldi näiteks niimoodi või sellel ajal räägiti, oli seal selline asi, et isegi kui näiteks mingisuguses jutus, järjejutus või kuskil on see sees, siis me ei lõika seda välja, sellepärast et me ei hakka ümber tegema seda aega. See oleks ju ajaloo seisukohalt vale, kui me võtaks ja teeks ta nüüd kaunistaks ümber kõik, et selles mõttes, et praegusel ajal nii ei ole, nii ei tohi ja siis me teeme nagu ümber seda, mis tegelikult siis oli, sest siis meil tekibki vale väärastunud pilt sellest ajast ju.

See oli väga hea või kasulik, mis sa rääkisid praegu, aga kas, kas tehnilises mõttes on ka mingid asjad, ma mõtlengi just, et see pilt näeb välja hoopis teistmoodi, ütleme seal viiekümnendatel, siis kui olid filmilindid, mingil hetkel tuli Beta, eks, see väljanägemine ka muutub ilmselt.

Jaa, aga väljanägemisega on muidugi see, et see tegelikult pildis oleneb ikka praegusel ajal väga palju sellest, millega seda on digitaliseeritud. Näiteks kui me isegi praegu võtame seda,

et mul on võimalik niimoodi, et ma digiteerin teda, kasvõi filmi kas 2K-s või 4K-s, mujal ju tehakse isegi 8K-s või 10K-s, seda resolutsiooni ja suurendatakse neid piksleid ja, aga et siis tegelikult on praegusel ajal ju ikkagi see, et nüüdseks, kus on toimunud AI suur sissemurre, siis ka meie ju teeme tegelikult eetri jaoks arhiivimaterjali, me küll restaureerime ennem, sest see AI paljalt ei tee mitte midagi. Ta tegelikult, vähemalt meie nii palju kui läbi proovitud on, siis ta ei tee paremaks, aga ta teeb niimoodi, et kui sa oled teda natukene restaureerinud, seda pilti, värve paika pannud ja kui sa siis neid piksleid suurendad selle AI-ga, siis ta teeb selle pildi küll kenamaks tunduvalt. Aga seal on jälle see, et me praegu selle kallal töötame, et kui palju sa tohid seda teha.

Ma just tahtsin küsida, et kas see ei muuda ka seda tegelikkust.

Sellega ongi see, et sa pead väga palju teadma seda, mismoodi sa tohid seda kasutada ja sellepärast on meil niimoodi, et enne kui me üldse sellega hakkasime tegelema, meil tehti väga mitmed ja palju proovipilte ja prooviteste. Ja praegu ka ikkagi meil käib faili läbivaatus enne ja pärast ka, ennem kui me laseme ta, sest et meil ei tekiks AI-ga silmamoanutusi, et meil ei tekiks muid moonutusi eetrisse. Mõne pildi puhul ta võib pigem rikkuda, kui seda, et ma vaatan seda vanas selles ja me ei tee seda üldse kõigega. Kui me nii või naa peame seda pilti restaureerima, siis me üksiti laseme võib-olla mingisuguse madala protsendiga ta üle, et siis ta läheb, ta muudab seda ikkagi teles. Ütleme niimoodi, televiisorid on liiga suureks läinud. Ja sellepärast ongi, et kui sa siin vaataks seda, ma neid siin arvutis vaatan, mulle kõlbab see pilt küll, ma võin seda lõdvalt ja mulle meeldibki ja ongi tore, Aga paned ta sinna 55 või 65 tollisesse telekasse...

Midagi ei näe.

Sa ei näe mitte midagi, seal on mingi kole udu ja must ja kõik, see ongi see, miks me seda üldse tegema peame, aga me loomulikult säilitame algmaterjalid kõik. Meil see algne versioon näiteks, mis meil on digitud, kasvõi 4K-s ja on filmid ju kõik digitud, et see jääb. See on meil kõik olemas. See on ju praegu toimunud juba, me käime ju heli üle, audio muusikaosa käime üle praegu osaliselt, sest et see on muutunud.

Aga audiooriginaalid on ka alles?

Jaa, kõik on alles ikka, meil on see, et meil on veel kõrgklassi resolutsioonis võetud ja neid me võtsime varem juba kõrgklassi resolutsioonis, sest audio, audio digimine hakkas palju varem kui, kui pildi. Et noh, selles mõttes, et see jah ma arvan, et see jätkub. Osadele võib muidugi tunduda, et kes see neid seal telekast nüüd vaadata tahab, neid vanasid ja võib-olla ei tahagi.

Aga võib-olla tulevikus hakatakse vaatama.

Aga näiteks siin, kui ta on arhiivina väljas veebis, siis seal seda kindlasti vaadatakse. Ja ma arvan, et selle sisu ongi täpselt see, et aastatega nagu öeldakse. Mul on hästi meeles need asjad, kui on meil otsitud materjali ja mingi ka arhiivi koha pealt, on öeldud, et ah, kes see neid ikka tahab, on olnud selliseid juhuseid. Ja siis see inimene tuleb mingi viie või kuue aasta pärast ja küsib, miks teil seda ei ole. Ja siis ma ütlen, et aga te ei leidnud vajalikuks seda arhiveerida, kuna te leidsite, et seda pole mitte kellelegi vaja, aga miks sa otsid seda? Seesama on, et aegade muutuvas asjad ikkagi ja meie oleme ikka endal siin arhiivis küll väga selle poolt, et tegelikult see kõik on kultuuripärand. Osa inimesi võivad rääkida, mida nad tahavad. Aastakümnete pärast... miks me ise vahime neid 58. aasta AK kroonikapalu, sellepärast

vaatamegi, et issand kui huvitav see on. Missugune see välja nägi, mõtle ja see on liikuv pildis. Täpselt seesama on, et miks sa siis vaatad seda ja miks see sulle huvi pakub. Ikkagi sellepärast, et see aeg muudab seda kõike hoopis teiseks ja see saab uue tähenduse nagu.

Kuidas inimesed otsida võiksid, on sul mõned näpunäited, kuidas on kasulik otsida?

Mina isiklikult ikkagi otsin niimoodi, et nagu tänapäeval ikka alguses paned selle tavalise otsimise. (Järgnev jutt toimub samaaegselt arhiivotsingu näitamisega arvutis. Intervjueeritav otsib intervjuerijaga seotud materjale arhiivis. – toim.) Et, niimoodi, siit otsid, mis sa siis tahad, kas sa tahad videot või audiot ja kui sa midagi oled leidnud siit, et mingi koguse ta annab sulle ette, aga ma võtan ainult näiteks siin videost praegu ja siis ma panen igaks juhuks veel ka otsi transkriptsioonist, siis ta annab mulle veel juurde seda materjali, lihtsalt me ei saa korraga panna, sest seda tuleb kohutavalt palju, ta jooksub ta lihtsalt kinni või ta annab sulle siis liiga palju.

Sealt saab võtta ava täpsem otsing ka näiteks, kas saab siis veel lisada mingeid asju?

No jaa, mingid parameetrid, aga tegelikult mina ütlen, et kui sa paned siia näiteks, ma mõtlen, kui ma panen siia mingi laiendi nüüd, panen siia, noh, vaatame, kas sa majandusest oled midagi teinud. Et tegelikult näed, ma saan siit juba kätte selle nagunii, aga nüüd...

Et proovida erinevate märksõnadega?

Jaa, ikkagi erinevate, aga nüüd on niisugune asi, et näiteks nüüd ma leidsin siit küll selle saate, nüüd ma lähen siia ja mõtlen, et kust ma siis saan selle.

Sealt sa lähed transkriptsiooni peale ja siis saab.

Ja nüüd vot, aa ma nägin siin seda mingit juttu, seal on, ma ei viitsi seda kõike kuulata, nüüd ma panen siia ja ta hüppab kohe mul siia.

Okei.

Ja hakkab kohe mängima.

„See kõik toimus laupäeval, päev hiljem ehk eile lubas Korea visata tuumapommi Austraaliale.“ (toim. – kõlab katkend arhiivist)

Kui ma nüüd tahaksin tegelikult sellesama lõigu ainult siit siinamaani näiteks, siis ma saan selle lõigu võtta ja jagada seda linki. Okei. Aga seda lõppu veel ei ole, ma saan ainult alguse panna. Ja seda ta jagab.

Okei.

Ja kui ma olen sisse logitud, siis ma saan listidesse ka panna ja seda listi ka jagada.

Et see võikski olla asi näiteks, mis õpetajatele kasulik.

Jaa, näiteks nad võivad koostata liste, nad võivad teha sellega, mida ja kuidas nad tahavad ja siis saata neid lastele seda listi, saata tervele oma grupile ja muidugi seda lnki võib niisama ka jagada meili peale või Facebooki.

Ja sa ütlesid, et varsti tulevad ka need lõpupanemise võimalused, et mis ajast see umbes tuleb?

Praegu nemad esimesed paar kuud pidid tegelema siin ainult küberiga. Mul on tellitud see, et nii kui see jõuab, ma loodan kindlalt, et ikka selle aasta sees ja selle poole aasta sees võib-olla isegi, et tuleb. Ja see transkriptsioon, sellega on ka, et kui ma nüüd panen, et otsi, kirjutan siia uuesti selle, et ta otsib siit, siis näed, annab mulle selle sinu koha üles, kus sa siin räägid ja siis ma saan ka kohe sellest kohast.

Prantsusmaa on oma valiku teinud, teise vooru lähivad paremäärmuslik Marine Le Pen ja tsentrist Emmanuel Macron. Aga enne kui hakkame arutlema teemal, et mis saab edasi, vaatame ära Epp Ehandi loo sellest, mida arvavad tulemusest Prantsusmaal lihtsad väikelinna ja maapiirkonna inimesed, kes pigem toetavad Le Peni või kommuniste. Valimisjärgne hommik. (toim. – kõlab katkend arhiivist)

Kui seda tahaks nüüd jagada, siis oleks hea, kui saaks kohe selle lõigu siit kätte. Siin on muidugi pikk see.

See on mingi viis minutit, ma arvan.

Jah, no et kuidas vajadus on, see on ükspuha, kui pikk ta on, ma võin võtta siit mida tahes, audios on sama, audios saab ka mingist samast hetkest näiteks panna.

Ja kas on veel mingeid asju tulemas, mis võiksid olla kasulikud kasutajale? Või kui palju siin näiteks on plaanis teha mingeid sisulisi, kui arhiivi sinna avalehele minna, siis seal on toodud välja mingid rubriigid ja nii edasi?

Sa mõtled kureeritud sisu?

Jah, jah,

Seda kureeritud sisu me vahetame kogu aeg. Ja sellega on lihtsalt see, et nii palju, kui siin tahtmist ja jõudu on, et Ebe üksinda teeb meil seda, et siis ta paneb neid niimoodi jah ja vahetab neid pilte, need on muidu, osadel on väga koledad sarja pildid ees. Lihtsalt ta ju automaatselt võtab ja ta võtab sulle selle sihukese, siis ta vahetab pildid välja ja. Et see on, see ongi nagu niisugune, et ega me rohkemat nagu, meil see tegelikult väga palju ei võimalda, näiteks me ei saa siia artikleid juurde kirjutada. Me saame kirjutada siia juurde, siia fookuses olevale tekstile ja siis me saame, kui oleks jõudu, me võiksime teha seda, et me saaksime kirjutada saatele näiteks, vaata, siin on see "Plekktrum" üks ju. Ma võin minna ju selles Kriimsilmas (toim. - ERR-i üks tööprogramm) ja siia kirjutada midagi veel juurde ja saadan uuesti selle üles, et aga midagi rohkemat meie nagu siin teha ei saa, sest see arendus ei ole tehtud selliselt, et me saaks siia mingeid artikleid juurde panna või teha midagi, see on esialgne, see ei ole tehtud selleks. Ongi lihtsalt tehtud, et vastavate kategooriate järgi teha lihtsalt avalikkusele kättesaadavaks see arhiiv, mis seisaks muidu kuskil riiulite peal.

Aga kas on ka mõeldav või nii fantaseerides võib-olla 10 aasta jooksul või niimoodi, et näiteks õpetajatel on mingi keskkond, kus neil on seal omad klipikogud, võib-olla nad ise teevad seda. Aga praegu on see kõik autoriõiguste teema. Majast väljas ei saa seda teha.

Ongi see, et vaata, mul oli see, ma võin sulle saata ka, üks noormees tegi seda, Andres Laiapea vist tegi mingit magistritööd ja vaata temale ma saatsin selle, missugused punktid on, miks me ei saa seda teha. Ja mis ma ütlen, tegelikult ka on see, et tegelikult koolides võiks ikkagi õpetada autoriõigust ja autoriõigusega kaasnevaid varalisi või neid kaasnevaid õigusi. Et mida tohib mingi materjaliga teha ja mida mitte, sest et ausalt öeldes see on ikkagi väga-väga kehv.

Samas on ka oluline, et need arhiivimaterjalid koolis kasutamist leiaks, et tegelikult mingi selline keskkond, kus on võimalik nendega midagi teha ja kus on autoriõiguste teemad lahendatud mingil moel, eks ju, et see oleks ju tuleviku mõttes ...

Lihtsalt selles ongi nagu probleem, et mitte kedagi ei rahulda see kinnises keskkonnas tegemine. Kui sa juba selle materjali saad, siis tänapäeval ma tahan raudselt seda panna kas Youtube'i, Facebooki või tähendab noored Facebooki ei taha, nemad tahavad Twitterisse, Instagrami kuskile, ta tahab kindlalt, kui ta selle töö juba ära teeb, ta tahab seda jagada. See ongi see.

Tegelikult oleks ju kihvt, kui arhiivimaterjalidega saaks näiteks teha nii, et teed ise mingi saate või kasutad seda videomängus või nii, aga see on kõik autoriõiguste teema, et siis tuleb nagu maksta ERR-ile enam-vähem jah.

Vähemalt esialgu on ikkagi see täiesti reguleeritud sellega, et kuna rahvusringhäälingu seadus ütleb, et me ei tohi tasuta üldse võõrandada oma vara. See on kindel punkt sees. See on üks juba pluss sinna veel siis autoriõigused. Ja siis see varaline pool ongi varalised õigused. Me saame müüa ja isegi kui ma, kui ma ka näiteks isegi lepingut teen kas või fotode peale, kui sa mulle ka kaks fotot tood, ma teen sinuga lepingu ja ma pean maksma sulle selle eest üks puha on see või viis eurot. See ongi täpselt see, et seal on kõik need asjad tegelikult reguleeritud, need ei ole nii, et ma võtan ja lihtsalt panen ja teen midagi, et selles suhtes on, et kui neid seadusega muudetakse neid asju, siis on teine asi, aga praegu kehtivad nende asjade kohta seadused. Näete, autoriõiguse seadus paragrahv 46 lõige üks sätestab, et teose kasutamist teiste isikute poolt ei lubata teisiti kui autori poolt oma varaliste õiguste üleandmise, loovutamise korral või autori poolt antud loa alusel välja arvatud käesoleva seaduse neljandas punktis ettenähtud juhud. Aga neljas peatükk sätestab alused, millel on võimalik teose vaba kasutamine, autori nõusolekute ja autori tasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori nime, kui see on teosel näidatud, teose nimetuse ning avaldamise allika kohustusliku ära näitamisega on lubatud. Õiguspäraselt avaldatud teose digitaalkujul reprodutseerimine ja üldsusele suunamine üksnes illustreerimise eesmärgil motiveeritud mahus ning tingimusel, et selline kasutamine toimub mitte ärilisel eesmärgil haridusasutuse vastutusel, tema ruumides või muus asukohas või turvalises elektroonilises keskkonnas. Vot see, millest me just räägime, kuhu on juurdepääs üksnes haridusasutuse õpilastel või üliõpilastel ja õppepersonalil. Seega autoriõiguse seadus paragrahv 19, lõige üks, punkt kolm, prim kaks annab aluse teoseid vabalt kasutada uute õppematerjalide valmistamiseks, aga sealjuures tuleb kinni pidada eeldusest, et selline kasutamine toimub mitteärilisel eesmärgil haridusasutuse vastutusel, tema ruumides või muus asukohas või turvalises elektroonilises keskkonnas, kuhu on juurdepääs üksnes haridusasutuse õpilasele ja õppepersonalil. Ehk siis neid materjale ei tohi kasutada väljaspool ülal toodud piire.

Et noh, jah, et siis kinnine keskkond on võimalik.

Jah aga see ongi see, et see peab olema niimoodi, et siis see õpilane...

Kui õpilane teeb oma toreda video, kus ta arhiivi kasutab, siis ta tahab seda ju sõbraga jagada.

Aga seda ma ütlen, see ongi see kahjuks, aga muidugi mina arvan, et see ühel hetkel on kindlasti, et ma arvan, et need muutuvad. Sellepärast, et praegu on jah see, et konkreetset kas või meie puhul, et me jälgime seda, sest meil on ette nähtud, meil seadus nõuab seda jah ja lihtsalt tegelikult ei ole enam ülevaadet üldse oma materjalidest sellisel juhul, kuhu nad lähevad, mis nendega tehakse.

Natukene on ka see mitte ainult rahaline küsimus, vaid ka see küsimus, mis konteksti keerab on ju?

Ja isegi meie näiteks isegi osadel puhkudel, ka siis, kui raha eest tahetakse osta, me siiski vaatame, kuhu see pannakse. Kasvõi näiteks see, et see ei kahjusta meie saatejuhte. Meilt on väga mitmeid erinevaid imelikke asju tahetud. Ja me otsustasime näiteks seda, et me võime anda uudistest lõigu, kui soovitakse, aga mitte koos saatejuhiga. Et on näiteks see, et soovitaksegi mingit väga kindlaks otstarbeks seda kuskile, kas filmi või mingis asjas. Aga me ei lase võtta sinna näiteks saatejuhti, sest siin on olnud erinevaid asju ja näiteks ütleme konteksti mõttes ka, ma toon näite, et oli üks luuletus, luuletaja ise loeb. Aga see film, kuhu teda taheti panna, oli seotud seksi ja pornograafiaga. Ja me ütlesime, et kui teie saate loa sellelt luuletajalt, et ta on nõus sellega, et teda pannakse sellisesse konteksti lugema, seda luuletust, siis meie anname selle, muidu me teile ei anna seda. Ja noh, me pidevalt tegelikult ikkagi jälgime seda.

Päris raske töö siis tegelikult, jah. Nõudmisi tuleb seinast sein.

Jaa, aga tegelikult see peabki nii olema, me ikkagi väga palju jälgime ka seda eetilist poolt. Sest et see ongi ka arhiivis kohustus. Sest et sa ei saa, see on jälle seesama, et nüüd seoses ka ja eriti selle AI kontekstis on see, et sa võid teha ju mida iganes selle materjaliga. Nii palju, kui ma kohtan näiteks Facebookis, on ikka tegelikult päris õnnetu vaadata neid, kuidas inimesed jagavad lollusi. Sest sa saad ju kohe aru, et see on AI-ga tehtud. Ma saan aru, et see on nunnu, kuidas jääkarusid päästetakse ja süles hoitakse. Need on kõik AI-ga tehtud, et inimestel oleks tore klikkida, nii armas vaadata ja küll on tore, et näed, päästeti ja seda tehti ja kolmandat. Ja siis, kuidas paavstile pannakse selga valge sullejope, sihuke paks ja ilus sullejope selga, jalutab ringi. Noh, eks ju, see on ju kõik see, et seda on juba tehtud ja seda on algselt juba tehtud, nii kui see tuli, see AI. Neid eetilisi küsimusi tekib iga päevaga aina rohkem. Nii ma mõtlen ka pildiliselt kui ka tekstiliselt, sest sa pead ikkagi väga-väga kindel olema selles, et sa tead, mis selle taga on või kes seda teinud on või. Kas või needsamad pildid, mida jaotatakse, et siin oli ju juba see mitu aastat tagasigi oli see, kui ma ju mitmele inimesele kirjutasin, et kuulge, et kontrollige, kas Google'i Lensiga või kui teil see pilt seal ees on, võtke parema klahviga. Sul tuleb kohe ette, kes see on, et kui inimene, kasvõi seesama sõprade võtmine ja see, mis tänapäeval on samamoodi ju, et sulle saadetakse igasuguseid asju, kui sa kontrollid korraks selle ära, siis selgub, et on mingi Hispaania poliitik. Või siis see, et üks elav näide oli, ma ühele tuntud lauljale saatsin, et palun ära jaga seda rohkem, et see on fake, kui oli siis see, et kuidas koroona vastu Prantsusmaal Champs-Elyseel meeletu meelevaaldus oli ja siis ma ütlesin, kulla inimene et see on jalgpalli lõpetamine. Inimesed kasutavad seda kohutavalt palju ära kergeusklike inimeste vastu või inimeste vastu, kes on tegelikult võib-olla hästi loomungulised või nad nagu ei puutu kokku igapäevaselt sellega. Sa arhiivis võib-olla puutud sellega rohkem kokku.

Kahtlustad kogu aeg.

Noh, sa ei kahtlusta, aga su silm on harjunud nägema. Sa näed teisi asju. Ja see ongi see, kui me tuleme sellesama haridusliku teema juurde tagasi, et tegelikult see pool ongi nüüd vägagi see, et mida need lapsed ikkagi teevad selle materjaliga. Kui ta saab mingi sellise materjali kätte näiteks siit lihtsalt vabalt ja ta võib sellega kõike teha, et sul kaob kontroll selle üle, mida ta siis täpselt teeb sellega.

Mõnes mõttes hariduses võiks see ka eesmärk olla, et ta saab vabalt mängida sellega. Ja see oleks lahe, aga jah ...

See ongi täpselt nagu kahe otsaga asi, et ühtepidi see oleks väga kihvt, et sa ise mõtled ka, et mõtle, kui kihvt, ma saan sealt kokku lõigata, mingit värki teha. Teha näiteks.

Nagu näiteks siin on tehtud need vanaaja asjad ja uue aja asjad, need sarjad, need on väga lähedad. Mingi sarnane asi võiks ka koolitunnis olla, et sa proovid oma sõnadega panna, aga tõesti, kui sa keerad selle pea peale ja näiteks.

No vot, samas ongi näiteks ka see, et kui sul on ikkagi filmid.

Jah.

Sul on ju filmitud, see on filmitud, see on kindla kontekstiga film, mis on tehtud ja sa võtad sellest filmist ja lõigud ta lihtsalt tükkideks. See on nii ja naa. Jah. Ühtepidi sa mõtled, et oo, ta võib-olla tõesti saab sellest midagi uue, uue teose luua ja väga kihvti, aga ei pruugi.

Ja võib-olla see mõjub selle, selle autori suhtes tegelikult mõnitavalt ja halvasti, mis lõpuks valmib.

Absoluutselt, no meil oli jälle ka üks näide, kus me ei andnud, et sa pead nagu teadma seda, mis asja sellega täpselt tehakse, miks sellega niimoodi tehakse. Sellepärast me küsime näiteks, kui on dokfilme või igasuguseid nihukesi tehakse, et siis me tahame väga täpselt teada, mis selle filmi sisu on, kui meie materjalid lähevad välja. Võib-olla tõesti mõnele tundub norimisena, aga mina näiteks olen ise IASA liige, mis on siis rahvusvaheline arhiivide liit ja ma käin ka selle tele poole omal, harva küll, aga nüüd ma olen kaks korda käinud, nüüd käisime just Bukarestis sügisel, siis oli see AI väga tugevalt oli seal väljas see värk, ja siis seal on just seesama eetika pool, et me peame olema väga tugevalt eetilise poole peal, vaatama seda, mis on ikkagi, mis, mismoodi selle materjalidega, et kuna meil käes on väga-väga väärtuslikku materjali tegelikult. Kui sa võtad ajaloo seisukohalt ja kultuuripärandi seisukohalt, siis sa tegelikult pead teadma, mida sa sellega teed. Sa ei saa lihtsalt, et ah, mul on kama kaks. Et isegi võib-olla see pool ongi, et miks me ka vahetevahel kraakleme, on ka, et tahan kõike müüa, tuleb teise poole pealt, aga me ütleme, et vaat, et kõike ei saa müüa ja kõike ei tohi müüa. Mitte sellepärast, et me tahaks seda enda käes hoida, vaid see, et ma ütlen, see on siin vaadata, see on kättesaadav siin, vaadake, keegi ei keela. Ja kusjuures me oleme kogu aeg aastate algusest võidelnud selle eest, et seda ei tohi rahaliseks teha. Selle eest ma olen seisnud, ma arvan sellest saadik, kui, kui oli Allikmaa siin ja enne seda veel, et see mitte mingil juhul ei tohi minna tasuliseks ja ma olen endiselt seda meelt, et see ei tohi mitte kunagi minna tasuliseks. Et tehke see Jupiter tasuliseks, kui teile käiakse pinda, aga arhiivi te ei tohi teha tasuliseks. Sest et see on koht, kus inimene peab vaat just tasuta saama vaadata.

Kultuuripärand.

No just, see pool on see, aga see muidugi, et võib-olla teha siia õpikeskkond ja mingeid neid, ma arvan, et see on tulevik. Kui me nüüd need filmid veel saame 2000 kuni 2027 ära teha ja kui ma lähen nüüd pensionile ära millalgi, siis tuleb noor inimene, kes kindlasti teeb.

Hakkab sellega tegelema.

Just, mina loodan väga seda, muide. Tõsiselt, mina olen enda eesmärgiks võtnud selle, et mina teen ära need projektid, mida peab, et kui mina siit, et meil on digitud kõik ja kui ülejäänud sellega, et tuleks keegi, kes siis oskab sellega teha enam edasi.

Aitäh! Olgu, sobib punkt panna.

Intervjueerija ja intervjueeritav on kolleegid, seepärast on kasutatud „sina“ vormi ja intervjueerijal on mõningad eelteadmised rahvusringhäälingu töö kohta. Intervjuu on transkribeeritud TTÜ kõnetuvastusteenuse tekstiks.ee abil ja parema loetavuse huvides veidi keeleliselt toimetatud.

Lisa 3. Näiteülesanded

Lisa 3.1 Eluolu Eesti vabariigis 1920-1940

Ülesanded sobivad kasutamiseks 9. ja 12. klassis eluolust rääkimiseks või teema kokkuvõtteks

Kõigi ülesannete tegemiseks kulub kokku orienteeruvalt 30 minutit, õpilased vajavad seejuures arvutit ja kõrvaklappe, ülesandeid võib teha üksi, kahekesi või väikestes gruppides

Õpieesmärgid

- Õpilane kirjeldab eluolu sõdadevahelise perioodi Eestis
- Õpilane iseloomustab ja analüüsib info allikat – mis tüüpi allikas see on, kes on autor, millisele auditooriumile suunatud ja millal ja kus valminud, milline mõju sellel võib olla allika sisule
- Õpilane paigutab videoklipid ajastu konteksti ehk mida need räägivad toonase ühiskonna kohta

Ülesanne 1. Palun klõpsa alloleval lingil ja vasta enne vaatama asumist järgnevatele küsimustele.

<https://www.meediateek.ee/film/view?id=3120&q=talud&l=0&sort=dating>

Mis tüüpi allikas see on?	
Kes selle lõi ja millisele auditooriumile?	
Mis aastal see on loodud?	
Millised märksõnad sul selle ajaga seostuvad?	

Ülesanne 2. Palun vaata samast klipist lõiku 3.55-6.10 maaelust Saaremaal ja vasta järgnevatele küsimustele.

Milliseid tegevusi selles videolõigus näed?	
Milliseid töid tehti käsitsi, mida hobustega ja mida masinaga?	
Mis sulle erilise ja tänapäevast erinevana silma või kõrva jäi?	

Ülesanne 3. Palun klõpsa alloleval lingil ja vasta enne vaatama asumist järgnevatele küsimustele.

<https://www.meediateek.ee/film/view?id=2056&q=tallinn&l=0&sort=dating&page=2&per-page=25>

Mis tüüpi allikas see on?	
Kes selle lõi ja millisele auditooriumile?	
Mis aastal see on loodud?	

Ülesanne 4. Palun vaata samast klipist lõiku 1.40-4.25 ja vasta järgnevatele küsimustele.

Mis selles videolõigus toimub? Mida see selle aja ühiskonna kohta räägib, et selline üritus Tallinna kesklinnas toimub?	
Milliseid masinaid selles lõigus näha on?	
Mis sulle erilise ja tänapäevast erinevana silma või kõrva jäi?	

Ülesanne 5. Palun klõpsa alloleval lingil ja vasta enne vaatama asumist järgnevatele küsimustele.

<https://www.meediateek.ee/film/view?id=2425&l=0&df=01.01.1937&dt=31.12.1940&sort=dating&page=2&per-page=25>

Mis tüüpi allikas see on?	
Kes selle lõi ja millisele auditooriumile?	
Mis aastal see on loodud?	

Ülesanne 6. Palun vaata samast klipist lõiku 3.40-5.40 kodumasinade kohta ja vasta järgnevatele küsimustele.

Milliseid kodumasinaid ja tehnoloogilist edenemist kodumajapidamises selle lõigu põhjal võib välja tuua?	
Mis on selle klipi pealkiri? Mida see selle aja ühiskonna kohta räägib, et kodumasinaid nähakse naiste abimeestena?	
Mis sulle erilise ja tänapäevast erinevana silma või kõrva jäi?	

Ülesanne 7. Palun klõpsa alloleval lingil ja vasta enne vaatama asumist järgnevatele küsimustele.

<https://www.meediateek.ee/film/view?id=3016&q=suvituskoht&l=0&sort=dating>

Mis tüüpi allikas see on?	
Kes selle lõi ja millisele auditooriumile?	
Mis aastal see on loodud?	

Ülesanne 8. Palun vaata samast klipist lõiku 8.54-9.45 Narva-Jõesuu suvituskohta kohta. Mida tähendas tol ajal suvitamine, milliseid tegevusi võib pildis näha? Mis tundub erilise ja tänapäevast erinevana?

Ülesanne 9. Arutelu. Milline tundub selle aja elu arhiivikaadritel? Kuivõrd on tehnika inimeste igapäevaellu tulnud? Milline on inimeste riietus? Kuivõrd erinevad on meeste ja naiste maailm? Milline tundub olevat nende videolõikude käsitusviis, kas eri lõikude puhul võib märgata erinevusi?

Lisa 3.2 Eesti vabariik ja Konstantin Päts

Ülesanded sobivad kasutamiseks 9. ja 12. klassis rääkides poliitilisest elust ja vaikivast ajastust

Kõigi ülesannete tegemiseks kulub kokku orienteeruvalt 30 minutit, õpilased vajavad seejuures arvutit ja kõrvaklappe, ülesandeid võib teha üksi, kahekesi või väikestes gruppides

Õpieesmärgid

- Õpilane kirjeldab sõdadevahelise perioodi ühe olulisema poliitiku Konstantin Pätsi rolli eri aegadel
- Õpilane iseloomustab vaikivat ajastut
- Õpilane iseloomustab ja analüüsib info allikat – mis tüüpi allikas see on, kes on autor, millisele auditooriumile suunatud ja millal ja kus valminud, milline mõju võib sellel olla allika sisule
- Õpilane paigutab videoklipid ajastu konteksti ehk mida need räägivad toonase ühiskonna kohta

Ülesanne 1. Loe palun ajaloomuuseumi lehelt ajaloolase Anne Ruussaare ülevaatest riigimehe ja Eesti esimese presidendi Konstantin Pätsi kohta lõike „Tõus tippu“ ja „Kuldne vaikus“.

<https://ajaloomuuseum.ee/ajaveeb/riigimees-konstantin-pats-1874-1956>

Milline oli Konstantin Pätsi roll Eesti iseseisvuse saavutamisel?

Milliseks kujunes Konstantin Pätsi roll 1930-ndate teises pooles?

Mida tähendab vaikiv ajastu?

Ülesanne 2. Palun klõpsa alloleval lingil ja vasta enne vaatama asumist järgnevatele küsimustele.

<https://www.meediateek.ee/film/view?id=2661&q=konstantin+p%C3%A4ts+hiiumaa>

Mis tüüpi allikas see on?	
Kes selle lõi ja millisele auditooriumile?	
Mis aastal see on loodud?	
Millised märksõnad sul selle ajaga seostuvad?	

Ülesanne 3. Palun vaata sealt lõiku 00.35-3.31 ja vasta järgnevatele küsimustele.

Mis klipis toimub?	
Mitmendat korda Konstantin Päts Hiiumaad külastab? Mida see selle aja kohta räägib?	
Kuidas president Päts saarel ringi liigub?	
Mida talle näidatakse, mida peetakse oluliseks? Kellega ta kohtub? Mida see selle aja kohta räägib?	
Mis sulle erilise ja tänapäevast erinevana silma või kõrva jääb?	
Kuidas president Pätsi vastu võeti Hiiumaal ja kuidas seda visiiti videoloos kujutati? Millisena paistab rahva meeleolu? Kuidas kujutati president Pätsi? Mida öeldakse tekstis? Mida näete pildis? Milline taustamuusika on valitud?	

Ülesanne 4. Palun klõpsa alloleval lingil ja vasta enne vaatama asumist järgnevatele küsimustele.

<https://www.meediateek.ee/film/view?id=2933&q=konstantin+p%C3%A4ts+tahkuranna&l=0>

Mis tüüpi allikas see on?	
Kes selle lõi ja millisele auditooriumile?	
Mis aastal see on loodud?	
Millised märksõnad sul selle ajaga seostuvad?	

Ülesanne 5. Palun vaata sealt lõiku 00.00-1.10 ja vasta, mis klipis toimub? Millest räägib ausamba püstitamine riigijuhile tema võimuajal?

Ülesanne 6. Arutelu. Millised olid Konstantin Pätsi kaks nägu?

Kuidas nende filmide loomise aeg mõjutab nende sisu ja käsituslaadi?

Kelle või millise ühiskonnagrupi arvamust filmid peegeldavad?

Kas ja kuidas said end väljendada need, kellel oli teistsugune arvamus?

Kuidas võimu koondamine ja demokraatia pausile panek võis sinu arvates mõjutada seda, kuidas Eesti iseseisvuse kaotas 1939.-1940. aastatel?

Kuidas sina seda aega Eesti poliitikas kirjeldaksid?

(Alternatiiv oleks kirjutada neil teemadel lühike arvamus.)

Loe allpool katkendit Andrus Kivirätki raamatust „Minevik kui helesinised mäed“ ja vaata, millises võtmes tema loodud kangeline Ivan Orav on Konstantin Pätsi ja tema ajastut kujutanud.

Olen juba vana mees ning elus palju näinud. Üha vähemaks jääb minusuguseid. Kas ei ole seega lausa mu püha kohus sulg pihku haarata, et panna kirja seda, mis tänaseks unustusehõlma on vajumas? Õpetuseks noortele ning meenutuseks vanadele.

Ivan Orav

Esimene peatükk: EESTI VABARIIK

Enne seda kui elukutselised ussid ja röövmõrtsukad Eestimaa ära jagasid ning meile ora ihusse pistsid, õitses Maarjamaal õnn. Oli Eesti Vabariik.

Paljude aga on alles neid, kes tol ajal elasid ja kellel meeles need hõbedased ning kuldsed päevad, mil iga õöl kostis Kuu pealt viiulihelisid ning isegi kase otsas kasvasid õunad. Sellepärast jutustangi ma paari sõnaga tolleaegsest elust.

See oli aeg, mil loomad ja linnud veel rääkisid. Alles vene sõduri kirsa sulges nende väetikeste suu. Eesti Vabariigi ajal võis igaüks üelda, mis tahtis. Tihti nähti uulitsal lõbusalt vesteldes jalutamas hunti ning voona. Kõik olid omavahel sõbrad, iga kodanik tundis teist nägupidi ja tänaval anti üksteisele lakkamatult kätt. Ning mitte ainult. Mäletan kord, kuidas Tallinnas Harju tänaval astus mu ligi keegi mees, võttis kingad jalast ning ulatas need mulle.

"Mis te nüüd!" hüüatasin ma.

"Võtke, võtke" vastas mees. "Tee meeldite mulle. Teil on nii lahke ilme." Täna sin liigutatult ja vahetasin vanad kingad uute vastu. See episood näitab kujukalt, millised olid Eesti Vabariigi päevil suhted isegi võhivõõraste inimeste vahel.

Presidendiks oli sel õnnistatud ajal Konstantin Päts. Ta oli tõeline rahvamees, ning tema kodu oli igale eestlasele alati avatud. Ka mina käisin seal sageli. Inimesi oli Pätsi juures iga kord murdu. Aeti juttu, mängiti koroonat ja piljardit. Noored armunud korraldasid Pätsi pool salaja kohtumisi, värsked abielupaarid mesinädalaid. Iga inimese jaoks jätkus Pätsil häid sõnu, lahkeid pilke ning ahjupraadi. Ise käis ta rahva hulgas tillukese lapiga ringi, pühkis siit, kohendas sealt. Pätsi korter oli alati piinlikult puhas.

Mõnikord ratsutas Pätsi juurde sisse ka kindral Laidoner. Siis eraldusid nad kahekesi kuskile nurka ja pidasid nõu, kuidas vapsidest jagu saada. Ei põlatud ka külaliste arvamust küsida. Arupidamine käis suure hoo ja tulisusega ning lõppes viimaks alati sellega, et vapside juht Artur Sirk, pea ees, aknast alla visati.

Vahel sõitis Tshaikaga Tartust Tallinna kolmas Eesti Vabariigi suurmees Jaan Tõnisson. Ta oli väga lõbus sell, koguni väike viinanina. Kui ta napsis oli, jagas ta tänavail kõigile shokolaadi. Kuna Tõnisson Tartus elas, oli ta väga tark ning oskas isegi liblikate keelt. Vabal ajal oli Tõnisson ametis postimehena.

Lisa 3.3 Teine maailmasõda – eesti mees kolmes mundris

Ülesanded sobivad kasutamiseks 9. ja 12. klassis, rääkides eestlaste valikutest teises maailmasõjas

Kõigi ülesannete tegemiseks kulub kokku orienteeruvalt 30 minutit, õpilased vajavad seejuures arvutit ja kõrvaklappe, ülesandeid võib teha üksi, kahekesi või väikestes gruppides

Õpieesmärgid

- **Õpilane teab, kuidas võõrvõimud Eestis teises maailmasõjas vaheldusid**
- **Õpilane teab, millised valikud sõjaväealistel meestel sel ajal olid ja oskab nende üle arutleda ning end nende olukorda kujutada**
- **Õpilane iseloomustab ja analüüsib info allikat – mis tüüpi allikas see on, kes on autor, millisele auditooriumile suunatud ja millal ja kus valminud, milline mõju sellel võib olla allika sisule**
- **Õpilane paigutab videoklipid ajastu konteksti ehk millest need räägivad toonase ühiskonna kohta**

Ülesanne 1. Loe palun sõjamuuseumi kodulehelt, kuidas rinne teise maailmasõja ajal üle Eesti liikus ja kui palju eesti sõdureid oli saksa vägedes, vene vägedes ja soome vägedes, kas nad läksid sinna vabatahtlikult või nad mobiliseeriti ehk võeti võõrvõimu poolt.

<https://esm.ee/ekspositsioon/pusiekspositsioon/teine-maailmasoda>

Okupatsioonid Eestis

millal	võõrvõimu tulek
	Nõukogude Liidu okupatsioon ja iseseisvuse kaotamine
	Saksamaa okupatsioon
	Nõukogude Liidu okupatsioon

Eestlased sõdurina teises maailmasõjas

	Punaarmee	Saksa sõjavägi	Soome sõjavägi
eestlaste hulk			
vabatahtlikud, mobiliseeritud või mõlemat			

Ülesanne 2. Palun klõpsa allolevat linki ja vasta enne vaatama asumist järgnevatele küsimustele.

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/surnupealuu-sodurid>

Mis tüüpi allikas see on?	
Kes selle lõi ja millisele auditooriumile?	
Mis aastal see on loodud?	

Ülesanne 3. Palun vaata järgnevaid lõike ja vasta, mis olid põhjused, miks ühte või teise sõjaväkke mindi või satuti.

8.44-12.12 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/surnupealuu-sodurid?t=524>

20.32-22.47 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/surnupealuu-sodurid?t=1232>

42.38-43.06 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/surnupealuu-sodurid?t=2555>

47.30-49.04 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/surnupealuu-sodurid?t=2849>

Põhjused, miks mindi või satuti ühte või teise sõjaväkke

Punaarmee	Saksa sõjavägi	Soome sõjavägi

Milline sulle tundub saate tegijate hoiak selles saates? Kas saates oli kasutatud ainult saate tegemise aja videomaterjale või ka varasemat arhiivi? Millised need lõigud sulle tunduvad? Kuidas sa arvad, kas sõja ajal sai teha vabalt neutraalset või kriitilist käsitlust või oli tegemist kas ühe või teise poole propagandavideotega?

Ülesanne 4. Oli veel üks võimalus, paljud noored mehed varjusid metsadesse. Millal tekkisid metsavennad ja kuidas ajaloolane Mati Mandel selgitab selle esmaseid põhjuseid?

6.39-8.00 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/metsavennad-1?t=399>

Ülesanne 5. Arutelu. Millised valikud sõjaväealistel meestel sel ajal olid? Millised raskused ühe või teise valikuga võisid kaasneda?

(Alternatiivina võib see olla ka lühike kirjalik töö näiteks viie lausega oma seisukohta väljendada.)

Lisa 3.4 Nõukogude aeg – plaanimajandus ja defitsiit

Ülesanded sobivad kasutamiseks 9. ja 12. klassis ENSV majanduskorraldusest rääkides
Kõigi ülesannete tegemiseks kulub kokku orienteeruvalt 30 minutit, õpilased vajavad
seejuures arvutit ja kõrvaklappe, ülesandeid võib teha üksi, kahekesi või väikestes
gruppides

Õpieesmärgid

- Õpilane selgitab, milles väljendusid plaanimajandus ja defitsiit
- Õpilane iseloomustab ja analüüsib info allikat – mis tüüpi allikas see on, kes on autor, millisele auditooriumile suunatud ja millal ja kus valminud, milline mõju sellel võib olla allika sisule
- Õpilane paigutab videoklipid ajastu konteksti ehk milliste probleemidega tegeldi, millisel viisil ja mida see räägib toonase ühiskonna kohta

Ülesanne 1. Klõpsa lahti allolev link ja vasta ekraanil nähtava info põhjal enne video vaatamist järgnevatele küsimustele.

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/kahe-naoga-reportaaz>

Mis tüüpi allikas see on?	
Kes selle lõi ja millisele auditooriumile?	
Mis aastal see on loodud?	
Millised märksõnad sul selle ajaga seostuvad?	

Ülesanne 2. Vaata palun sellest saatest järgnevat lõiku ja vasta küsimustele.

1-4.30 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/kahe-naoga-reportaaz?t=57>

Kus video tegevus aset leiab?	
Kes ja mida videos teevad ning milles seisneb probleem?	
Milliseid kaupsid klipis nimetatakse, millest on puudus?	
Mis sulle tänapäevast erinevana või arusaamatuna silma või kõrva jäi?	

Ülesanne 3. Vaata palun samast saatest järgmist lõiku ja vasta küsimustele.

8.53-10.40 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/kahe-naoga-reportaaz?t=533>

Keda reporter Rein Karemäe intervjuuerinud on?	
Kuidas sina aru saad, miks tehas ei tootnud mütse, mida inimesed sooviksid osta?	
Mis sulle tänapäevast erinevana või arusaamatuna silma või kõrva jäi?	

Ülesanne 4. Vaata palun samast saatest järgmist lõiku ja vasta küsimustele.

24.17-25.39 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/kahe-naoga-reportaaz?t=1457>

Kuidas sina aru saad, miks nõukogude ajal kaupade kvaliteet sageli kehv oli?	
Mis sulle tänapäevast erinevana või arusaamatuna silma või kõrva jäi?	
Milline tundub olevat kokkuvõttes autorite vaatepunkt ja eesmärk selles saates, milles see väljendus?	

VARIANT ÜKS

Ülesanne 5A. Mõtle välja üks küsimus, mis sul nende videolõikude põhjal tekkis ja leia sellele vastus mõnest teisest usaldusväärsest allikast.

VÕI VARIANT KAKS

Ülesanne 5B. Vaata allpool toodud teisi infoallikaid plaanimajanduse ja defitsiidi kohta. Kirjuta nende põhjal välja paar märksõna.

Ülesanne 6. Arutelu. Miks plaanimajandus kipub jääma hätta tarbijate soovide täitmisega?

Lisaallikad

Käsumajanduse tingimustes otsustab selle üle, mida, kuidas ja kellele toota, riik. Tootmisressursid ja turustamiskanalid on riigi omanduses. Eraomand puudub või on piiratud. Käsumajandus tugineb arvamusele, et majandust oskab kõige paremini korraldada üks isik (nt diktaator) või institutsioon (nt valitsus, partei), tehes seda ideoloogilistest eesmärkidest lähtuvalt. Tururegulatsiooni (nähtamatu käe) puudumise tagajärjeks on mh mitmesuguste kaupade krooniline puudujääk. Heiki Raudla, Paavo Palk, Tõnu Viik „Ühiskonnaõpetus gümnaasiumile. II osa“, Avita: Tallinn, 2012/2023.

Käsumajandus võib vahel esineda ka plaanimajanduse vormis. Sel juhul on kogu majandus mitme aasta peale ette planeeritud. Majanduse arendamise plaan tõstetakse seaduse tasemele, mille mittetäitmine on karistatav (nt viisaastakuplaanid NSV Liidus). Seejuures ei planeerita mitte tarbija vajadusest lähtudes, vaid tootmise võimalusi ja eelnevaid tootmismahutusi arvesse võttes. Näiteks siniste botikute tootmine on ette planeeritud mitmeks aastaks. Nende tootmine jätkub kehtestatud plaani kohaselt vaatamata sellele, et vahepeal on olnud mitu lumeta talve järjest või sinise värvi asemel on moodi läinud punane. Andres Arrak jt „Majanduse ABC“, Avatar: Tartu, 2002.

Külanõukogu sekretär jagas tolmuimejaid

Urve: Kui noor pere tahtis pesumasinat, tolmuimejat või seksiooni, pidi ta kirjutama külanõukogu sekretärile avalduse, mille alusel pandi ostuloa saamise järjekorda. See järjekord venis ja venis. Külanõukogu sekretärilt saadi „määrimisega“ kiiremini ostulubasid. Kui aga mõni ese toodigi kohale, siis valikuvõimalust ei olnud. Osta ära, sest muidu jääd hoopis ilma. Osta ära ja pigista silm kinni, et sa ei tahtnud ju seda sorti tolmuimejat ning veel vähem kollast värvi.

Ja need jubedad pesupulbrisabad, lasteriiede, jalanõude ja seebisabad. Need olid elu lahutamatu osa. Seisid ja ostsid. Ka igaks juhuks. Pärast ei tahtnudki enam seda kahe aasta vanust seepi. Ent ära ju ei saanud vista. Nii viisime sundkorras ostetud seebitükke maale sauna. Vanaema oli rahul.

Enno Tammer „Nõukogude aeg ja inimene. Meie mälestused“, Tänapäev ja Postimees: Tallinn, 2004.

Lisa 3.5 Nõukogude aeg – kultuurielu laulupeo näitel

Ülesanded sobivad kasutamiseks 9. ja 12. klassis ENSV kultuurielust rääkides
Kõigi ülesannete tegemiseks kulub kokku orienteeruvalt 30 minutit, õpilased vajavad seejuures arvutit ja kõrvaklappe, ülesandeid võib teha üksi, kahekesi või väikestes gruppides

Õpieesmärgid

- Õpilane kirjeldab, milline nägi välja üks nõukogudeaegne laulupidu
- Õpilane arutleb rahvosluse ja kommunistliku ideoloogia esinemise üle nõukogude aja kultuurielus
- Õpilane iseloomustab ja analüüsib info allikat – mis tüüpi allikas see on, kes on autor, millisele auditooriumile suunatud ja millal ja kus valminud, milline mõju võib sellel olla allika sisule
- Õpilane paigutab videoklipid ajastu konteksti ehk millest need räägivad toonase ühiskonna kohta

Ülesanne 1. Klõpsa lahti allolev link ja vasta ekraanil nähtava info põhjal enne video vaatamist järgnevatele küsimustele.

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/laulupidu-ja-tantsupidu-1975-montaaz>

Mis tüüpi allikas see on?	
Kes selle lõi ja millisele auditooriumile?	
Mis aastal see on loodud?	
Millised märksõnad sul selle ajaga seonduvad?	

Ülesanne 2. Vaata palun sellest saatest alljärgnevaid lõike ja vasta järgnevatele küsimustele.

00.00-0.27 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/laulupidu-ja-tantsupidu-1975-montaaz>

5.12-7.50 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/laulupidu-ja-tantsupidu-1975-montaaz?t=313>

12.57-13.58 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/laulupidu-ja-tantsupidu-1975-montaaz?t=776>

Mis videolõikudes aset leiab?	
Milliseid riideid inimesed kannavad?	
Milliseid lippe inimesed kannavad?	
Milliseid viiteid juttudes märkad nõukogude ajale?	
Milliseid viiteid juttudes märkad varasemale ajale?	
Mis sulle veel tänapäevast erinevat silma või kõrva jäi?	

Ülesanne 3. Vaata palun samas saatest veel järgmisi lõike ja vasta küsimustele.

16.54-17.50 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/laulupidu-ja-tantsupidu-1975-montaaz?t=1014>

54.00-57.24 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/laulupidu-ja-tantsupidu-1975-montaaz?t=3243>

Milline on esimene laul?	
Milline on teine laul?	
Mida võib arvata repertuaari kohta?	
Kuidas sa selle ja eelmise ülesande videolõikude põhjal mõistad nõukogude aja loosungit, mille järgi kultuur pidi olema „sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik“?	

Ülesanne 4. Klõpsa lahti allolev link ja vasta ekraanil nähtava info põhjal enne video vaatamist järgnevatele küsimustele.

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/laulu-ja-tantsupidu-eesti-ime-282005>

Mis tüüpi allikas see on?	
Kes selle lõi ja millisele auditooriumile?	
Mis aastal see on loodud?	

Ülesanne 5. Palun vaata alljärgnevat lõiku saatest ja vasta küsimustele.

13.42-17.37 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/laulu-ja-tantsupidu-eesti-ime-282005?t=821>

Mis aastal helilooja Gustav Ernesaks lõi viisi Lydia Koidula luuletusele „Mu isamaa on minu arm“?	

Millised märksõnad sul selle ajaga seostuvad? Millised olud valitsesid? Kas Eestil oli lootust iseseisvusele?	
Millisena meenutab kultuuritegelane Heinz Valk nõukogudeaegseid laulupidusid?	
Kellest lauldakse viimases laulukatkes pärast Valgu intervjuud?	
Kas selles saates oli kasutatud üksnes saate tegemise aegseid videoid vaid ka vanemat arhiivi? Kas selliste hinnangute ja hoiakutega saadet saanuks teha ka 1975. aastal? Milline tundub varem vaadatud 1975. aasta saade võrreldes tänapäevasega?	

VARIANT 1

Ülesanne 6. Loe palun alljärgnevat katkendit ja vasta järgnevatele küsimustele.

Sten Weidebaum, „Kuidas sündis eestlastele oluline laul“, Postimees 04.03.2019.

Üldlaulupeol kõlas «Mu isamaa on minu arm» esimest korda* 1947. aastal segakooride ettekandes. Sealt edasi ei lubatud seda laulu esitada 1950., 1955. ega 1960. aasta laulupeol. Tõsi, 1960. aastal alustasid koorid laulupeo lõpetamisel laulu ise ning autor juhatas viimast salmi. Alates 1965. aasta üldlaulupeost on see laul olnud kõigi meie suurpidude lõpulaul. See oli laulupeo 100. aastapäeval, 1969. aasta üldlaulupeol, kui publik selle laulu esitust ühise väena seistes kuulas. Muusikateadlane Tiia Järg on meenutanud, et selle kombe tekkeks pidi üks inimene lauluväljakul esimesena tõusma ja valge suvemütsi peast võtma. «On neid, kes kinnitavad, et see üks ja esimene tõusja oli Tallinnfilmis töötanud Lennart Meri,» ütles Järg ning jätkas: «Seda laulu oli sõjajärgsel ajal eestlastele väga tarvis, see julgustas edasi elama, ütles hiljuti lahkunud professor Uno Järvela, Riikliku Akadeemilise Meeskoori asutajaliige. Võib-olla on see laul eestlastele üldse kõige tähtsam laul pärast suurt sõda.»

* Esimest korda Gustav Ernesaksa viisil, enne lauldi Aleksander Kunileidi viisil.

Mis tüüpi allikas see on?	
Kes selle lõi ja millisele auditooriumile?	
Mis aastal see on loodud?	
Miks selle artikli kohaselt „Mu isamaa on minu arm“ vahepealsetel laulupidudel laulda ei lubatud? Ja kuidas ta pidudele tagasi jõudis?	

VARIANT 2

Ülesanne 6. Vaatasime eespool põhjalikumalt katkendeid 1975. aasta laulupeost, aga laulupeod ei olnud ajas ühesugused, vaid muutusid üsna palju. Vaata nõukogude aja pidude ajajoont laulupeo kodulehel, klõpsa lahti üks pidudest ja kirjuta üles üks-kaks märksõna selle konkreetse aasta kohta.

https://sa.laulupidu.ee/history_category/1947-1990/

Ülesanne 7. Arutelu. Kuidas mõistad väljendit „sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik“ ja kas see pidas sinu arvates laulupidude näitel paika või vastupidi?

Lisa 3.6 Taasiseseisvumine – 10 kaadrit aastatest 1988-1992

10 videoklippi mälumänguks meeskondades, sobib kas sissejuhatuseks teemasse või kokkuvõtteks 9. ja 12. klassis

Neid lõike tuleks näidata suurel ekraanil klassi ees, nii et õpilased ei saaks infot juurde vaadata saatest ega mujalt:) aega läheb kokku umbes 30 minutit

Õpieesmärgid

- **Õpilane teab mõningaid olulisi sündmusi taasiseseisvumisajast**
- **Õpilane iseloomustab taasiseseisvumisaja meeleolu ja õhkkonda**

Siin ülesandes ei ole praegu juhitud eraldi tähelepanu allikatele enestele, sest põhieesmärk on kiire ülevaade ajastust mängulises võtmes. Aga allikaanalüütilise aspekti võib lisada aruteluna kõige lõppu, küsides näiteks, millises võtmes kõik need klipid olid ja kas kuskil oli kuulda/näha ka nende inimeste mõtteid, kes sel ajal niivõrd rahvuslikul lainel ei olnud ja miks see nii võib olla. Sel juhul lisanduks allikate analüüs ka õpieesmärgina.

1

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/1988-arkamisaeg-kroonika?t=956>

15.56-16.31 Mis üritus see võis olla, kus esmakordselt sini-must-valged värvid avalikul üritusel välja toodi ja millal see aset leidis?

(Vastus: Tartu muinsuskaitsepäevad, aprill 1988)

2

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/1988-arkamisaeg-kroonika?t=1165>

19.30-22.19 Kes oli 1988. aastal kuulsaks lauldud viie isamaalise laulu helilooja? Nimeta nii palju laval olevate lauljate nimesid kui tead.

(Alo Mattiisen)

3

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/1988-arkamisaeg-kroonika?t=2047>

34.08-34.58 Mis kraavi kaevamisega võis tegu olla ja kuidas see oli seotud taasiseseisvumisega?

(Rahvusraamatukogu ehitust ähvardas seiskumine, sest ei suudetud elektrikaablit vedada, Rahvarinde eestvedamisel kaevas 4000 inimest 28. juunil 1988 ligi 2 km kraavi ja vedas kaablid ära.)

4

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/1988-arkamisaeg-kroonika?t=2858>

47.39-48.37 Mis lause Heinz Valgu kõnes võiks siinkohal järgneda?

Ja vastuse võib siit kohe jätkuna ka ette mängida.

48.40-48.50 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/1988-arkamisaeg-kroonika?t=2918>

5

<https://www.meediateek.ee/film/view?id=8254&q=miss+estonia&l=0&sort=dating>

1.14-1.30 Mis üritusega võis tegu olla ja kuidas see seostus taasiseseisvumisega?

(Miss Estonia valiti taas pärast rohkem kui poole sajandi pikkust pausi, missivalimised ja keha paljastamised kui oma aja veidrus ja üks omamoodi vabanemise märk)

6

<https://www.youtube.com/watch?v=QHqhC1MmOMg>

Mis üritusega tegu oli, millal aset leidis ja miks just sellel kuupäeval?

(Balti kett iseseisvuspüüdluste toetuseks, 23.08.1989, MRP 50 aastapäeval)

7

16.27-17.07 <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/ainult-kumme-aastat-9?t=987>

Mis kuupäeval see hääletus aset leidis? Kuidas võis olla selle kogu nimi, kes hääletas?

(20.08.1991, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu)

8

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/lint-aktuaalne-kaamera?t=1483>

24.40-25.07 Miks Kaubamajas selline olukord valitses?

(Enne 1992. aasta rahareformi olid rublad sisuliselt kaotanud väärtuse ja osteti kokku mida iganes.)

9

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/lint-aktuaalne-kaamera?t=1619>

26.59-27.14 Mis võiks olla põhjus infarktihaigete plahvatusliku lisandumise taga? Mis aastal see sündmus aset leidis?
(Rahareform 1992. aastal)

10

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/lint-sport?t=1522>

25.22-25.30 Mis võistlusega võis tegemist olla ja mis võis juhtuda Eesti lipuga?
(Trekirattur Erika Salumäe võit 1992. aasta Barcelona olümpial, mis oli taasiseseisvunud Eesti esimene olümpiamedal.)

Vastusena võib vaadata siit seda lõiku

<https://arhiiv.err.ee/video/vaata/100-spordihetke-erika-salumae?t=61>

Lisa 3.7. Elu nõukogude Eestis – terrorist ja hävitusest sula ja kohandumiseni

Tund EDU Arkaadris edu.arkaader.ee/share/0fe2a6f4-8ad5-4adc-86d0-0a7c6b59a493

Õpieesmärgid

- Õpilane iseloomustab nõukogude aega ja selle muutumist, propagandat ja tegelikkust
- Õpilane iseloomustab ja analüüsib info allikat – mis tüüpi allikas see on, kes on autor, millisele auditooriumile suunatud ja millal ja kus valminud, milline mõju võib sellel olla allika sisule
- Õpilane paigutab videoklipid ajastu konteksti ehk millest need räägivad toonase ühiskonna kohta

Olen selle siin plaeninud kirjutamisülesandena, mida saab teha näiteks koduse ülesandena, aga seda võib teha näiteks ka tunnis hoopis aruteluna väikestes gruppides.

Sõjajärgsed aastad ja järjekordse nõukogude okupatsiooni algus tähendas vaesust, talurahva kolhoosidesse ajamist, industrialiseerimist, ulatuslikku terrorit ja repressioone nagu küüditamine ning massiivset propagandat ja katset sõjaeelne Eesti hävitada.

Palun vaata kolme nõukogude ringvaadet 1940-ndate aastate teisest poolest. Ja küüditamise mälestust Andres Söödi 2011. aasta filmist "Aegumatu".

Kirjuta seejärel palun, mida vaadatud ringvaated esile tõstavad ja millise tooni ja hoiakuga on need tehtud? Millise suhtumisega on küüditamise mälestusele pühendatud film? Mis sa arvad, millises seisundis võisid inimesed Eestis 1940-ndate aastate lõpus ja 1950-ndate aastate alguses olla? Kuidas sa kujutad ette inimeste valikuid sel ajal - kas minna uue võimuga kaasa või seista vastu? Mis seda mõjutas?

Vaata palun seejärel ringvaateid 1960-ndate keskelt. Kirjuta, millise mulje need sulle jätavad? Kuidas on muutunud ringvaadete toon? Kuidas võis ühiskond muutunud olla? Milline võis sel ajal olla inimeste suhe võimuga?

Lisa 4. Tagasiside küsimused õpetajatele

- Milliseid teadmisi või oskusi see ülesanne teie hinnangul arendas?
- Kuivõrd see andis täiendavaid teadmisi konkreetse ajalooajalooperioodi kohta?
- Kuidas see aitas kaasa allikaanalüüsi oskuste arendamisele?
- Kuidas see aitas kaasa empaatiaoskuse edendamisele?
- Mis võinuks selle ülesande puhul olla paremini või mugavamalt tehtud?
- Mis tüüpi audiovisuaalsetel allikatel põhinevad ülesanded oleksid teie hinnangul parimad ajaloo mõistmise arendamiseks? Mis teemade puhul neist enim abi oleks?
- Kas need allikmaterjalid olid õpieesmärkide täitmiseks sobival valitud?
- Millised allikmaterjalid võiksid olla kõige otstarbekamad ja huvitavamad ülesannete loomiseks?
- Kuivõrd te ise olete püüdnud selliseid allikmaterjale tundides kasutada?
- Mis muudaks selle sisuliselt ja tehniliselt mugavamaks õpetaja vaates?

Lisa 5. Tagasiside küsimused õpilastele

- Mis te arvate, mida see ülesanne teile andis, milliseid teadmisi või oskusi?
- Kuivõrd see andis teile teadmisi selle perioodi kohta?
- Kuidas see aitas kaasa analüüsioskuse arendamisele?
- Kuidas see aitas kaasa empaatiaoskuse arendamisele?
- Kas ja mida õppisite dokumentaalsete kaadrite kasutamise kohta ajalooallikatena?
- Mis selle ülesande juures oli huvitav, mis tüütu, raske, arusaamatu või ebamugav?
- Kuidas videoklippe kasutavaid ülesandeid saaks paremini ja mugavamalt teha?
Millised teemad oleksid huvitavad? Millised materjalid?
- Kuidas te ajalugu eelistate õppida? Milliseid eri tüüpi materjale olete kasutanud?

Lisa 6. Lapsevanema nõusolek: uuring audiovisuaalse arhiivi kasutamise võimalustest ajaloo õpetamisel

Mina olen Tallinna Ülikooli magistrant Epp Ehand. Minu magistritöö eesmärk on leida võimalusi senisest enam ajaloo õpetamisel kasutusse võtta Eesti audiovisuaalset arhiivipärandit ehk filmiarhiivi ja rahvusringhäälingu arhiivi. Selleks olen koostanud mõned arhiivipärandil põhinevad õppeülesanded ja soovin neid koolitunnis katsetada, et hinnata, kuivõrd need õpilastele huvi pakuvad ja kas need on jõukohased ning sobivad õppe eesmärkide saavutamiseks.

Isikuandmeid uuringu käigus ei koguta, kogutakse üksnes anonüümseid andmeid õpilaste soorituse ja nende tagasiside kohta ja neid kasutatakse ainult käesoleva uuringu tarbeks. Õpilaste tagasiside on minu jaoks äärmiselt oluline ja olen selle eest väga tänulik, kui tohin seda küsida.

Õpilase nimi

Lapsevanema nimi

Uuringus osalemine:

- Olen nõus, et ülesannete katsetamisel kogutud anonüümseid andmeid võib uuringus kasutada.
- Ei ole nõus, et ülesannete katsetamisel anonüümseid andmeid kogutakse ja uuringus kasutakse.